

Univerzita Karlova
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ
Katedra historických věd

Bc. Ondřej Píš

**Fenomén akademické peregrinace jako téma
moderní střeoevropské historiografie: příklad
českých a moravských studentů na vybraných
kalvínských vzdělávacích institucích (1575-
1620)**

Diplomová práce

Vedoucí práce: **PhDr. Marek Ďurčanský, Ph.D.**

Praha 2021

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně, že jsem řádně citoval všechny použité prameny a literaturu, a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 30. května 2021

.....

Bc. Ondřej Píš

Poděkování

V první řadě bych rád poděkoval PhDr. Markovi Ďurčanskému, PhD. za příkladné vedení diplomové práce, mnohé odborné rady i poskytnutou zahraniční literaturu. Za uvedení do problematiky akademické peregrinace děkuji panu prof. Martinu Holému, PhD. Díky patří také prof. ThDr. Martinu Wernischovi, jehož odborné rady osvětlily problematiku vzdělávání v Jednotě bratrské.

V neposlední řadě patří velký dík mým rodičům, kteří mě během psaní podporovali, a manželce Michaele za velkou trpělivost a mnohá povzbudivá slova.

Abstrakt

Cílem předkládané práce je představit fenomén akademické peregrinace z několika úhlů pohledu. Nejprve je nastíněn jako specifické téma české historiografie, které je zpracováváno již od 2. poloviny 19. století. Důraz je kladen na současný výzkum, a to ve střeoevropské perspektivě. Obsáhleji jsou v práci tematizovány databázové projekty, které představují aktuální trend ve studiu akademické peregrinace. Samostatnou část tvoří případová studie zabývající se českými a moravskými studenty na vybraných reformovaných ústavech v období 1575-1620. Detailnímu výzkumu bylo podrobena pět ústavů na území dnešního Německa a Švýcarska - univerzity v Basileji, Heidelberku a Marburku a akademie v Herbornu a Ženevě. Edičně zpracované matriky těchto institucí se staly hlavním pramenem této části předkládané práce. Dodnes užívané soupisy studentů se pro analýzu ukázaly jako nedostatečné a mezerovité. Součástí práce tak jsou v přílohách uvedené aktualizované a formálně sjednocené seznamy českých a moravských studentů na vybraných školách ve zvoleném období. Sledovaná skupina studentů byla analyzována také na základě stavovského původu. Pozornost byla věnována i trendům ve vzdělávání na reformovaných školách a rozdílům v české a moravské akademické peregrinaci.

Klíčová slova

Akademická peregrinace – historiografie – vzdělávání – evropské univerzity – raný novověk – české a moravské školství – seznamy studentů

Abstract

The aim of this thesis is to present the phenomenon of academic peregrination from several points of view. It is first outlined as a specific topic of Czech historiography, which has been processed since the second half of the 19th century. Emphasis is placed on current research in a Central European perspective. Database projects that represent the current trend in the study of academic peregrination are presented in more details in the thesis. A separate part consists of a case study dealing with Czech and Moravian students at selected reformed institutes in the period 1575-1620. Detailed research was carried out on five institutes in present-day Germany and Switzerland - the universities of Basel, Heidelberg and Marburg, and the academies in Herborn and Geneva. The edited matrices of these institutions have become the main source of this part of the presented work. The student lists used so far proved to be insufficient and gap-free for the analysis. The work includes the updated and formally unified lists of Czech and Moravian students at selected schools in the selected period. The social origin of students in observed was also analyzed. Attention was also paid to trends in education at reformed schools and differences in Czech and Moravian academic peregrination.

Key words

Academic peregrination – historiography – education – European universities – Early Modern Period – Czech and Moravian education – lists of students

Obsah

Obsah.....	6
1. Úvod.....	8
1.1. Cíl práce, metody a prameny výzkumu.....	9
2. Akademická peregrinace jako historiografické téma.....	13
2.1. Historie výzkumu v české historiografii	13
2.1.1. Výzkum akademické peregrinace před 2. světovou válkou	13
2.1.2. Výzkum v 60. a 70. letech – obrat k sociálním dějinám:	17
2.1.3. 80. léta až současnost – nové metody, nová témata	21
2.1.4. Bilancování českého výzkumu	27
2.2. Příbuzná témata a konfesně vymezené skupiny akademické peregrinace	30
2.2.1. Kavalírské cesty.....	30
2.2.2. Bratrské peregrinace	35
2.2.3. Jezuitské akademie a univerzity	38
2.3. Současný výzkum akademické peregrinace ve Střední Evropě	40
2.3.1. Maďarský výzkum.....	41
2.3.2. Slovenský výzkum.....	43
2.3.3. Polský výzkum	45
3. Systém českého a moravského školství v předbělohorské době.....	48
3.1. Pražská univerzita a městské partikulární školy	48
3.1.1. Utravvistická univerzita v 16. a raném 17. století	48
3.1.2. Městské partikulární školy.....	51
3.2. Jezuitské školství.....	53
3.2.1. Jezuitské školy v Čechách a na Moravě	53
3.2.2. Jezuitská akademie v Praze	56
3.2.3. Jezuitská akademie v Olomouci	57
3.3. Bratrské školství v Čechách a na Moravě	58
3.4. Další vzdělávací ústavy	62
4. Vývoj evropských univerzit v 16. století a raném 17. století s přihlédnutím k reformovanému školství.....	65
4.1. Akademická peregrinace ve střeoevropském srovnání	67
4.2. České a moravské peregrinace	69
4.3. Polské peregrinace.....	71

4.4. Uherské peregrinace	72
5. Medailony vybraných reformovaných škol	74
5.1. Basilej.....	74
5.2. Heidelberg	78
5.3. Herborn.....	82
5.4. Marburk.....	86
5.5. Ženeva	89
6. Analýza českých a moravských studentů na vybraných kalvínských školách v období 1575-1620.....	94
6.1. Stavovský profil sledovaných studentů.....	94
6.2. Proměny dynamiky peregrinace v čase (1575-1620).....	95
7. Aktualizované soupisy českých a moravských studentů na reformovaných vysokých školách (1575-1620).....	99
8. Závěr	102
9. Seznam pramenů a literatury	106
9.1. Internetové zdroje a databáze.....	106
9.2. Edice pramenů.....	106
9.3. Literatura	107
10. Přílohy	120

1. Úvod

Fenomén akademické peregrinace má svoje nezanedbatelné místo v kulturních a vzdělanostních dějinách 16. i raného 17. století. Česká historiografie se raně novověkými cestami za vzděláním zabývá již od druhé poloviny 19. století. Přes první práce mající povahu výpisu jmen z matrik, jakýchsi „telefonních seznamů“, se podařilo v 2. polovině 20. století přikročit k pracím analytického charakteru. Ty by však nebyly možné bez prosopografického sběru dat ke konkrétním osobám uvedeným v seznamech. Historici 50. - 80. let 20. století měli díky vnitropolitické situaci značně omezené možnosti studia v zahraničních archivech nebo práce se zahraničními archiváliemi. Oživení zájmu o fenomén akademické peregrinace sledujeme od 90. let do dnešní doby. Částečně se mění témata i metody studia cest za vzděláním – důraz je kladen například na každodennost univerzitního studia nebo na fenomén kavalírských cest.

Trendem poslední doby ve studiu univerzit je práce na rozsáhlých internetových databázích. Jedná se o několikaleté projekty, které zpracovávají početné týmy historiků a vědců z příbuzných oborů někdy i v mezinárodním složení. Díky možnostem, jenž nabízí internetové prostředí, je následně možné data v jednotlivých databázích navzájem propojovat, což je zvláště přínosné pro prosopografický sběr dat. Tvorba komplexní databáze je však finančně, časově, organizačně i lidsky náročná. Ve středoevropském prostoru vznikají například databáze studentů krakovské univerzity či uherských studentů v zahraničí.

Přelom 16. a 17. století představuje nejbohatěji zmapované období české a moravské akademické peregrinace. Souvisí to v první řadě se zájmy mnohých historiků o problematiku českého stavovského povstání, případně o životní osudy exulantů v čele s Janem Amosem Komenským. Mimořádnému zájmu se těší především studenti Jednoty bratrské nebo jejich sympatizanti z řad nobilitovaných.

V poreformační době se stává klíčovou otázkou konfesionalizace gymnazijního a univerzitního vzdělání. Konfesní orientace dané vzdělávací instituce byla jedním z klíčových faktorů při výběru odpovídající školy a následné peregrinace studentů v podstatě od vzniku nových luterských vzdělávacích institucí v Říši. Na přelomu 16. a 17. století její význam rostl. Vedle již zmíněných luterských škol se ve střední a západní Evropě nacházely školy kalvínské, katolické, ale i vzdělávací instituce, které bychom mohli označit jako konfesně otevřené.

Důvody pro akademickou peregrinaci z českého a moravského prostoru na zahraniční univerzity lze spatřovat především v neutěšeném stavu domácího vysokého školství. Od husitských dob fungovala na pražské univerzitě pouze artistická fakulta. Za vyšším vzděláním z teologie, medicíny či práva tak museli studenti putovat jinam. Konfesně se univerzita profilovala jako utrakvistická, což znemožňovalo studium katolických, ale do jisté míry i bratrských studentů na ní. Především však byla akademická peregrinace dobovým kulturním trendem postihujícím široké společenské vrstvy. Nabyté vzdělání mohlo být cestou ke společenskému vzestupu, pro vykonávání některých povolání se stává takřka nezbytným. Univerzitní student se také mohl stát členem komunity autorů příležitostných, tiskem vydávaných latinských textů, zejména poezie.

Zásadní význam měly i kontakty, které studenti v zahraničí navazovali s univerzitními profesory a dalšími významnými učiteli. Právě tyto styky napomáhaly k šíření nových reformačních i jiných myšlenek. Například kontakt bratrských studentů s kalvínskými mysliteli tehdejší doby, např. s Johannem Jacopem Grynaem, Theodorem Bezou či Matthiasem Martiniem, vedl k postupné „kalvinizaci“ Jednoty, tedy teologickému a kulturnímu příklonu k reformovanému vyznání.

1.1. Cíl práce, metody a prameny výzkumu

Cílem předkládané práce je představit fenomén akademické peregrinace v dosavadním českém historickém bádání, nabídnout aktualizované seznamy českých a moravských studentů na vybraných -vzdělávacích institucích ve vymezeném období 1575-1620. Skupiny studentů z konkrétních univerzit se následně snažím analyzovat v průběhu času a na základě stavovského původu. Pokouším se taktéž tematizovat otázku trendů ve vzdělávání na kalvínských vzdělávacích ústavech v Říši na přelomu 16. a 17. století.

Diplomová práce se skládá ze tří částí. Tématem první části je akademická peregrinace jako historiografické téma. Komplexní zpracování historiografie akademické peregrinace v českém prostředí prozatím chybí. V nedávné době však byly podobným způsobem zpracovány historiografie kavalírských cest¹ a obecné téma raně novověké vzdělanosti.² Pro

¹ KUBEŠ, Jiří. *Kavalírské cesty české a rakouské šlechty (1620-1750)*. Habilitační práce na FF Univerzity Pardubice. Pardubice 2011, s. 5-18.

² HOLÁ, Mlada – Martin HOLÝ. *Dějiny středověké a raně novověké vzdělanosti v českém historickém výzkumu. Tradice – Aktuální trendy – Perspektivy*. Acta Universitatis Carolinae: Historia Universitatis Carolinae Pragensis 2018, 58, s. 27-35.

starší období volím chronologický postup. Některým příbuzným tématům – kavalírské cesty, bratrské a jezuitské peregrinace, se věnuji ve zvláštních kapitolách.

Pro zhodnocení dosavadního českého bádání je nutné i srovnání se zahraničním výzkumem. Vzhledem k historickým vazbám a mnoha podobnostem byl zvolen region střední Evropy, konkrétně současný výzkum akademické peregrinace v Polsku, Maďarsku a na Slovensku. Důraz je kladen především na představení nových databázových projektů, které by se mohly stát inspirací pro obdobný projekt u nás.

Druhou část diplomové práce bude tvoří obecný úvod k případové studii. Obsáhle je zde představen systém českého a moravského školství v předbělohorské době, který je klíčový k pochopení významu akademické peregrinace na přelomu 16. a 17. století. Vedle utrakvistické univerzity pojednávám také o městských školách, které univerzita spravovala. Novým fenoménem 2. poloviny 16. století jsou jezuitské vzdělávací ústavy, zvláště věnuji pozornost akademiím v Praze a Olomouci. Tematizováno bylo i bratrské školství, které hraje zásadní význam v peregrinaci na reformované školy v zahraničí. Vedle těchto organizovaných vzdělávacích systémů existovalo v tehdejších zemích Koruny české i několik dalších významných školských ústavů, které byly nejčastěji zakládány příslušníky vysoké šlechty.

Vedle domácího školství se v samostatné kapitole dotýkám i vývoje evropského vyššího školství v 16. a 17. století. Důraz je položen především na reformované školství, které zažívá rozkvět především ve 2. polovině 16. století. Představen zde byl i fenomén akademické peregrinace ve středoevropském srovnání – vedle českých a moravských studentů se obsáhleji zabývám scholáry z Polska a Uherska. Přiblíženy byly i otázky motivací pro studium v zahraničí, konfesionalizace vzdělávání na přelomu 16. a 17. století či významu akademického gradu v tehdejší době.

Třetí část je zpracována formou *case study* a bude zabývá se otázkou českých a moravských studentů na vybraných reformovaných vysokých školách v období 1575-1620. Za koncový rok byl vybrán významný milník v dějinách akademické peregrinace – rok 1620. V tomto smyslu následuji starší práce Františka Šmahela s Miroslavem Trucem,³ Jiřího Peška s Davidem Šamanem⁴ a Kateřiny Schwabikové.⁵ Rok 1575 byl určen jako dolní hranice

³ ŠMAHEL, František – Miroslav TRUC. *Studie k dějinám Univerzity Karlovy v letech 1433 – 1622*. Acta Universitatis Carolinae: Historia Universitatis Carolinae Pragensis 1963/2, s. 3–59.

⁴ PEŠEK, Jiří – David ŠAMAN. *Studenti z Čech na zahraničních univerzitách v předbělohorském čtvrtstoletí*. Ústecký sborník historický 1983, s. 173–218.

s ohledem na možnost postihnutí proměny dynamiky kalvínské peregrinace v rozmezí téměř 50 let. Z celku reformovaných škol zohledňuji celkem pět škol – univerzity v Basileji, Heidelbergu a Marburku a akademie v Herbornu a Ženevě. Každý z vybraných ústavů je představen v medailonu, kde kromě stručné historie dané školy sleduji i nejvýznamnější profesory ve vztahu k českým a moravským scholárům. Následně byla provedena analýza dvou sledovaných skupin, tedy českých a moravských scholárů, ve vybraném období. První sledovanou kategorií tak představuje sociální původ inskribovaných, druhou kategorií poté proměny peregrinace v čase. Sledované období je rozděleno do pěti celků – 70. a 80. léta, 90. léta, 1600-1604, 1605-1612 a 1613-1620. Všimám si i rozdílů v dynamice české a moravské peregrinace. Pro srovnání uvádím stručné údaje o polských a maďarských studentech. Data k jednotlivým ústavům jsou následně komparována a analyzována v samostatné souhrnné kapitole. Pro lepší přehlednost užívám několik grafů, které jsou součástí příloh. Díky odlišné metodologii a zohlednění hesenských škol se tato práce liší od tematicky příbuzné studie Ludřka Rejchrt z 70. let.⁶

Analýza by nebyla možná bez soupisů českých a moravských studentů na vybraných univerzitách a akademiích. Při bližším ohledání jsem však shledal, že dosavadní soupisy jsou mezerovité a formálně nejednotné.⁷ Součástí práce tak jsou i aktualizované seznamy českých a moravských studentů v Basileji, Heidelbergu, Herbornu, Marburku a Ženevě pro období 1575-1620. Podrobněji so zvoleném postupu při vytváření seznamů i o zdrojích k identifikaci konkrétních studentů pojednávám v samostatné kapitole. Seznamy pak budou součástí příloh.

Základním zdrojem pro mě byly matriky univerzit, které jsou evidenčním pramenem úřední povahy. V této práci bylo užito edičního zpřístupnění matrik akademií v Ženevě⁸ a

⁵ SCHWABIKOVÁ, Kateřina. *Česká šlechta a univerzity německé jazykové oblasti v raném novověku (Čeští páni a rytíři imatrikulovaní v letech 1550-1620 na univerzitách nynějšího Německa, Rakouska a Švýcarska)*, Acta Universitatis Carolinae: Historia Universitatis Carolinae Pragensis 2006, 46/1-2, s. 25-131.

⁶ REJCHRT, Luděk. *Bratřští studenti na reformovaných akademiích před Bílou horou*. Acta Universitatis Carolinae: Historia Universitatis Carolinae Pragensis 1973, 13/1-2, s. 43-82.

⁷ HANUŠ, Ignác. *Seznam Čechů na univerzitě v Ženevě*. Sitzungsberichte der königlichen böhmischen Gesellschaft der Wissenschaften, Praha 1862, s. 99-103; ŠIMÁK, Josef Vítězslav. *Studenti z Čech, Moravy a Slezska na německých univerzitách v XV.-XVIII. st.*, Časopis českého musea 79, 1905, s. 290-297, 419-424; 80, 1906, s. 118-123, 300-305, 510-539; HRDINA, Karel. *Studenti z českých zemí na vysokých školách v cizině*, Věstník České akademie pro vědy, slovesnost a umění 28-29, 1919-1920, s. 32-66; SITA, Karel. *Studenti z českých zemí na basilejské univerzitě v době reformace*. Theologická příloha Křesťanské revue 1954, s. 14-19; ODLOŽILÍK, Otakar. *Jednota bratrská a reformování francouzského jazyka*. Philadelphia 1964, s. 13-14.

⁸ STELLING-MICHAUD, Sven (ed.). *Le livre du recteur de l'Académie de Genève (1559-1878) I-VI*. Genève, 1959-1980.

Herbornu,⁹ univerzit v Basileji,¹⁰ Heidelbergu¹¹ a Marburku.¹² Ty poskytují chronologicky vedené zápisy o zapsaných studentech. Čeští a moravští studenti jsou v univerzitních matrikách zpravidla uvedeni jménem, rodnou lokalitou a zemí původu (např. Joannes Screta Schotnovius á Zavorziz, Praga-Bohemus).

Záznam v matrice je však často bohužel pouhým údajem o přítomnosti studenta na konkrétní škole, který neposkytuje žádné bližší informace ani o délce jeho studia, ani o tom, jaký obor studoval, jestli přednášky navštěvoval ani s kým se na škole setkal. Z pouhého výskytu jedince v univerzitním městě nelze činit přehnané závěry. Komparací s údaji v dalších matrikách je možné alespoň částečně vysledovat dynamiku peregrinací v čase i rozdíly mezi českými a moravskými scholáry.

Pro tvorbu seznamů bylo nutné dohledat informace o všech studentech nalezených v matrikách. K tomu byla užita prosopografická metoda zabývající se shromažďováním údajů o jednotlivých osobách a jejich následnou analýzou. Využil jsem biografické slovníky a databázové práce, například hesla v *Ottově slovníku naučném*¹³ či *Rukověti humanistického básnictví*.¹⁴ Pro šlechtické vychovatele lze užít práci Martina Holého.¹⁵ Bratrské studenty zachycují v krátkých biogramech Jiří Just¹⁶ a Markéta Růčková¹⁷ v edicích písemností z archivu Matouše Konečného. Členy pražského sboru Jednoty bratrské v biogramech představila Olga Fejtová.¹⁸

⁹ ZEDLER, Gottfried – Hans SOMMER (Hgg.). *Die Matrikel der Hohen Schule und des Paedagogiums zu Herborn*. Wiesbaden, 1908.

¹⁰ WACKERNAGEL, Hans Georg (Hg.). *Die Matrikel der Universität Basel I-III*, Basel, 1951, 1956, 1962.

¹¹ TOEPKE, Gustav (Hg.). *Die Matrikel der Universität Heidelberg, Teil II: 1554 bis 1662*, Heidelberg, 1886.

¹² CAESAR, Iulius (Hg.). *Catalogus studiosorum schole Marpurgensis per annos 1527-1628 descriptus I-IV*. Marpurgi, 1875-1888.

¹³ OTTŮV slovník naučný I.-XXVIII.. Praha 1888-1909; dále v práci jako OSN.

¹⁴ HEJNIC, Josef – Jan MARTÍNEK. *Rukověť humanistického básnictví v Čechách a na Moravě I-VI*. Praha 1966-2011.

¹⁵ HOLÝ, Martin. *Ve službách šlechty: vychovatelé nobility z českých zemí (1500-1620)*. Praha 2011.

¹⁶ JUST, Jiří (ed.). *Kněžská korespondence Jednoty Bratrské z českých diecézí z let 1610-1618: „hned jsem k Vám dnes naschválí poslíka svého vypravil“*. Praha 2011.

¹⁷ RŮČKOVÁ, Markéta (ed.). *Studium a korespondence kněžského dorostu Jednoty bratrské v letech 1610-1618: "poslušeství synovské vzkazují Vám, můj nejmilejší pane otče"*. Praha 2014.

¹⁸ FEJTOVÁ, Olga. *Jednota bratrská v městech pražských v době předbělohorské a rejstřík členů pražského sboru*. Praha 2014.

2. Akademická peregrinace jako historiografické téma

2.1. Historie výzkumu v české historiografii

2.1.1. Výzkum akademické peregrinace před 2. světovou válkou

První krok v českém historickém výzkumu akademické peregrinace 16. a 17. století představují excerpce matrik, alb a rektorských knih zahraničních akademií a univerzit, případně škol nižšího stupně. Tento typ zpracování historického pramene je od počátku chápán jako základna pro širší kulturně historické výzkumy v oblastech kulturních transferů, zvyšující se gramotnosti, dějin idejí nebo dějin cestování. Nejsou tedy cílem samy o sobě, poskytují spíše materiál pro zpracování širší problematiky v oblasti dějin raně novověké vzdělanosti. Vzhledem k procentuálně nejvyššímu počtu českých a moravských studentů na německých vzdělávacích ústavech jsou pro české historiky zcela zásadní výsledky německého výzkumu a ediční práce německých kolegů, jak ve zpracovávání matrik, tak i ve vydávání matrik německého národa na univerzitách v Itálii či Francii, do kterého byli studenti z českých zemí většinou zapisováni.

Chronologicky prvním je seznam Čechů, Moravanů, Slezanů a Poláků na ženevské akademii z roku 1862. Podnětem k němu bylo redakční zpracování zdejší rektorské knihy, které bylo zasláno na pražskou univerzitu, protože se v ní nacházelo mnoho studentů s přídomkem „Bohemus“. Soupis byl vyhotoven pro první století akademie, tedy roky 1559-1659, a je přiložen k německy psané zprávě o přednášce knihovníka a slavisty Jana Ignáce Hanuše v Královské české společnosti nauk z června roku 1862.¹⁹ Tento soupis byl však na dalších 30 let jediným počinem v tomto směru.

Teprve na samotném konci 19. století, v roce 1897, vydal český literární a divadelní historik Ferdinand Menčík výpis ze seznamu studentů z Čech a Moravy studujících ve Wittenberku.²⁰ Vybrané časové období 1502-1602 odpovídá prvním dvěma dílům wittenberské matriky. Podnětem k soupisu bylo vydání druhého dílu edice v roce 1894. Seznam je na několika místech opatřen odkazy na literaturu identifikující blíže jednotlivé osoby. Ani v tomto případě však autor neprovedl analýzu vypsaneho vzorku.

¹⁹ HANUŠ, Ignác. *Seznam Čechů na univerzitě v Ženevě*. Sitzungsberichte der königlichen böhmischen Gesellschaft der Wissenschaften, Praha 1862, s. 99-103.

²⁰ MENČÍK, Ferdinand. *Studenti z Čech a Moravy ve Wittenberku od r. 1502 až do 1602*. Časopis českého musea 71, 1897, s. 250-268.

Ve stejný rok vydává Ferdinand Tadra *Kulturní styky Čech s cizinou až do válek husitských*, kde věnuje kapitolu českým studentům na středověkých univerzitách 12. – 14. století.²¹ Význam práce spočívá v komplexním zpracování rozličných kulturních styků a ve snaze postihnout celek evropských středověkých univerzit. Ačkoliv nemá kniha Ferdinanda Tadry přímý vliv na výzkum raně novověké peregrinace, mohou jeho seznamy posloužit k širším analýzám a komparacím. Díky výrazně se zvyšujícímu počtu univerzit i na nich studujících jedinců v 15. – 17. století se českému bádání dodnes nepodařilo podat srovnatelně komplexní práci pro období pozdního středověku a raného novověku.

První zprávy o raně novověkých studentech z italského prostředí přinesl katolický kněz a pozdější politik Isidor Zahradník, jehož výzkum se opíral o archivní prameny.²² Tehdejší knihovník strahovského kláštera a vystudovaný historik se v posledním desetiletí 19. století soustavně zabýval výzkumem zahraničních bohemik.²³ Celá jeho studie je ale spíše výčtem několika dokumentů, které měl možnost autor zkoumat přímo v Itálii. V první části lze např. nalézt výčet českých studentů v Bologni v roce 1269, ve třetí části pak seznam studentů římské jezuitské koleje z roku 1583-1585. Vzhledem k povaze práce na něj pozdější soupisové studie většinou neodkazují.

Dodnes jsou užívané seznamy vydané Josefem Vítězslavem Šimákem v letech 1905-1906.²⁴ Zpracoval je nepochybně během svého studijního pobytu v Lipsku od listopadu 1904 do června 1905, kdy mj. docházel do semináře Karla Lamprechta.²⁵ Autor vybral celkem 15 německých univerzit 15. – 18. století, které měly v jeho době edičně zpřístupněné matriky. Soupisy jsou obohacené krátkou úvodní studií a informacemi o vydání příslušné matriční knihy. Autor taktéž opatřil vybrané jednotlivce informativní biografickou poznámkou pod čarou. Seznam studentů dané univerzity je rozdělen podle jednotlivých zemí, které byly v matrikách uváděny – Čechy, Morava a Slezsko, ze kterého vybral pouze studenty pocházející z geografické oblasti Slezska náležející v autorově době k českým zemím. Dílčí soupisy obsahují i informaci o celkovém počtu studujících z dané

²¹ TADRA, Ferdinand. *Kulturní styky Čech s cizinou až do válek husitských*. Praha 1897.

²² ZAHRADNÍK, Isidor. *Záznamy o českých scholárech v Itálii*. Věstník České akademie císaře Františka Josefa pro vědu, slovesnost a umění 13, Praha 1904, s. 227-246.

²³ PAVLÍČEK, Tomáš W. *Isidor Theodor Zahradník (1834-1926)*. Akademický bulletin 22, 2014, č. 6, s. 31.

²⁴ ŠIMÁK, Josef Vítězslav. *Studenti z Čech, Moravy a Slezska na německých universitách v XV.-XVIII. st.* Časopis českého musea 79, 1905, s. 290-297, 419-424; 80, 1906, s. 118-123, 300-305, 510-539.

²⁵ KÁBOVÁ, Hana. *Josef Vítězslav Šimák. Jeho život a dílo se zvláštním zřetelem k historické vlastivědě*. České Budějovice – Pelhřimov 2013, s. 62-72.

země ve vymezeném období i abecední seznam měst s počtem studentů z nich pocházejících. Práce Josefa Vítězslava Šimáka tak připravila půdu pro analytické práce, které chtěl autor vydáním soupisů vyvolat. Bez zajímavosti není ani skutečnost, že za počátek otiskování bohemik označil práci Menčíkovu, nikoliv Hanušovu či Zahradníkovu.²⁶

Na práci profesora Šimáka výslovně navázal Karel Hrdina v roce 1919.²⁷ Zaměřil se na německé ústavy ve stejném časovém období, které nebyly v předchozí studii zpracovány, i na univerzity belgické (Lovaň), nizozemské (Harderwijk, Utrecht) a severské (Kodaň, Uppsala). Seznamy lipských, marburských, herbornských a wittenberských studentů rozšiřují starší práce Menčíkovy a Šimákovy. Výpisy jsou řazeny chronologicky a nejsou děleny podle jednotlivých zemí na rozdíl od Šimákovy studie. Několik poznámek připojil v recenzi historik Bohumil Navrátil.²⁸

Karel Hrdina ale přispěl i k poznání peregrinace na školy nižšího stupně. Na popud zhořeleckého profesora Siebta provedl výpis českých studentů na zdejším gymnáziu pro období 1565-1630. Autor se pokusil postihnout i vzdělanostní peregrinace zhořeleckých studentů na konkrétních německých univerzitách.²⁹

Z archivního výzkumu Zdeňka Kalisty čerpala studie z roku 1927 o českých návštěvnících Sieny v letech 1547-1646.³⁰ Práce vznikla během jeho studijního pobytu ve Francii a Itálii v létě roku 1925 a představuje do jisté míry vedlejší produkt disertační práce o mládí Humprechta Jana Černína.³¹ Autor si výslovně položil otázku vztahu studijních cest a politických dějin. Jeho seznam se odlišuje od předchozích programově vymezeným obdobím i hledáním odpovědi na otázku po důsledcích bělohorské bitvy pro studijní cesty. Zdeněk Kalista vnímal Bílou horu jako významný předěl v akademické peregrinaci, což dokládá zápisy nečeských jmen pobělohorské nové šlechty s českými přídomky.

²⁶ Pro úplnost je potřeba doplnit, že první seznam českých scholárů v Heidelbergu se objevil v poznámce tištěné přednášky profesora Emila Otta. OTT, Emil. *O osudech právních studií při Universitě Karlo-Ferdinandově*. Právník 26, Praha 1887, s. 17-20, pozn. 34.

²⁷ HRDINA, Karel. *Studenti z českých zemí na vysokých školách v cizině*. Věstník České akademie věd a umění 28-29, 1919-1920, s. 32-66.

²⁸ NAVRÁTIL, Bohumil. *Recenze na práci Karel Hrdina, Studenti z českých zemí na vysokých školách v cizině*. Časopis Matice moravské 47, 1923, s. 286-288.

²⁹ HRDINA, Karel. *Čechové na gymnasiu ve Zhořelci*. In: *Přátelé čsl. starožitností svému učiteli. K šedesátinám J. V. Šimáka*. Příloha Časopisu Společnosti přátel starožitností 38, č. 2-3, Praha 1930, s. 85-98.

³⁰ KALISTA, Zdeněk. *Češi v Sieně (1547-1646)*. Český časopis historický 33, 1927, s. 117-127.

³¹ KALISTA, Zdeněk. *Po proudu života (2)*. Brno 1996, s. 95n.

Dalším výsledkem archivního výzkumu v italském prostředí byly dvě studie Zdeňka Kristena o českých studentech v Římě, které se opíraly i o soudobou italskou literaturu. Zmiňuje však i starší české bádání, např. Ferdinanda Tadrů nebo Isidora Zahradníka. Kvůli ztracené matrice římské univerzity nebylo možné sestavit úplný výčet českých a moravských studentů. Zdrojem se tak pro badatele staly např. zprávy v papežských listinách a jiné „druhořadé“ prameny. Zachovala se pouze „*Registra doctorum et decretorum*“ právnické fakulty, kde jsou zaznamenáni doktoři obojího práva počínaje rokem 1549. V první studii vypsál Zdeněk Kristen české a moravské studenty od 13. století do Bílé hory, které dohledal z jiných pramenů.³² Jeho druhá studie se zabývá promoványmi doktory práv. Pro období let 1549-1620, které bylo vymezeno na jedné straně archivním pramenem, na straně druhé potom autorem studie, byli shledáni čtyři promovaní, povětšinou z Moravy - v přílohách si lze přečíst editorsky upravené zápisy o jejich doktorských zkouškách.³³

Francouzské prostředí přiblížila ve své práci Marie Ludmila Černá-Šlapáková, která k excerpčním využitím studijní pobyt na Sorbonně³⁴ Na české studenty v Orleáns, Angers, Bourges a Montpellier ji upozornil historik Otakar Odložilík. Není vyloučeno, že výslednou podobu studie ovlivnil Josef Vítězslav Šimák, k němuž měla velmi blízko.³⁵ Její výzkum se opírá o archivní prameny a opis přehledu studentů německého národa orleánské univerzity badatele Gustava C. Knoda, Seznamu českých a moravských studentů předchází obsáhlá studie o historii univerzit. Autorka zdůrazňuje šlechtický původ, ale také značnou konfesní diverzitu, inskribovaných. Podobně jako jiné studie z této doby se pokusila o identifikaci některých jmen. Časově jsou seznamy vymezeny 16. – 17. stoletím. Některé údaje byly doplněny a upraveny Otakarem Odložilíkem v recenzi na studii.³⁶

³² KRISTEN, Zdeněk. *Gli studenti Boemi a Roma fino al 1620*. Roma 9/6, 1931, s. 241-250.

³³ KRISTEN, Zdeněk. *Doktoři práv římské univerzity z Čech před Bílou horou*. Časopis matice moravské 56, 1932, s. 181-192.

³⁴ ČERNÁ, Marie. *Studenti ze zemí českých na universitě v Orléansu a na některých jiných francouzských universitách*. Český časopis historický 40, 1934, s. 347-362, 548-564.

³⁵ KÁBOVÁ, Hana. *Josef Vítězslav Šimák, passim (dle rejstříku)*. Odložilíkovy kontakty s Marií Černou sporadicky dokládají jeho deníky. ODLOŽILÍK, Otakar. *Deníky z let 1924-1948. Sv. I-II*. K vydání připravila Milada Sekyrková. Praha 2003.

³⁶ ODLOŽILÍK, Otakar. *Recenze na práci Marie L. Černá, Studenti ze zemí českých na universitě v Orléansu a na některých jiných francouzských universitách*. Časopis Matice moravské 59, 1935, s. 226.

Důležitý příspěvek k cestám českým studentům do Velké Británie přidal roku 1935 výše již zmíněný Otakar Odložilík.³⁷ Zdrojem mu byl soupis českých studentů na britských ostrovech z pera britského historika Roberta Fitzgibbona Younga, který vzhledem k nízkému počtu zapsaných poskytl namísto jmenného seznamu krátké biogramy většiny z nich.³⁸ Stejným způsobem postupoval i český historik. Ten se však neomezoval pouze na univerzitní studia, ale vypisuje i jiné cesty na ostrovy, o kterých z pramenů víme, např. Petra Voka z Rožmberka. Autor podrobil jednotlivé životní osudy podrobnému archivnímu výzkumu a osvětlil do té doby neznámé skutečnosti, především z cesty Karla st. ze Žerotína. Za mezník byl vybrán rok 1620, po kterém se dle autorových slov povaha cest do britského prostředí zásadně mění.³⁹

Otakar Odložilík doplnil taktéž seznam českých a moravských studentů na gymnáziu v Brémách německého historika Alfreda Schmidtmayera. V rozmezí let 1610-1677 se zde zapsalo na 70 převážně bratrských studentů.⁴⁰

Přehled soupisových prací z meziválečné doby zakončuje práce Vladislava Růžičky o studentech v Královci.⁴¹ Autor rozšiřuje seznam Karla Hrdiny o české a moravské studenty v období 1743 – 1823. Vedle nich však uvádí i jména studentů ze Slezska, Uher a Spiše, kteří byli v matrice evidováni zvlášť. Bližší analýzu či nabízející se komparaci studentů z jednotlivých zemí však autor neprovedl.

2.1.2. Výzkum v 60. a 70. letech – obrat k sociálním dějinám:

Zájem o studium akademické peregrinace upadl se začátkem druhé světové války. Politický a kulturní vývoj společnosti výzkumu této problematiky nepřál. Po rozdělení Evropy v poválečném období se navíc významně ztížil přístup k západoevropským

³⁷ ODLOŽILÍK, Otakar. *Cesty z Čech a Moravy do Velké Británie v letech 1563-1620*. Časopis Matice moravské 41, 1935, s. 241-320.

³⁸ YOUNG, Robert F. *Bohemian Scholars and Students at the English Universities from 1347 to 1750*. English Historical Review 38, 1923, s. 72-84. Některé informace byly dále doplněny Františkem Chudobou v recenzi. CHUDOBA, František. *Recenze na práci Robert F. Young, Bohemian Scholars and Students at the English Universities from 1347 to 1750*. Časopis Matice moravské 46, 1922, s. 335-338.

³⁹ ODLOŽILÍK, Otakar. *Cesty z Čech a Moravy do Velké Británie*, s. 320.

⁴⁰ ODLOŽILÍK, Otakar. *Recenze na práci Alfred Schmidtmayer, Die Beziehungen des Bremer Gymnasium Illustre zu J.A.Comenius und den mährischen Brüdern*. Časopis Matice moravské 55, 1931, s. 583-588.

⁴¹ RŮŽIČKA, Vladislav. *Češi a Slováci na univerzitě v Královci*. Pedagogický sborník 5, Bratislava 1938, s. 108-130.

archiváliím. Změna přišla až s počátkem 60. let, bezmála 25 let po vydání poslední studie o českých a moravských scholárech na zahraničních univerzitách.⁴²

Jedinou výjimku představuje výpis českých a moravských studentů z basilejské matriky v letech 1450-1653 učiněný Karlem Sitou, studentem Komenského bohoslovecké fakulty, roku 1954.⁴³ Práce vznikla při jeho zdejším studijním pobytu souvisejícím s tvorbou dizertační práce o významném kalvínském teologovi a basilejském profesorovi Amandu Polanovi z Polansdorfu.⁴⁴ I zde předchází seznamu krátký text o historii univerzity s přihlédnutím k českým stopám ve švýcarském městě.

Významnou roli ve znovuoživení zájmu o problematiku akademické peregrinace sehrál i nově založený historický časopis *Acta Universitatis Carolinae: Historia Universitatis Carolinae Pragensis* vydávaný od roku 1960 Ústavem pro dějiny Univerzity Karlovy, který přinesl institucionalizaci „dějin vzdělanosti“ v české historiografii. Časopis poskytl badatelům platformu pro publikování výsledků jejich výzkumů v oblastech historie pražské univerzity, dějin vysokých škol a vzdělanosti obecně.

První významnou studií počátku 60. let publikovanou v novém časopise byla práce o českých a slovenských studentech na vídeňské univerzitě manželů Hlaváčkových.⁴⁵ V kontextu dosavadního tuzemského bádání je zajímavý výběr osob z oblasti tehdejší Československé socialistické republiky. V prvním díle studie je podán soupis studentů z let 1377-1450. Vedle krátkého textu o dějinách univerzity se zde autoři věnují struktuře zápisů jmen do matriky. Zdrojem jim je edice matričních knih, které vycházely postupně, proto je i studie rozdělena do dvou let. Druhý díl studie představuje analýzu českých studentů

⁴² V tomto desetiletí došlo obecně k oživení zájmu o české a moravské předbělohorské školství, o čemž tom svědčí vydání závažných studií jmenovce slavného historika Františka Palackého a Jiřiny Holinkové. PALACKÝ, František. *Obyvatelstvo českých měst a školní vzdělání v 16. a na začátku 17. století*. Československý časopis historický 18/4-5, 1970, s. 345-370; HOLINKOVÁ, Jiřina. *Městská škola na Moravě v předbělohorském období*. Praha 1967. Autorka zdůraznila i vliv zahraničních univerzit na podobu moravského předbělohorského školství především v textu HOLINKOVÁ, Jiřina. *Ještě jednou ke vztahu moravského městského školství v předbělohorském období k zahraničním univerzitám*. In: Sborník prací k sedmdesátinám universitního profesora PhDr. Ladislava Hosáka. Olomouc 1968, s. 47-52.

⁴³ SITA, Karel. *Studenti z českých zemí na basilejské univerzitě v době reformace*. Theologická příloha Křesťanské revue 1954, s. 14-19.

⁴⁴ SITA, Karel. *Život a dílo Amandy Polana z Polansdorfu*. Disertační práce na Komenského evangelické bohoslovecké fakultě, Praha 1951.

⁴⁵ HLAVÁČEK, Ivan – Ludmila HLAVÁČKOVÁ. *Studenti z českých zemí a Slovenska na vídeňské univerzitě*. *Acta Universitatis Carolinae: Historia Universitatis Carolinae Pragensis* 2-3, 1961, s. 97-132 a 1962, s. 139-169.

studujících od založení univerzity až do 50. let 16. století, soupis studentů z prvního dílu zde však rozšířen nebyl. Autory zajímá sociální, regionální i stavovský původ studentů. Obohacující je i srovnání českých a slovenských, tedy uherských, studentů v reakci na vnitřně politický vývoj obou zemí, především s ohledem na pokles počtu českých studentů v pohusitské době. Cílem studie bylo zhodnotit význam univerzity pro české i slovenské prostředí v období středověku i raného novověku, což zásadně překračuje pouhý výpis studentů z matriky.

Ještě výrazněji posunuli výzkum akademické peregrinace do oblasti sociálních dějin František Šmahel s Miroslavem Trucem. Jejich studie k pražské univerzitě v letech 1433-1622 si dala za cíl statisticky zjistit počty studentů, graduovaných a učitelů, provést národnostní a sociální rozbor těchto skupin a vymezit teritoriální zázemí pražského studium generale v určité etapě jeho vývoje.⁴⁶ Kvůli ztrátě univerzitní matriky má studie částečně hypotetický charakter. Rok 1433 byl určen pro srovnání s údaji ve studii německého sociologa Franze Eulenburga. Autoři z dochovaných pramenů vytvořili tabulku s počty bakalářských a magisterských promócí za čtvrtstoletí. Výsledky srovnávali s počty graduovaných na pražské jezuitské akademii a na vybraných německých univerzitách. Dále se zaměřili na regionální a sociální původ graduovaných pro objasnění sociální funkce pražského vysokého učení. Byl zdůrazněn ryze český charakter pražské univerzity s překvapivě nízkým počtem moravských scholárů. Autoři tematizují i zahraniční (slezské, polské či německé) studenty, kteří tvořili ve sledovaném období kolem 4% graduovaných.

Samostatná kapitola je pak věnovaná studentům z českých zemí na zahraničních univerzitách. Ve zkoumaném období našli na 7088 imatrikulací. Největší počet byl shledán za celé období v Lipsku (2043), následován Vídní (1349), Krakovem (968) a Wittenberkem (961). Za zdroj posloužily publikované soupisy studentů, případně edice matrik, které byly autorům dostupné. Výběrově podrobili bližší analýze studenty z Prahy, Chebu, Žatce, Klatov a Chrudimi.

Miroslav Truc se dále věnoval českým, moravským a slezským studentům na nejstarší polské univerzitě v Krakově v 15. a 16. století.⁴⁷ Sám autor vyjadřuje v úvodu překvapení, že takto geograficky blízké a pro dějiny českých zemí bezpochyby významné

⁴⁶ ŠMAHEL, František – MIROSLAV TRUC. *Studie k dějinám Univerzity Karlovy v letech 1433 – 1622*. Acta Universitatis Carolinae: Historia Universitatis Carolinae Pragensis 1963/2, s. 3–59.

⁴⁷ TRUC, Miroslav. *Jagellonská universita a české země v 15. a 16. století*, Acta Universitatis Carolinae: Historia Universitatis Carolinae Pragensis 5, 1964, s. 135-163.

univerzitě nevěnoval nikdo z českých historiků pozornost již dříve. Matrika krakovského vysokého učiliště byla totiž vydána již na konci 19. století. Podnětem ke vzniku studie bylo 600. leté jubileum založení nejstarší polské univerzity. I tato studie překračuje úzce vymezené téma univerzitního vzdělání a obsáhle tematizuje kulturní styky Čechů s Poláky a jejich pojmání v historiografii, reviduje také starší polské studie na dané téma. Časově ohraničuje svůj výběr dvěma významnými bitvami českých dějin – bitvou u Lipan (1434) a bitvou na Bílé hoře (1620). Ze slezských studentů vybírá pouze ty jedince, kteří pocházeli z části Slezska náležející k tehdejšímu Československu. Autor sleduje stejné otázky jako ve studii s Františkem Šmahelem. Kromě množství studentů ho zajímá procentuální podíl graduovaných či národnostní původ studentů. Studie však neobsahuje jmenný seznam, pouze tabulky s počty imatrikulovaných v jednotlivých letech.

Tentýž autor byl také editorem alba jezuitské klementinské akademie pro roky 1573-1617, o kterém se ještě zmíním.⁴⁸ Do stejného období spadá i významná práce Otakara Odložilíka o bratrských studentech převážně v předbělohorské době, které bude taktéž věnována větší pozornost později.⁴⁹ Z této doby také pochází první text bilancující dosavadní bádání o zahraničních univerzitách z pera Adolfa Turka.⁵⁰ Autor si všiml opadnutí zájmu o tematiku v období Protektorátu i po něm a oživení počátkem 60. let. Dále se zaměřil na matriky německých, italských a nizozemských univerzit, jejichž edice byly vydány ve 40. a 50. letech. Některé z nich, například Perugie či Siena, byly českými historiky zpracovány v dalších letech, jiné však dodnes čekají na bližší analýzu.

Počátek 60. let je tak bezpochyby důležitým obdobím ve výzkumu akademické peregrinace. Nové metodologické postupy byly čerpány především z německého prostředí. Tematika byla pak dále zpracovávána i v 70. letech v mezích načrtnutých významnými studii z počátku 60. let. Jedná se povětšinou o kratší příspěvky tematizující vždy jednu konkrétní univerzitu.

Marie Ludmila Černá-Šlapáková se vrátila ke zpracovávání francouzských studentů a vydala seznam studentů na pařížské univerzitě.⁵¹ I v něm se opírala o vlastní archivní

⁴⁸ TRUC, Miroslav (ed.). *Album Academiae Pragensis Societatis Jesu 1573-1617 (1565-1624)*. Monumenta historica Universitatis Carolinae. Tomus 2. Praha 1968.

⁴⁹ ODLOŽILÍK, Otakar. *Jednota bratrská a reformování francouzského jazyka*. Philadelphia 1964.

⁵⁰ TUREK, Adolf. *Význam univerzitních matrik vydaných po r. 1935 pro studium dějin Jednoty*. Bratrský sborník 1967, s. 164-168.

⁵¹ ČERNÁ-ŠLAPÁKOVÁ, Marie. *Studenti z českých zemí v Paříži*. Strahovská knihovna 5-6, 1970-1971, s. 67-88.

výzkum doplněný využitím edice matrik vydané v letech 1937-1938. Studie obsahuje jmenný seznam studentů z 12. – 14. století a následně výčet českých, moravských a slezských studentů na pařížské univerzitě v 15. – 16. století vždy s krátkými biogramy studentů. Obdobím 17. století se Marie L. Černá nezabývala.

Josef Hejnic hledal informace o českých a moravských studentech ve vyhláškách wittenberské univerzity z let 1540-1565.⁵² V poznámce zmiňuje autor i slovenské studenty. Jeho práce se opírá o pramenný výzkum a přibližuje do té doby nevyužitý typ pramene.

Studentům z českých zemí na univerzitě v Perugii v dnešní Itálii se věnoval Michal Svatoš.⁵³ Za zdroj mu posloužila edice matriky německého národa vydaná v roce 1956, která určila i časové rozpětí soupisu lety 1579-1727. Autor analyzoval sociální skladbu a teritoriální původ studentstva na základě studie Františka Šmahela s Miroslavem Trucem. Otázce proměn akademické peregrinace po Bílé hoře se nevěnoval.

2.1.3. 80. léta až současnost – nové metody, nová témata

Významným impulsem ve studiu akademické peregrinace bylo vydání biograficko-bibliografické příručky s názvem *Rukověť humanistického básnictví*. Ta zahrnuje stručné životopisy českých autorů latinské poezie a bibliografii jejich prací pro období od konce 15. století do poloviny 17. století. Pětisvazkové dílo bylo postupně vydáváno v letech 1966–1982.⁵⁴ Řada nových zjištění přinesla nutnost vydání dalšího šestého svazku dodatků, který připadl na rok 2011.⁵⁵ Jména mnohých literátů nacházíme taktéž v matrikách zahraničních univerzit či v pramenech vztahujících se k pražskému vysokému učení.

Metodologicky novátorský výzkum byl provedený badatelskou dvojicí – Jiřím Peškem a Davidem Šamanem.⁵⁶ Jednalo se o první historickou práci v oblasti akademické

⁵² HEJNIC, Josef. *Čeští studenti ve vyhláškách wittenberské university v 16. Století*. Strahovská knihovna 7, 1972, s. 39-45.

⁵³ SVATOŠ, Michal. *Studenti z českých zemí na univerzitě v Perugii 1579-1727*. Zprávy Archivu Univerzity Karlovy 2, 1977, s. 89-105.

⁵⁴ HEJNIC, Josef – Jan MARTÍNEK. *Rukověť humanistického básnictví v Čechách a na Moravě I-VI*. Praha 1966-2011.

⁵⁵ Svazek se orientuje především na zjištěné bibliografické údaje osob zahrnutých v předchozích svazcích, nikoli na nově zjištěná biografická data. HEJNIC, Josef – Jan MARTÍNEK. *Rukověť humanistického básnictví v Čechách a na Moravě VI, Dodatky A-Ž*. Praha 2011.

⁵⁶ PEŠEK, Jiří – David ŠAMAN. *Studenti z Čech na zahraničních univerzitách v předbělohorském čtvrtstoletí*. Ústecký sborník historický 1983, s. 173–218.

peregrinace, která širěji využila možností počítačové techniky pro analýzu větších datových celků. Díky zvolené metodě se jim podařilo provést soustavný výzkum jedné epochy – čtvrtstoletí před Bílou horou – a zpracovat sociální skladbu peregrinujících studentů. Hlavní inspirací byla autorům výše zmíněná práce Františka Šmahela s Miroslavem Trucem. Podle autorů však nebylo příliš možné rozšířit okruh zkoumání, protože se počet vydaných edic matrik od doby vydání Šmahelovy a Trucovy práce nezvýšil a bádát v zahraničních archivech nebylo možné. Výchozím materiálem tak historikům byly vydané soupisy či zpracované matriky zahraničních univerzit. Autorská dvojice sledovala celkem 15 údajů – např. jméno studenta, konfesní profil či sociální a jazykový původ. Bylo získáno na 24 000 vstupních dat, jež byla následně vložena do počítačového programu.

Na rozdíl od práce Šmahela s Trucem se zaměřili pouze na české studenty a to v časově mnohem kratším úseku čtvrtstoletí před Bílou horou. Poskytli tak velmi detailní analýzu „zlatého věku“ akademické peregrinace. Všimli si konfesního charakteru studijních cest na jezuitské a kalvínské vzdělávací ústavy. Pokusili se komparovat sociální a regionální původ studentů na jednotlivých univerzitách nebo tematizovat fenomén společných studijních cest vedených starším preceptorem. Neopomněli sledovat i peregrinace mezi jednotlivými univerzitami. Za období s největším počtem inskribovaných označili roky 1608-1615 a 1617-1618, tedy léta zvýšené náboženské aktivity v českých zemích. Kromě zmíněných autorů však doposud nikdo jiný nevyužil možností digitálních technologií k obdobným výzkumům.

Od 80. let po současnost bylo vydáno několik studií, které rozšířily již vcelku objemný soubor soupisových prací. Z 80. let pochází práce Zdeňka Hojdy, který se zaměřil na jezuitskou akademii ve Štýrském Hradci, o níž je podrobněji rozepíši pojednáno dále.⁵⁷ Michal Svatoš psal ve stejné době o studentech v Sieně v letech 1573-1738.⁵⁸ Autor vycházel z edice sienských matrik vydaných v roce 1962. Koriguje a doplňuje starší seznam Zdeňka Kalisty, který vycházel jenom z Alb německého národa a byl doveden pouze do roku 1646. Autor také analyzoval sociální skladbu studentů či frekvenci

⁵⁷ HOJDA, Zdeněk. *Recenze na edici univerzitní matriky ve Štýrském Hradci se seznamem studentů*. Acta Universitatis Carolinae: Historia Universitatis Carolinae Pragensis 21/2, 1981, s. 94-98.

⁵⁸ SVATOŠ, Michal. *Studenti z českých zemí na univerzitě v Sieně (1553-1738)*. Zprávy archivu Univerzity Karlovy 4, 1982, s. 29-63. Autor se dále zabýval sienskými studenty ve studii SVATOŠ, Michal. *Čeští studenti v Sieně*. In: PAZDEROVÁ, Alena – Lucia BONELLI CONENNA (eds.). *Siena v Praze. Dějiny, umění, společnost*. Praha 2000, s. 59–63.

návštěvnosti a povšiml si vyššího počtu imatrikovaných z řad nižší šlechty a měšťanstva v době před Bílou horou v porovnání s dobou pobělohorskou.

Vídeňskou univerzitou se na počátku 90. let zabývala Zlatuše Kukánová. Jako první vydala dílčí analytickou práci k jihomoravským studentům na rakouských univerzitách ve Vídni a Štýrském Hradci pro léta 1598-1630.⁵⁹ Seznam studentů však k práci připojen není. Ten je naopak ústřední bodem studie o českých studentech ve Vídni v letech 1579-1620, čímž doplňuje starší práci manželů Hlaváčkových.⁶⁰ Několik dílčích studií k moravským studentům ve Vídni sepsal i Zdeněk Měřínský.⁶¹

Nizozemský historik Wilken Engelbrecht působící od 90. let na olomoucké univerzitě přiblížil českému prostředí studia moravských i českých exulantů na fríské univerzitě ve Franekeru v letech 1621–1648.⁶² Je to dodnes jediný příspěvek tohoto druhu z nizozemského prostředí. Každé jméno je opatřeno i krátkým biogramem s životními osudy exulanta.

Markéta Devátá ve své diplomové práci o českých a moravských studentech na vybraných francouzských a italských univerzitách užila seznamů Marie L. Černé, Zdeňka Kristena a Michala Svatoše.⁶³ V práci je užita metoda skupinové biografie, získaná data jsou podána v tabulkách, grafech a mapkách v přílohách.

Zajímavý je i počín Miroslava Kunštáta, který sledoval peregrinaci mezi českým prostředím a heidelberskou univerzitou od prvních zápisů ve 14. století až do počátku 20. století, tedy v průběhu šesti století.⁶⁴ Z každého období vybral studenty, kteří vstoupili do širšího povědomí a byly významnými hybateli kulturních a vzdělanostních trendů. Tento

⁵⁹ KUKÁNOVÁ, Zlatuše. *Jihomoravští studenti na rakouských univerzitách v první polovině 17. století*. XX. Mikulovské sympozium 1990, Brno 1991, s. 61-66.

⁶⁰ KUKÁNOVÁ, Zlatuše. *Čeští studenti na vídeňské univerzitě od 70. let 16. století do Bílé hory*. In: HOJDA, Zdeněk – Jiří PEŠEK – Blanka ZILYNSKÁ (eds.). *Seminář a jeho hosté. Sborník k 60. narozeninám doc. dr. Rostislava Nového*. Praha 1992, s. 171-180.

⁶¹ Jejich výčet lze nalézt ve studii MĚŘÍNSKÝ, Zdeněk. *Studenti z Brtnice (okr. Jihlava, Morava) na vídeňské univerzitě*. In: CHOCHOLÁČ, Bronislav – Jiří MALÍŘ (eds.). *Pocta Janu Janákovi*. Brno 2002, s. 307-311.

⁶² ENGELBRECHT, Wilken. *Význam Fríské akademie ve Franekeru pro pobělohorský exil*. Acta Universitatis Palackianae Olomucensis, Facultas philosophica, Studia Moravica 3, Olomouc 2005, s. 23-54.

⁶³ DEVÁTÁ, Markéta. *Studenti z Čech a Moravy na francouzských a italských univerzitách v letech 1570-1620*. Diplomová práce na FF UK. Praha 1992.

⁶⁴ KUNŠTÁT, Miroslav. *Od Vltavy k Neckaru. Akademická peregrinace mezi pražskou a heidelberskou univerzitou v průběhu šesti staletí*. In: O dějinách a politice. Janu Křenovi k sedmdesátinám, Ústí nad Labem 2001, s. 71–97.

přístup umožňuje sledovat nárůsty a úbytky počtu imatrikulovaných a určit, v jakém období byla heidelberská univerzita zásadním vzdělávacím ústavem pro české a moravské studenty.

Značné pozornosti se v 80. letech dostalo zásluhou Karla Beránka i pražské univerzitě. Děkanská kniha artistické fakulty, obsahující jména promovaných z let 1376-1585 je od konce druhé světové války nezvěstná. Existuje však její letitá edice⁶⁵ připravená v souvislosti s výročím pražské univerzity v roce 1848 a fototisková faksimile⁶⁶ zpracovaná Karlem Beránkem z fotografií, které nechal pořídit Václav Vojtíšek. Díky tomu je obsah tohoto klíčového pramene pro výzkum starších dějin středoevropského vysokého školství hojně využíván.

Pro roky 1560-1582 byl však veden rektorem Matějem Curiem-Dvorským Manuál, která byl Karlem Beránkem vydán v roce 1981.⁶⁷ Vedle něj obsahuje publikace i edici dobového soupisu *Poznamenání jmen profesorů a jiných preceptorů v učení pražském z roku 1604*. Jedná se však o pramen v podstatě soukromé povahy, který evidoval i studenty partikulárních škol, a detailním výzkumem byla jeho vypovídací hodnota problematizována. Rozborem manuálu provedeným Michalem Svatošem bylo dokázáno, že pouze minimum studentů zanesených v manuálu studovalo i na zahraniční univerzitě, Michal Svatoš mluví pouze o pěti. V Praze zároveň studovalo pouze malé množství cizinců, jejichž počet směrem k Bílé hoře rostl, nepřesáhl však v podílu více než 7%.⁶⁸

Z rozličných psaných i tištěných pramenů období 1586–1620 sestavil Karel Beránek seznam bakalářů a mistrů promovaných na pražské univerzitě.⁶⁹ Práce je opatřena jmenným i místním rejstříkem a seznamem bakalářských kvestií. Mezi promovanými lze číst i několik jmen zahraničních.

⁶⁵ *Liber decanorum facultatis philosophicae Universitatis Pragensis ab anno Christi 1367 usque ad annum 1585. Monumenta historica Universitatis Pragensis. T. I-II.* Pragae 1830-1832.

⁶⁶ *Liber decanorum facultatis philosophicae Universitatis Pragensis ab anno Christi 1367 usque ad annum 1585.* Praha 1983.

⁶⁷ BERÁNEK, Karel (ed.). *Manuál rektora se jmény studentů zapsaných v ztracené matrice UK v Praze v letech 1560-82. Poznamenání jmen profesorů a jiných receptorů v učení pražském z roku 1604.* Praha 1981.

⁶⁸ SVATOŠ, Michal. *Univerzitní studenti v manuálu mistra Curia.* In: HOJDA Zdeněk – Jiří PEŠEK – Blanka ZILYNSKÁ (eds.). *Seminář a jeho hosté. Sborník k 60. narozeninám doc. dr. Rostislava Nového.* Praha 1992, s. 163-170.

⁶⁹ BERÁNEK, Karel (ed.). *Bakaláři a mistři promovaní na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v letech 1586-1620.* Praha 1989.

Právě detailní analýza Manuálu rektora a seznamu promováných spolu s daty ze studie Jiřího Peška s Davidem Šamanem se staly základem referátu, který přednesli Jiří Pešek spolu s dalším badatelem v oblasti univerzitní vzdělanosti Michalem Svatošem na symposiu o akademické peregrinaci, které se konalo roku 1983 v Krakově. Příspěvek vyšel nejprve německy ve sborníku z konference, která měla mezinárodní ohlas.⁷⁰ V přepracované verzi byl publikován o několik let později i v českém překladu.⁷¹ Jejich společná práce byla pokusem o komplexní přístup ke zpracované látce a „kombinací všech dosavadních postupů a faktografických údajů“.⁷² Studie se věnuje detailní analýze peregrinace na pražskou univerzitu. Tematizovaná je i frekvence zahraničních studentů.

V polovině 90. let se podařilo publikovat čtyřsvazkové dějiny Univerzity Karlovy, které představovaly syntézu tehdejšího bádání o této instituci.⁷³ Přistoupilo se však k vydání publikací v reprezentačním formátu a bez poznámkového aparátu, což značně omezuje jejich badatelský potenciál. Záhy byla badateli vyslovená obava, aby se nestaly spíše balvanem na cestě než orientačním mezníkem.⁷⁴ První díl editorsky vedený Michalem Svatošem otázku akademické peregrinace pouze shrnuje v hutné zkratce.⁷⁵

V druhém díle souborných Dějin Univerzity Karlovy se nachází kapitola Zdeňka Hojdy a Ivany Čornejové tematizující proměny akademické peregrinace v 17. století a fenomén kavalírských cest, kterému věnují celou kapitolu dále v textu. Má však spíše informativní charakter, hlubší analýza problému zde provedena není.⁷⁶

Jedním z nových témat 90. let v české historiografii byly dějiny každodennosti. V souvislosti s dějinami vzdělanosti autory zajímal například denní rozvrh, konkrétní

⁷⁰ PEŠEK, Jiří – Michal SVATOŠ. *Die sozialen Folgen der akademischen Peregrination in den böhmischen Ländern in der zweiten Hälfte des 16. Jahrhundert*. In: KULCZYKOWSKI, Mariusz. *Pérégrinations academiques. IVème Session scientifique internationale Cracovie 19.-21. mai 1982*. Warszawa – Kraków 1989, s. 51-54.

⁷¹ PEŠEK, Jiří – Michal SVATOŠ. *Sociální důsledky akademické peregrinace v českých zemích druhé poloviny 16. století*. In: *Opera instituti historici Pragae, Miscellanea C-4, Pocta Josefu Petráňovi*. Praha 1991, s. 231–243.

⁷² *Ibid.*, s. 223.

⁷³ KAVKA, František – Josef PETRÁŇ (eds.). *Dějiny Univerzity Karlovy 1348–1990, I–IV*. Praha 1995–1998.

⁷⁴ ZILYNSKÁ, Blanka. *Prameny a pomůcky ke studiu dějin vzdělanosti. Bilance a desiderata*. Práce z Archivu Akademie věd 7, 2002, s. 26.

⁷⁵ SVATOŠ, Michal (ed). *Dějiny Univerzity Karlovy. I, 1347/48-1622*. Praha 1995, s. 281n.

⁷⁶ HOJDA, Zdeněk a Ivana ČORNEJOVÁ. *Pražská univerzita a vzdělanost v českých zemích v 17. a 18. století*. In: ČORNEJOVÁ, Ivana (ed.). *Dějiny Univerzity Karlovy. II, 1622-1802*. Praha 1996, s. 225-241.

průběh výuky, průběh zkoušky nebo literatura, se kterou se studenti seznamovali. Jiřina Holinková a Josef Petráň provedli dílčí analýzy k českému školství.⁷⁷ Nejobsáhlejší je zpracování každodenního života jezuitského gymnázia Kateřiny Bobkové-Valentové.⁷⁸ To má navíc díky existenci řádových nařízení a předpisů, které byly platné napříč Evropou, bezprostřední význam pro studium jezuitské akademické peregrinace.

Zvýšené pozornosti se těší i studium šlechty a jejího vzdělávání. Vedle problematiky kavalírských cest, kterým je dále věnována samostatná kapitola, byla Kateřinou Schwabikovou obsáhle analyzována přítomnost české šlechty na německých univerzitách v předbělohorské době.⁷⁹ Její práce obsahuje i soupisy inskribovaných, a protože autorka pracovala přímo s edicemi matrik, je možné je pokládat za částečně aktualizované verze starých seznamů Šimáka a Hrdiny. V matričních seznamech našla v období 1550-1620 skoro 280 představitelů české šlechty. Více než 60% z nich lze identifikovat jako rytíře, což dokládá vzrůstající zájem i méně majetné šlechty o nákladná zahraniční studia. Autorka se dále ptá po majetkových poměrech rodů, regionálním původu inskribovaného a pozdějším uplatnění sledovaných jedinců v politické a kulturní sféře.

Vedle samotných univerzitních pramenů jsou důležitým zdrojem informací ke studiu šlechty i zápisy studujících jedinců v památnících. Marie Ryantová publikovala monografii, kde představuje památníky či štambuchy jako kulturní fenomén raného novověku.⁸⁰ V jedné z kapitol se věnuje i studijním cestám ve vztahu k památníkům a analyzuje štambuchy jako historiografické téma. Památníky se přestávaly vést po polovině 17. století, dají se proto využít především k výzkumu studijních cest na přelomu 16. a 17. století – vedle podpisu zanechali nobilitovaní studenti v památnících často i vyobrazení

⁷⁷ HOLINKOVÁ, Jiřina. *Každodennost v životě předbělohorských škol*. In: KOKOJANOVÁ, Michaela (ed.). *Měšťané, šlechta a duchovenstvo v rezidenčních městech raného novověku (16.-18.století)*. Prostějov 1997, s. 409-413; PETRÁŇ, Josef. *Každodennost právního studia prvních generací Karlo-Ferdinandovy univerzity*. In: SOUKUP, Ladislav (ed.). *Pocta prof. JUDr. Karlu Malému, DrSc. k 65. narozeninám*. Praha 1995, s. 182-197. Intenzivní zájem J. Petráně o dějiny každodennosti v té době vrcholil v přípravě druhého dílu rozsáhlé příručky k dějinám hmotné kultury, v níž také o konceptu dějin každodennosti pojednal. PETRÁŇ, Josef (ed.). *Dějiny hmotné kultury II (1)*. Praha 1995, s. 19-23.

⁷⁸ VALENTOVÁ, Kateřina. *Každodenní život učitele a žáka jezuitského gymnázia*. Praha: Karolinum, 2006.

⁷⁹ SCHWABIKOVÁ, Kateřina. *Česká šlechta a univerzity německé jazykové oblasti v raném novověku (Čeští páni a rytíři imatrikulovaní v letech 1550-1620 na univerzitách nynějšího Německa, Rakouska a Švýcarska)*, Acta Universitatis Carolinae: Historia Universitatis Carolinae Pragensis 2006, 46/1-2, s. 25-131.

⁸⁰ RYANTOVÁ, Marie. *Památníky aneb štambuchy, to jest alba amicorum. Kulturně historický fenomén raného novověku*. České Budějovice 2007.

rodového erbu, který je důležitým heraldickým pramenem. Některých štambuchů si všimlo i starší bádání.⁸¹ Pod vedením Marie Ryantové byla v nedávné době napsána Kateřinou Rosíkovou diplomová práce o štambuchu Jakuba Popovického z Popovic spolu s aktualizovaným seznamem wittenberských studentů.⁸²

Aktuální se taktéž stává otázka migrace. Právě akademická peregrinace je jedním z příkladů vzdělanostní migrace, která probíhala napříč Evropou v průběhu středověku i raného novověku. Česko-německé migraci věnoval studii Martin Holý.⁸³ Tentýž autor zároveň se svou ženou zpracovali literaturu vztahující se ke středověké a raně novověké vzdělanosti v českém výzkumu posledních 20 let.⁸⁴

Zásluhou Mileny Lenderové vznikly i dva texty popularizačního rázu, které přiblížily širšímu čtenářstvu studium ve francouzském prostředí.⁸⁵ Za zdroj jí posloužily především soupisy Marie L. Černé. Obě studie jsou opatřeny bohatými obrazovými přílohami.

2.1.4. Bilancování českého výzkumu

Za nejběžnější typ zpracování matriky zahraniční univerzity v české historiografii můžeme označit excerptce. Jak je z výčtu patrné, jednotlivá zpracování mají rozdílnou vypovídací hodnotu. Některá jsou pouhým „telefonním seznamem“, jiná přibližují konkrétní studenty pomocí biogramů. Klíčovým faktorem při rozhodování autorů o zpracování příslušného pramene tu byl především počet inskripcí. Paradoxně tak byly mnohdy podrobněji zpracovány spíše univerzity s nižší návštěvností.

⁸¹ VÁVRA, Josef. *Štambuch B. Matouše Tita, krajana a spolužáka Komenského v Herbornu 1611*. Časopis Musea království Českého 81, 1907, s. 64-69; HRUBANT, Jaroslav. *Památník Jana Opsimata z let 1598 až 1620*. Časopis Matice moravské 40, 1916, s. 123-130; MÜLLER, Karel. *Tři evangeličtí studenti z českých zemí v Padově na konci 16. století*. Z kralické tvrže 12, 1985, s. 16-23.

⁸² ROSÍKOVÁ, Kateřina. *Jakub Popovický z Popovic a další studenti z českých zemí na univerzitě ve Wittenberku*. Diplomová práce na FF JČU. České Budějovice 2019.

⁸³ HOLÝ, Martin. *Vzdělanostní migrace v česko-německém prostoru v 16. a raném 17. století*. Navzdory hranici: migrační procesy na česko-německém pomezí: příspěvky z odborné konference, Cheb 27. – 29. května 2013. Plzeň 2013, s. 18-31.

⁸⁴ HOLÁ, Mlada – Martin HOLÝ. *Dějiny středověké a raně novověké vzdělanosti v českém historickém výzkumu. Tradice – Aktuální trendy – Perspektivy*. Acta Universitatis Carolinae: Historia Universitatis Carolinae Pragensis 2018, 58, s. 27-35.

⁸⁵ LENDEROVÁ, Milena. *Studenti ze střední Evropy na lékařské fakultě univerzity v Montpellieru (1600-1789)*. Historický obzor 10/7-8, 1999, s. 173-178; LENDEROVÁ, Milena. *U Herkula! Tolik výhod pro cizince! Studenti z českých zemí na univerzitě ve francouzském Orléansu*. Dějiny a současnost 5, 2006, s. 15-19.

Především pro období před druhou světovou válkou platí, že excerpty matrik byly prováděny během studijního pobytu daného historika v zahraničí či jako vedlejší produkt jeho dlouhodobého výzkumu. Svou roli zde sehrávaly i osobní vztahy mezi konkrétními badateli. Novější excerpty byly nejčastěji motivovány vydáním edice matriky určité univerzity. V poslední době však zájem o tento typ zpracování matrik značně opadl.

Přes upřímnou snahu autorů soupisů nejsou seznamy stoprocentně spolehlivé. Jak bylo mnohokrát recenzenty či pozdějšími badateli doloženo, některá jména nebyla autorem správně identifikována či v soupise zcela chybí.⁸⁶ Ačkoliv se jedná řádově spíše o jednotky, výsledná data mají proto omezenou vypovídací hodnotu.

Soupisy a pozdější analytické studie také odrážely dobovou politickou situaci ve státě – podle toho byli do soupisů někdy zahrnuti také Slezané, případně Slováci. Jistý problém představuje pojem „český student“, který buď označuje jakéhokoliv studenta z českého království nebo pouze studenta z historické oblasti Čech, v matrikách označovaného latinským termínem *Bohemus*. V porovnání obou historických zemí pak převažují soupisy Čechů, pouze několik studií se zaměřuje čistě na moravské studenty. Nejčastěji je chronologické vymezení soupisu dáno samotným pramenem či formou jeho edičního zpracování, pouze mimořádně se setkáváme s dodatečným zúžením chronologického vymezení ze strany autora.

Od 60. let se pak můžeme setkat se studii analytického charakteru a s posunem výzkumu do oblasti sociálních dějin. Autoři se zaměřovali např. na otázky sociálního či regionálního původu inskribovaných na dané univerzitě. Významným impulsem pro výzkum akademické peregrinace bylo založení Ústavu pro dějiny Univerzity Karlovy v roce 1958 a vydávání časopisu *Acta Universitatis Carolinae: Historia Universitatis Carolinae Pragensis*, který poskytl badatelům platformu k publikaci výsledků jejich výzkumů.

V 90. letech se badatelům otevřely nejen zahraniční archivy, ale i možnost tematizovat do té doby opomíjená témata. Historici se obrátili k dějinám každodennosti a

⁸⁶ Jiří Kubeš uvádí jako příklad výpisy Karla Hrdiny z lovaňské matriky. Při srovnání s edicí matriky zjistil, že autor vypisoval mechanicky pouze studenty, u kterých se nacházel přívlastek *Bohemus*, *Moravus* a jen některé, u nichž bylo *Silesius*. Podařilo se mu tak zachytit všechny měšťany a rytíře z českých zemí, ovšem nepostihl všechny příslušníky vyšší šlechty. Hrdinovi tak kvůli zvolené metodě chybí poměrně velké množství šlechtických studentů z českých zemí. KUBEŠ, Jiří. *Kavalířské cesty české a rakouské šlechty (1620-1750)*. Habilitační práce na FF Univerzity Pardubice. Pardubice 2011, s. 16.

k otázce šlechtického vzdělávání. Nové možnosti poskytly digitální nástroje. Řada dříve takřka nedosažitelných pramenů či edic pramenů je dnes dostupná online, což značně ulehčuje výzkum.

Za nejlépe zpracovanou dobu lze označit období 1550-1620. Některé soupisy končí přímo rokem 1620, který je významným mezníkem především měšťanské akademické peregrinace. Tímto rokem ale končí i tři největší analytické studie – Františka Šmahela s Miroslavem Trucem, Jiřího Peška s Davidem Šamanem i Kateřiny Schwabikové. Pobělohorské vzdělanostní peregrinace se začaly intenzivně zkoumat teprve od konce 80. let v rámci fenoménu kavalírských cest. Doposud však nevznikla pro pobělohorskou dobu studie, která by umožnila komparaci větších datových celků s výsledky výše zmíněných studií.

Dva slovní odborníci na danou problematiku – Jiří Pešek a Michal Svatoš – vytýkají dosavadnímu výzkumu jeho dílčí zaměření.⁸⁷ Většina prací má charakter prvotní registrace pramenů, materiálových excerpt nebo regionálních sond. Jenom ojediněle se pracovalo s jinými než univerzitními úředními prameny. Analytické studie ke konkrétním univerzitám či rozbory peregrinace jedné sociální či konfesní skupiny vždy zachycují jen část skutečnosti. Výzkumy velkých chronologických celků taktéž zkreslují celkový výsledek. Jiří Pešek ve svém textu poukazuje na úskalí kvantitativních výzkumů, které validují univerzity pouze na základě počtu zápisů, a nabádá k bližšímu sociokulturnímu bádání. Podle něho by se měly hledat odpovědi na následující otázky: „Co bylo motivací pro peregrinace? Co od ní student očekával a co získával? Jakou váhu měl akademický titul?“ Jako nejideálnější nástroj pro budoucí výzkum se mu jeví vytvoření databáze. Vzhledem k otázce financování takovýchto dlouhodobých nadosobních projektů v České republice je však k jeho realizaci skeptický. Českým historikům by však mohly být inspirací úspěšné zahraniční projekty, např. projekt databáze krakovských studentů či rozsáhlá databáze maďarských studentů na zahraničních univerzitách, které přibližují dále v textu.

⁸⁷ PEŠEK, Jiří. *Studijní cesty mládeže z českých zemí v době předbělohorské. Úvahy nad sociokulturními kontexty vzdělanostních migrací*. In: MIKULEC, Jiří – Miloslav POLÍVKA (edd.). *Per saecula ad tempora nostra*, Sborník prací k šedesátým narozeninám prof. Jaroslava Pánka, svazek 1. Praha 2007, s. 448–451; SVATOŠ, Michal. *Akademická peregrinace a cesty za vzděláním*. In: BOBKOVÁ, Lenka – Michaela Neudertová (edd.). *Cesty a cestování v životě společnosti*. Acta Universitatis Purkynianae philosophica et historica III., Studia Historica II., Ústí nad Labem 1995, s. 241–248.

2.2. Příbuzná témata a konfesně vymezené skupiny akademické peregrinace

2.2.1. Kavalírské cesty

Téma kavalírských cest se těší v posledních 20 letech zvýšenému zájmu badatelů. Právě ve výzkumu tohoto tématu spatřují historici slovy Jiřího Kubeše „*po právu klíč k pochopení specifického šlechtického myšlení a chování, respektive ke konstrukci jejich stavovské identity, jež byla založena na neustálém zdůrazňování vlastní sociální výjimečnosti, propracovaném systému odlišnosti od ostatních sociálních vrstev a kulturní hegemonii*“.⁸⁸

Kavalírské cesty představují specifický, nikoliv pouze meziuniverzitní, typ peregrinace, což je dáno jejich hlavním cílem – všestrannou socializací mladého aristokrata. Podle Zdeňka Hojdy představuje kavalírská cesta „*svébytný typ cesty za vzděláním, zaměřené hlavně na osvojení určitých společenských dovedností a výrazně se odlišující od studentské peregrinace humanistického typu. Ze skutečného studia v místech slavných akademických učilišť se přenáší důraz na vzdělávací funkci cestování jako takového*“.⁸⁹

Protože se ale šlechta v průběhu raného novověku vyvíjela, proměňovaly se i požadavky na výchovu a vzdělávání každé další generace urozených, čímž se měnily i kavalírské cesty. Jádro kavalírských cest předbělohorské doby tvořilo peregrinatio academica a kryje se tak částečně s tématem této práce. Mladí šlechtici většinou vyráželi na cestu za získáním životních zkušeností, případně její význam viděli v navázání kontaktů či procvičení cizího jazyka. Pouze malé procento z nich ale získalo akademické grady. Na samém počátku 17. století se však ve Francii zrodily šlechtické akademie, jež byly přizpůsobeny a specializovány na výchovu urozených. Ty si získaly oblibu především ve druhé polovině 17. století. Přispěla k tomu nejen fascinace Paříží, která se stala v druhé půli 17. věku hlavním cílem kavalírských cest, a francouzskou kulturou, ale i existence dalších akademií na pomezí Francie, Říše i Itálie.

⁸⁸ KUBEŠ, Jiří. *Kavalírské cesty*, s. 5.

⁸⁹ HOJDA, Zdeněk. „*Kavalírské cesty*“ v *17. století a zájem české šlechty o Itálii*. In: Itálie, Čechy a střední Evropa. Praha 1986, s. 218-219.

Někdy se v souvislosti s cestováním mladé šlechty užívá pojem „Grand tour“ pocházející z britského prostředí.⁹⁰ Myslí se jím cesty mladých mužů z vyšších vrstev za vzděláním a poznáním světa, nemuselo se však jednat nutně o nobilitovaného. Docházelo k nim v období od poloviny 17. do poloviny 19. století. Vedly především přes Paříž do Itálie a jsou charakteristické turistickým a kulturním rozměrem, do značné míry se jednalo o cesty za památkami a uměním. Tento pojem se tedy nedá jednoduše používat jako synonymum českých „kavalírských cest“.

První česká studie systematicky se zabývající kavalírskými cestami pochází z pera Zdeňka Hojdy z konce 80. let.⁹¹ Podkladem mu byl vzorek přibližně 20 cest. Vedle pramenů úřední povahy jako univerzitní matriky či alba promovaných užil i prameny soukromé – korespondence, účty, deníky, štambuchy. Autor se tématu věnoval dál a publikoval několik dílčích studií v průběhu více než 20 let.⁹² O zpopularizování této problematiky se postaral ve stejné době několika kratšími studiemi Jiří Kroupa, především studií o kavalírských cestách Dietrichštejnů.⁹³ Nad problematikou prosazení se modelu kavalírských cest ve výchově a vzdělání české raně novověké aristokracie se zamýšlel i Petr Maťa ve své široce pojaté monografii.⁹⁴

V jejich stopách se vydali po roce 2000 historikové mladší badatelské generace. Jedná se především o Ivo Cermana, Martina Holého a Jiřího Kubeše. Pražský historik vzdělanosti Martin Holý se věnuje především počáteční etapě vývoje kavalírských cest do roku 1620. Jeho monografie nazvaná poeticky *Zrození renesančního kavalíra* obsáhle líčí výchovu a vzdělávání předbělohorské české šlechty.⁹⁵ Vedle soukromé výuky přibližuje

⁹⁰ V roce 2008 byl založen *The Grand Tour Project* řízený Stanfordskou univerzitou jako vedlejší projekt monumentálního digitálního projektu *Mapping the Republic of Letters* s cílem rozklíčovat síť učeneckých vztahů v 18. století. Více informací o stanfordském projektu na oficiálních webových stránkách: <https://grandtour.stanford.edu/>. O digitálním projektu republiky učenců URBÁNEK, Vladimír. *Raně novověká republika učenců a www: digitální metody zkoumání učeneckých korespondenčních sítí*. Acta Universitatis Carolinae: Historia Universitatis Carolinae Pragensis 58, 2018, s. 37-49.

⁹¹ HOJDA, Zdeněk. „Kavalírské cesty“, s. 216-239.

⁹² Jedná se například o studii podrobně analyzující jednu kavalírskou cestu: HOJDA, Zdeněk. *Z katolického exilu do západní Evropy. „Velká cesta“ Jiřího Adama z Martinic v letech 1620-1625*. In: BOBKOVÁ, Lenka – Michaela NEUDERTOVÁ (eds.) *Cesty a cestování v životě společnosti*. Ústí nad Labem 1995, s. 301-306.

⁹³ KROUPA, Jiří. *Ditrichštejnové v polovině 17. století a model tzv. kavalírské cesty*. Historická Olomouc a její současné problémy 4, Olomouc 1983, s. 109-115.

⁹⁴ MAŤA, Petr. *Svět české aristokracie (1500-1700)*. Praha 2004, s. 307-327.

⁹⁵ HOLÝ, Martin. *Zrození renesančního kavalíra: výchova a vzdělávání šlechty z českých zemí na prahu novověku (1500-1620)*. Praha 2010. První autorovou studií zabývající se šlechtickou

partikulární školy v zemích Koruny české i významné partikulární školy v zahraničí. Význam práce pro akademickou peregrinaci spočívá především v obsáhlé analýze šlechtické preuniverzitní průpravy. Významnou roli ve vzdělávání mladých nobilitovaných sehrávali vychovatelé neboli preceptoři. Martin Holý jim věnoval celou monografii, kde analyzoval celek předbělohorských vychovatelů a především zpracoval biogramy více než 300 z nich.⁹⁶

Jiří Kubeš působící na pardubické univerzitě se zabývá především obdobím od první půle 17. do poloviny 18. století. Ještě před rokem 2010 publikoval několik dílčích studií k tématu.⁹⁷ Jeho habilitační práce, která vyšla později i knižně, je pak slovy autora „první snahou o souhrnné pojednání o kavalírských cestách šlechty z habsburské monarchie“.⁹⁸ Neomezuje se pouze na české či moravské prostředí, do vzorku 80 kavalírských cest zařadil některé z těch, které jsou doloženy materiály v archivech ve Vídni a Vratislavi. Práce je obohacena přílohami s abecedním soupisem i chronologickým přehledem kavalírských cest.

Výchovou a vzděláváním osvěcenské šlechty zejména v 18. století se zabývá Ivo Cerman. Svoje nejobsáhlejší práce k tématu publikoval v letech 2010-2011, tedy ve stejné době jako dva výše zmínění historici. V nich se mimo jiné pokouší o vnitřní periodizaci kavalírských cest, o které se ještě zmíním.⁹⁹

Výsledkem spolupráce většího autorského kolektivu vedeného již zmíněným Zdeňkem Hojdou je monumentální dvoudílná edice cestovního deníku Heřmana Jakuba

vzdělaností je potom HOLÝ, Martin. *Výchova a vzdělání české a moravské šlechty v 16. a v první třetině 17. století*. Folia Historica Bohemica 21, 2005, s. 111-210.

⁹⁶ HOLÝ, Martin. *Ve službách šlechty: vychovatelé nobility z českých zemí (1500-1620)*. Praha 2011. Tematické šlechtických preceptorů se dále věnoval ve studiích HOLÝ, Martin. *Švýcarští vychovatelé protestantské šlechty z Českých zemí v 16. a raném 17. století*. Studia Comeniana et historica 46, 2016, s. 132-146; HOLÝ, Martin. *Výchova a vzdělávání českobratrské šlechty: příspěvek ke konfesionalizaci nobility v 16. a raném 17. století*. Folia Historica Bohemica 33, 2018, s. 29-45.

⁹⁷ Např. KUBEŠ, Jiří. *Tři pohledy na kavalírskou cestu Franze Julia hraběte Verduga v letech 1681-1683*. Folia Historica Bohemica 25, 2010, s. 29-65.

⁹⁸ KUBEŠ, Jiří. *Kavalírské cesty české a rakouské šlechty (1620-1750)*. Habilitační práce na FF Univerzity Pardubice. Pardubice 2011; KUBEŠ, Jiří. *Náročné dospívání urozených: kavalírské cesty české a rakouské šlechty (1620-1750)*. Pelhřimov 2013.

⁹⁹ CERMAN, Ivo. *Habsburgischer Adel und Aufklärung. Bildungsverhalten des Wiener Hofadels im 18. Jahrhundert*. Stuttgart 2010; CERMAN, Ivo. *Šlechtická kultura v 18. století: filozofové, mystici, politici*. Praha 2011.

Černína z Chudenic z let 1678 – 1682 s obsáhlou úvodní studií.¹⁰⁰ O popularitě tématu svědčí i množství kvalifikačních prací či kratších studií rozličných autorů.¹⁰¹ Jmenovat lze především žákyni Zdeňka Hojdy Evu Chodějovskou, rozenou Bílkovou, která se podílela na zmíněné edici a výsledky souvisejícího výzkumu publikovala i v zahraničí.¹⁰²

Ačkoliv se může zdát, že se jedná o poměrně dobře prozkoumané téma, autoři se dosud neshodli na časovém vymezení ani na případné vnitřní periodizaci kavalírských cest. Nejrozšířenější je teze Zdeňka Hojdy.¹⁰³ Podle něj existuje v podstatě jeden typ kavalírské cesty. Ten vznikl kolem roku 1570 a do roku 1590 ho lze charakterizovat jako „přípravné období charakteristické zvýšenou šlechtickou akademickou peregrinací“. Zlatým věkem dotvoření kavalírské cesty jako typu a její trvající oblíbenosti jsou léta 1590-1710. Po válkách o španělské dědictví se však dostal do krize způsobené novými nároky na specializované vzdělání související s potřebami osvěcensko-absolutistického státu a veřejné správy a postupně zanikl kolem roku 1740. Bílá Hora nepředstavuje v navržené chronologii významný mezník, podle autora však po roce 1620 prudce klesá peregrinace měšťanů v důsledku rekatolizace a politické degradace městského stavu. Slovy autora: „*Zatímco tedy existuje kavalírská cesta před 1620 jen na okraji živé frekvence cizích univerzit, stává se po tomto mezníku jevem skoro modelovým. Především snížená kvantita výjezdů změnila totiž strukturu peregrinujících osob ve prospěch šlechty a zčásti také nového patriciátu.*“¹⁰⁴

¹⁰⁰ HOJDA, Zdeněk a Eva CHODĚJOVSKÁ (eds.). *Heřman Jakub Černín na cestě za Alpy a Pyreneje*. Praha, 2014.

¹⁰¹ HOLASOVÁ, Andrea. *Cesta za vzděláním Jaroslava II. Smiřického ze Smiřic (1588-1611)*. In: Celostátní studentská vědecká konference Historie 2000. České Budějovice 2001, s. 35-69; BÍLKOVÁ, Eva – Jana HUSÁKOVÁ – Alexandra TESAŘÍKOVÁ. *Kavalírská cesta Heřmana Jakuba Černína z Chudenic*. In: *Historie 2003. Celostátní studentská vědecká konference, Pardubice 4. – 5. prosince 2003*. Pardubice 2004, s. 89-118; SALONOVÁ, Kateřina. *Kavalírská cesta Bertolda Viléma z Valdštejna v letech 1664-1665*. Diplomová práce na FF Univerzity Pardubice, Pardubice 2007; BRŇOVJÁK, Jiří. *Význam (šlechtického) vzdělávání a cestování pro nobilitaci v době vlády císaře Karla VI.* In: KUBEŠ, Jiří (ed.). *Šlechtic na cestách v 16. – 18. století*. Pardubice 2007, s. 193-205; FOLTÝN, Tomáš. *Biografie Ferdinanda Augusta z Lobkovicz. Příspěvek k poznání výchovy, vzdělávání a počátkům kariéry barokního šlechtice*. Diplomová práce na FF Univerzity Pardubice, Pardubice 2008.

¹⁰² CHODĚJOVSKÁ, Eva – Zdeněk HOJDA. *Abroad or Still "At Home"? Young Noblemen from the Czech Lands and the Empire in the Seventeenth and Eighteenth Centuries*. In: SWEET, Rosemary – Gerrit VERHOEVEN (eds.). *Beyond the Grand Tour. Northern Metropolises and Early Modern Travel Behaviour (16th–18th centuries)*. New York 2017, s. 83–107.

¹⁰³ Pochází již z jeho první studie: HOJDA, Zdeněk. „*Kavalírské cesty*“, s. 221n.

¹⁰⁴ *Ibid.*, s. 221.

S pokusem o revizi této teze přišel Ivo Cerman, který tvrdí, že kavalírské cesty prošly různými změnami a lze o nich hovořit až hluboko do 19. století.¹⁰⁵ Autor proto přišel s velmi odlišnou periodizací. První fázi (1620/1650–1720) charakterizoval jako „konfesionalizovanou“ kavalírskou cestu, jejíž trasu zásadním způsobem ovlivňovala katolická víra kavalíra. Druhou fázi (1720–1760) nazývá „raně osvícenskou“ či „racionalizovanou“. Pro kavalírské cesty v tomto období je typické dlouhé a intenzivní studium na nějaké moderní univerzitě většinou v protestantském prostředí (Leiden, Lipsko, Štrasburk). Třetí fázi (1760-1792) představuje „sentimentální“ kavalírská cesta, během které se už nejedná o studium, ale spíše o kultivaci vkusu a o přírodními krásami. V závěrečném období (1792–1815) pak došlo ke zpečetění osudu kavalírského putování a vývoj směřuje ke vzniku romantické vzdělávací cesty, kdy začala šlechta ve větší míře přitahovat Anglie a středověké dějiny a památky. Obecně však bývá přijímán Cermanův závěr, že po válkách o španělské dědictví došlo k výrazné proměně kavalírských cest, v čemž se shodne se Zdeňkem Hojdou. Slabinou jeho chronologie je i opomenutí vzniku kavalírských cest v předbělohorské době.

Vlastní chronologii nabídl i Jiří Kubeš.¹⁰⁶ V prvním období (okolo 1570 – Třicetiletá válka 1620/1648) na sebe braly kavalírské cesty často podobu peregrinace po školách a měly mnoho společného s peregrinatio academica tehdejších učenců. Politické, náboženské a společenské změny, k nimž došlo po bitvě na Bílé hoře, měly dopad na skladbu a chování šlechtické vrstvy, a proto postupně docházelo k omezení tohoto typu kavalírských cest. Ve druhém období (Třicetiletá válka 1620/1648 – války o španělské dědictví 1700/1714) charakterizovaném rostoucí mocí panovnického dvora se jako stěžejní ukázalo ovládnout správné normy chování a kavalírské cesty dostaly podobu výchovy ke dvorské službě. Postupně se snižovala obliba univerzit a naopak slavily největší úspěchy šlechtické akademie, především pak v Paříži za vlády Ludvíka XIV. V této fázi katolíci nadále preferovali návštěvu katolických zemí. Ve třetím období (Války o španělské dědictví 1700/1714 – asi polovina 18. století) pod vlivem raně osvícenských myšlenek počala sílit tendence vychovat mladé šlechtice k prospěchu vlasti, což se projevilo zvýšenou oblibou právníckého vzdělání pro chod byrokratizujících se institucí. Kavalírské cesty se do jisté míry přeměňují ve studijní. Popularitu zažívalo hospodářsky prosperující Nizozemí.

¹⁰⁵ CERMAN, Ivo. *Habsburgischer Adel und Aufklärung*, s. 76-78.

¹⁰⁶ KUBEŠ, Jiří. *Kavalírské cesty*, s. 289-299.

2.2.2. Bratrské peregrinace

Akademická peregrinace měla svůj význam i ve specifickém konfesním prostředí Jednoty bratrské. Vztah českých bratří k vyššímu vzdělání se v průběhu 16. století zásadně proměnil – od prvotního odmítání humanitní vzdělanosti pro její nepotřebnost, až po jeho recepci a organizaci humanitně koncipovaných škol. Svoji roli v tomto obratu sehrál příklon Jednoty k evropské reformaci, korespondence s Martinem Lutherem, studie bratrských mládenců na luterských univerzitách a dílo významného bratrského biskupa a myslitele Jana Blahoslava. Především na přelomu 16. a 17. století je možné nalézt v univerzitních matrikách celé Evropy záznamy o studiích bratrských mládenců, budoucích kněží či biskupů Jednoty.

První kroky ve studiu bratrských studentů na evropských univerzitách 16. a raného 17. století podnikl již v roce 1909 Josef Cvrček, který sledoval záznamy o bratrských studentech na zahraničních univerzitách v ochranovském archivu, ve kterém dlouhodobě bádá.¹⁰⁷ Hlavní pozornost věnoval Janu Blahoslavovi a dalším budoucím kněžím Jednoty. Práce má povahu vytěžení historického archivního pramene, informace o jednotlivých studentech jsou tak podávány značně útržkovitě.

Obsáhlým pojednáním o vztahu Jednoty bratrské k vyššímu vzdělání v průběhu 15. a první polovině 16. století z meziválečného období je práce Rudolfa Urbánka.¹⁰⁸ Několik pramenů vztahujících se k vyššímu školství vydal Amedeo Molnár v 50. letech. Jedná se například o diskuzi bratří s Martinem Lutherem o studiu jazyků (1523) či nabádání Vergeria k péči o vyšší vzdělání (1557).¹⁰⁹

Obecný zvýšený zájem o problematiku studijních cest v českém historickém prostředí 60. let dokumentuje i studie předního historika Jednoty bratrské Rudolfa Říčana z roku 1962.¹¹⁰ Zdrojem pro jeho text byly dosud nevyužité příležitostné tisky z přelomu 16. a 17. století uchované v pražské univerzitní knihovně. Vedle představení konkrétního pramene se Rudolf Říčan ptá po autorovi a přibližuje osoby v dokumentech zmíněné.

¹⁰⁷ CVRČEK, Josef. *Studenti bratrští v cizině*. Časopis Musea Království českého 83, 1909, s. 211-215, 401-406.

¹⁰⁸ URBÁNEK, Rudolf. *Jednota Bratrská a vyšší vzdělání až do doby Blahoslavovy: přísp. k 400. výr. naroz. Blahoslavových*. Brno 1923.

¹⁰⁹ MOLNÁR, Amedeo (ed.). *Českobratrská výchova před Komenským*. Praha 1956.

¹¹⁰ ŘÍČAN, Rudolf. *Několik pohledů do českobratrského vyššího školství za mladých let Jana Amose Komenského*. Acta Comeniana, Archiv pro bádání o životě a díle Jana Amose Komenského 21/2, 1962, s. 114-151.

Dosud nejucelenější pohled na fenomén bratrské vzdělanostní peregrinace představuje práce Otakara Odložilíka *Jednota bratrská a reformování francouzského jazyka*, která je výsledkem jeho dlouhotrvajícího zájmu o problematiku náboženských dějin, pobělohorského exilu, cestování a vzdělávání v období 16. – 17. století.¹¹¹ Kniha vycházela původně časopisecky ve Spojených státech, kam odjel Otakar Odložilík na pozvání v roce 1948.¹¹² Práci tak chybí potřebný poznámkový aparát. Podnětem k sepsání knihy pro něj bylo vydání edice ženevské matriky v roce 1959. Autor si vypsál české a moravské studenty a následně si položil otázku, jaké byly jejich životní osudy. V několika poutavých kapitolách následně zpracoval studijní cesty budoucích bratrských kněží či Jednotě nakloněných šlechticů a měšťanů. Autor postupuje chronologicky a neomezuje se pouze na švýcarskou akademii, všímá si i studentů v Basileji, Heidelbergu či Marburku. Informace sbíral v západoevropských knihovnách a archivech v letech 1962-1963, tedy na místech, která byla českým historikům té doby obtížně dostupná. Kniha Otakara Odložilíka je hojně citována a v komplexnosti zpracovaného tématu dodnes nepřekonána.

Kontakty českého prostředí s kalvínským dlouhodobě zkoumal ještě před druhou světovou válkou brněnský historik František Hrubý. Z pozůstalosti následně vydala jeho dcera Libuše Urbánková-Hrubá počátkem 70. let edici pramenů, která dokumentuje čilé písemné vztahy mezi bratrsky orientovanou šlechtou a kalvínskými duchovními.¹¹³ Jedná se o unikátní edici více než 290 nevydaných rukopisů ze sedmi evropských zemí. Ústřední postavou se stal Karel st. ze Žerotína, kterému je věnován celý oddíl, dále pak pánům ze Zástřizl, kterým byla darována knihovna basilejského profesora Theodora Bezy.

Jednota bratrská v rané fázi odmítala jakoukoliv participaci svých členů na světské vládě. Luděk Rejchrt hledal ve svých kvalifikačních pracích, které následně vyšly ve zhuštěné podobě jako odborný článek, odpověď na otázku, kde a kdy došlo k zásadnímu obratu, jenž přivedl některé bratrské šlechtice až do vedoucích pozic stavovského

¹¹¹ ODLOŽILÍK, Otakar. *Jednota bratrská a reformování francouzského jazyka*. Philadelphia 1964.

¹¹² Životní osudy tohoto významného českého historika ve vztahu k jeho zájmu o téma pobělohorského exilu přibližuje BARTEČEK, Ivo. *Exil jako předmět výzkumu a životní zkušenost - Otakar Odložilík*. In: HRUBÁ, Michaela (red.). *Víra nebo vlast. Exil v českých dějinách raného novověku*. Sborník z konference konané v Muzeu města Ústí nad Labem ve dnech 5.-6. listopadu 1998. Ústí nad Labem, 2001, s. 44-50.

¹¹³ URBÁNKOVÁ-HRUBÁ, Libuše (ed.). *Etudiants tcheques aux écoles protestantes de l'Europe occidentale a la fin du 16e et au début du 17e siècle: Documents*. Brno 1970. Cenné komentáře doplnil MOLNÁR, Amedeo. *Recenze na edici Libuše Urbánková-Hrubá, Etudiants tcheques aux écoles protestantes de l'Europe occidentale a la fin du 16e et au début du 17e siècle: Documents*. Křesťanská revue 38, 1971, s. 140-142.

povstání.¹¹⁴ Poukazuje na četné kontakty s kalvínským politickým myšlením, které znalo představu legitimního odporu proti panovníkovi. Zásadní roli v navazování kontaktů tu pak sehrávala univerzitní studia. Luděk Rejchrt se proto zaměřil na univerzity a akademie, které můžeme označit za konfesně kalvínské – Basilej, Heidelberg a Ženevu. Vedle sepsání biogramů většiny studentů opatřil studii tabulkami s počty imatrikulovaných v jednotlivých desetiletích. Vedle stavovského rozlišení na nobilitované a studenty bez predikátu, zohlednil i specifickou skupinu bratrských studentů, budoucích kněží Jednoty bratrské.

Nový zájem o problematiku se rozvinul, když byl v srpnu roku 2006 objeven archiv posledního mladoboleslavského biskupa Jednoty bratrské Matouše Konečného.¹¹⁵ První část česky psané kněžské korespondence vydal Jiří Just.¹¹⁶ Problematiku studijních cest osvětluje především druhá část tzv. dorostenecké či studentské korespondence, kterou editorky zpřístupnila Markéta Růčková, spolu s několika dopisy zahraničních pedagogů, které dosvědčují konfesně podmíněné kontakty Jednoty s akademickým světem.¹¹⁷ Objevené prameny otevřely dveře novým možnostem výzkumu, především v otázce organizace studijních cest a každodennosti studentů 16. a raného 17. století. První prací v tomto směru je studie Jiřího Justa o Janu Vetterovi, bratrském knězi a učenici, který působil dlouhá léta na zahraničních školách jako student a později jako preceptor bratrských mládenců.¹¹⁸

¹¹⁴ REJCHRT, Luděk. *Bratrští studenti na reformovaných akademiích před Bílou horou*. Acta Universitatis Carolinae: Historia Universitatis Carolinae Pragensis 1973, 13/1-2, s. 43-82; REJCHRT, Luděk. *Kalvinismus a bratrští studenti od poloviny 16. století do Bílé hory*. Disertační práce na KBEF UK, Praha 1972; REJCHRT, Luděk. *Vliv reformovaných akademií na politické myšlení bratrských studentů od poloviny 16. století do Bílé hory*. Disertační práce na FF UK, Praha, s.d.

¹¹⁵ JUST, Jiří. *Nález archivu Matouše Konečného a jeho význam pro studium dějin Jednoty bratrské v období před Bílou horou*. In: WERNISCH, Martin (ed.). *Unitas Fratrum 78 1457-2007. Jednota bratrská jako kulturní a duchovní fenomén*. Studie a texty Evangelické teologické fakulty 15/2, Praha 2009, s. 183-192.

¹¹⁶ JUST, Jiří (ed.). *Kněžská korespondence Jednoty Bratrské z českých diecézí z let 1610-1618: „hned jsem k Vám dnes naschválí poslíka svého vypravil“*. Praha 2011.

¹¹⁷ RŮČKOVÁ, Markéta (ed.). *Studium a korespondence kněžského dorostu Jednoty bratrské v letech 1610-1618: "poslušenství synovské vzkazují Vám, můj nejmilejší pane otče"*. Praha 2014. Z časových důvodů jsem už nemohl pracovat s třetím svazkem edice zaměřeným na bratrskou šlechtu, který se dostal do distribuce v dubnu roku 2021. JUST, Jiří a Markéta RŮČKOVÁ (eds.). *Bratrská šlechta v Čechách a na Moravě a formování konfesní identity v raném novověku*. Praha 2020.

¹¹⁸ JUST, Jiří. *Jan Vetter: příspěvek k tématu zahraničních učeneckých kontaktů Jednoty bratrské na počátku 17. století*. Studia Comeniana et historica 44, 2014, s. 156-204.

2.2.3. Jezuitské akademie a univerzity

Zvýšený zájem o univerzitní problematiku v 60. letech vyústil ve vydání edice alba či matriky jezuitské klementinské akademie v Praze pro roky 1573-1617.¹¹⁹ Ta patřila k budované soustavě jezuitského školství, které sestávalo z nižších gymnázií a vyšších akademií. Výuka na akademiích byla zpravidla redukována na filozofii a teologii, čímž se akademie odlišovaly od čtyřfakultních univerzit. Vzhledem k jednotnému výukovému programu patřila peregrinace mezi jednotlivými jezuitskými školami k rozšířené dobové praxi.

V českém prostředí převažuje studium peregrinace zahraničních studentů na pražskou a olomouckou akademii. V úvodní studii k edici matriky klementinské akademie Miroslav Truc analyzuje i regionální původ studentů a dochází k závěru, že ve sledovaném období tvořili zahraniční studenti asi 37% imatrikulovaných. Blíže se k národnostnímu charakteru vyjádřil autor v samostatné studii.¹²⁰

Badatelský zájem vzbudila i při olomoucké jezuitské akademii vzniklá *Collegia Nordica* určená pro studenty ze Skandinávie za účelem rekatolizace severu Evropy. Jejich abecedně řazený seznam pro roky 1579-1620 poprvé vydal Miloš Kouřil v roce 1971.¹²¹ Kromě citace pramene, ze kterého bylo jméno vyčteno, autor přidal k vybraným studentům informace k jejich dalším studijním osudům.

Švédským, finským, norským a dánským studentům na geograficky blízkých jezuitských školách se dále věnoval Zdeněk Hojda, který upravil a rozšířil výše zmíněný seznam o skandinávské studenty v Klementinu.¹²² Jeho studie prohlubuje zkoumané téma srovnáním s počty severských studentů nordické koleje v polské Braniewě a na jezuitské akademii ve Vilně. Tyto studie jsou ojedinělým příspěvkem k fenoménu studijních migrací z konkrétního evropského regionu do českých zemí.¹²³

¹¹⁹ TRUC, Miroslav (ed.). *Album Academiae Pragensis Societatis Jesu 1573-1617 (1565-1624)*. Monumenta historica Universitatis Carolinae. Tomus 2. Praha 1968.

¹²⁰ TRUC, Miroslav. *Národnostní charakter jezuitské akademie pražské*. Acta Universitatis Carolinae: Philosophica et historica, 2, 1958, s. 49–68.

¹²¹ KOUŘIL, Miloš. *Skandinávští studenti na olomoucké universitě v době předbělohorské*. Sborník k dějinám moravského školství 2, 1971, s. 3-25.

¹²² HOJDA, Zdeněk. *Collegia Nordica v Olomouci a Braniewě 1578-1619*. Acta Universitatis Carolinae: Historia Universitatis Carolinae Pragensis 30, 1990, s. 49-95.

¹²³ V nedávné době přispěl polský historik Robert H. Tomczak k poznání polským a litevských raně novověkých studentů v Praze. TOMCZAK, ROBERT T. *Studenti z území polsko-litevské unie*

Zájem o první litevské vysoké učení vzbudilo 400. leté výročí založení zdejší jezuitské akademie, které připadlo na rok 1979. Kromě souborného textu Zdeňka Hojdy a Michala Svatoše, recenzujícího zahraniční literaturu vztahující se k dějinám vilniuské univerzity, vyšel i výroční sborník *Praha-Vilnius*.¹²⁴ V něm se několikrát zmiňovaný Zdeněk Hojda vyslovil ke vztahu českých zemí ke zdejší univerzitě do Bílé hory.¹²⁵ Vilenská jezuitská akademie byla založena s podporou olomouckých jezuitů a brzy se vyvinula v jakousi akademickou nástavbu gymnázia v Branievě. K oživení vzájemných vztahů mezi Vilnem a českými kolejiemi v Praze a Olomouci došlo po otevření papežského semináře v roce 1584. Mezi Olomoucí, Branievem a Vilnem probíhala čilá peregrinace severských studentů. Autor ve studii uvádí i seznam několika jednotlivců, kteří se zapsali na olomoucké a pražské akademii s přídomkem „Lituanus“.

Dosavadní bádání se zaměřilo i na české studenty na zahraničních jezuitských ústavech. Soupis českých studentů na akademii ve Štýrském Hradci v letech 1586-1630 vyhotovený Zdeňkem Hojdou tvoří přílohu recenze prvního dílu edice matriky z roku 1977, která vymezila časově horní období soupisu, spodní bylo dáno rokem založení ústavu.¹²⁶ Autor ji podle kategorií definovaných Františkem Šmahelem s Miroslavem Trucem řadí v počtu návštěvnosti mezi středně frekventované univerzity. Moravské nebo slezské studenty autor neuvádí. Soupis není opatřen, vzhledem k povaze práce coby recenze, poznámkovým aparátem. Pro úplnost je třeba doplnit, že v dalších letech byly vydány další tři svazky edic zdejší matriky uvádějící jména až do roku 1775, soupisy však z nich pořízeny nebyly.

K dispozici je taktéž seznam českých profesorů na vratislavské jezuitské koleji, založené roku 1638, pro období 1640-1775.¹²⁷ Roku 1702 byla kolej obdařena

na pražské univerzitě v 17.–18. století. *Acta Universitatis Carolinae: Historia Universitatis Carolinae Pragensis* 56, 2016, s. 33-95.

¹²⁴ HOJDA, Zdeněk a Michal SVATOŠ. *400 let litevské státní univerzity ve Vilniusu*. *Acta Universitatis Carolinae: Historia Universitatis Carolinae Pragensis* 20, 1980, s. 71-79; PETR, Jan a Luboš ŘEHÁČEK (eds.). *Praha - Vilnius: sborník prací k 400. výročí založení univerzity ve Vilniusu*. Praha, 1981.

¹²⁵ HOJDA, Zdeněk. *České země a univerzita ve Vilniusu v prvních letech její existence*. In: PETR, Jan a Luboš ŘEHÁČEK (eds.). *Praha - Vilnius: sborník prací k 400. výročí založení univerzity ve Vilniusu*. Praha, 1981, s. 33-44.

¹²⁶ HOJDA, Zdeněk. *Recenze na edici*, s. 94-98.

¹²⁷ FECHTNEROVÁ, Anna – Zdeněk HOJDA. *Vztahy pražské univerzity k Vratislavi v 17. až 18. století*. *Acta Universitatis Carolinae: Historia Universitatis Carolinae Pragensis* 23/1, 1983, s. 65-76.

univerzitním privilegiem a stala se tak první slezskou vysokou školou.¹²⁸ Jména všech 111 profesorů jsou opatřena krátkou biografickou poznámkou pod čarou s odkazy na příslušnou literaturu.

2.3. Současný výzkum akademické peregrinace ve Střední Evropě

Tematika dějin univerzit, vzdělanosti a akademické peregrinace se těší v poslední době mimořádnému celoevropskému zájmu. Technologický vývoj a vylepšené nástroje v oblasti informatiky významně usnadňují sběr velkého množství dat. Napříč starým kontinentem nyní vznikají vědecké týmy intenzivně pracující na jejich sesbírání. Nejčastěji užívanou metodou je prosopografie, která umožňuje na základně předem určených kategorií biografických údajů analyzovat celé sociální skupiny a struktury. Základním nástrojem současného historika dějin vzdělanosti se stávají prosopografické elektronické databáze. Teprve po fázi shromažďování materiálů je možno přistoupit k analytickým a monografickým pracím.

Klíčovou otázkou pro systematický výzkum, tvorbu databází a vydávání pramenů představuje institucionální a personální zajištění. V předchozí části nastíněný český výzkum dokazuje význam individuálních editorských a badatelských zájmů. V dlouhodobém horizontu je ale institucionální zakotvení edičních a databázových projektů nezbytné. Ve Vídni je základem dlouhodobá spolupráce univerzitního archivu s Institutem pro rakouský dějezpýt. Univerzitní archiv v Lipsku realizoval velký digitalizační projekt zaměřený na studenty v 19. století spolu s edičním vydáním související matriky.¹²⁹ O krakovské databázi a především maďarském úspěšném projektu se zmíním dále. Ze středoevropského srovnání je zřejmé, že potencionální český výzkumný projekt by měl zaštitovat Ústav dějin a Archiv Univerzity Karlovy.

Výzkum raně novověkých peregrinací je důležitý především pro národy střední a východní Evropy, které neměly v minulosti rozšířenou síť univerzit a pro obyvatele jejich zemí se tak akademická peregrinace stávala jedinou možností, jak dosáhnout vyššího

¹²⁸ Komplikovanou historii založení univerzity líčí nejnověji HARC, Lucyna. *Uniwersytet czterech początków i wielu tradycji*. Acta Universitatis Carolinae: Historia Universitatis Carolinae Pragensis 56/1, 1990, s. 99-110.

¹²⁹ Více informací o těchto projektech podávají ĎURČANSKÝ, Marek a Blanka ZILYNSKÁ. *Zpřístupňování pramenů k dějinám univerzit předmoderní doby ve střední Evropě. Ohlédnutí za posledními dvěma dekadami a výhledy do budoucna*. Acta Universitatis Carolinae: Historia Universitatis Carolinae Pragensis 2018, 58/2, s. 13-25.

lékařského, právníckého nebo teologického vzdělání. S ohledem na historickou provázanost celého regionu, a to i v otázce vysokoškolského vzdělání, je nezbytná vzájemná spolupráce historiků z Polska, Maďarska, Německa, Rakouska, České republiky a Slovenska. Jedním z prvních společných výstupů byla série studií nazvaná *Universitätsstudium und Gesellschaft in Mitteleuropa vom 15. bis zum 18. Jahrhundert* vydaná Jagellonskou univerzitou v Krakově v roce 2017.¹³⁰ První část se zaměřila na stav dosavadního primárně prosopografického bádání v regionu. České výzkumné projekty představili Hana Pátková a Marek Ďurčanský. V druhé části byly prezentovány analytické studie zabývající se kariérami studentů nebo významem vzdělaných osob v jednotlivých sociálních strukturách. Třetí část potom přiblížila dvě zásadní prosopografické elektronické univerzitní databáze: švýcarsko-německou databázi *Repertorium Academicum Germanicum* (RAG)¹³¹ a databázi studentů a profesorů Jagellonské univerzity *Corpus academicum Cracoviense* (CAG), kterou popisují podrobněji v části věnované polskému výzkumu.

2.3.1. Maďarský výzkum

Před téměř třiceti lety začal v archivu budapeštské Univerzity Lóránda Eötvöse výzkumný program, který si vytyčil za cíl vypracování kompletní databáze studentů z Uherska, kteří studovali na zahraničních univerzitách od jejich počátku až do roku 1918. Vedoucím skupiny byl dlouholetý ředitel Archivu Univerzity Lóránda Eötvöse dr. László Szögi. Výzkumný tým zpracoval údaje přibližně 100 000 uherských studentů evropských vysokoškolských vzdělávacích ústavů od středověku až do roku 1919 z knižních a archivních zdrojů 240 institucí 27 evropských zemí.

¹³⁰ OŽÓG, Krzysztof a Maciej ZDANEK (eds). *Universitätsstudium und Gesellschaft in Mitteleuropa vom 15. bis zum 18. Jahrhundert*. Krakow, 2017.

¹³¹ Cílem výzkumu je dohledat biografická a sociální data teologů, právníků, lékařů a magistrů filozofie, kteří studovali na univerzitách Svaté říše římské v letech 1250-1550. Zřetel je třeba brát i na negraduované nobilitované studenty. Předpokládá se, že databáze bude obsahovat informace o přibližně 64 000 scholárech a bude sloužit k základnímu poznání „kdo je kdo“. Projekt RAG započal roku 2007 pod patronací Švýcarské akademie humanitních a sociálních věd s podporou Bavorské akademie věd a Spolkových států Bavorsko a Hessensko, která skončila v roce 2019. Databázi zpracovává výzkumný tým Bernské univerzity, řízením jdou pověřeni Prof. Dr. Christian Hesse a Prof. Dr. em. Rainer Christoph Schwinges. Možnosti a perspektivy této databáze diskutuje HESSE, Christian. *Das Wirken der Gelehrten in der Gesellschaft. Möglichkeiten und Perspektiven des Repertorium Germanicum Academicum (RAG)*. In: OŽÓG, Krzysztof a Maciej ZDANEK (eds). *Universitätsstudium und Gesellschaft in Mitteleuropa vom 15. bis zum 18. Jahrhundert*. Krakow, 2017, s. 253-264. Internetové stránky databáze: <https://en.rag-online.org/> (citováno 20. března 2021).

Velká část průběžně doplňované databáze byla publikována ve více než dvaceti svazcích edic o uherské peregrinaci s podtitulem *Magyarországi diálok a kőzépkori egyetemeken (Uherští studenti na zahraničních univerzitách)*.¹³² Část knih byla vydána budapešťskou Univerzitou Loránda Eötvöse, která od roku 2000 vydává řadu nazvanou *Felsőoktatástörténeti kiadványok új sorozat (Nová řada publikací o historii vysokoškolského vzdělávání)*. Publikované knihy se tematicky soustředí buď na studenty konkrétní vzdělávací instituce (např. na maďarské studenty na Vídeňské univerzitě a akademii v letech 1789-1848) nebo geografické oblasti (uherští studenti v Anglii a Skotsku 1789-1919). Vedle krátké úvodní studie tvoří většinu obsahu tištěná databáze studentů s rejstříky pro snadné vyhledávání. Publikace jsou vydávány dvojjazyčně – maďarsky a jazykem univerzity či země, která je předmětem studia. Díky tomu jsou výsledky výzkumu přístupné širší badatelské obci.

Projekt výzkumné skupiny Dějiny univerzit Fakulty humanitních věd Univerzity Loránda Eötvösa a archivu téže univerzity stále pokračuje a je v současné době finančně podporován Maďarskou akademií věd. Organizačně je rozdělen do tří skupin – středověkou sekci vede Prof. István Draskóczy, sekci novověku Prof. László Szögi a vědeckou skupinu pro dějiny 20. století Csaba Borsodi.¹³³

Maďarský vědecký tým navázal spolupráci s Mezinárodní komisí pro dějiny univerzit (ICHU). Ta byla založena roku 1960 ve Stockholmu ženevským profesorem Svenem Stellingem-Michaudem. Od roku 1977 funguje jako přidružená komise Mezinárodní komise pro historické vědy. Posláním komise je propagovat všechny formy historického výzkumu univerzit a zajistit jeho mezinárodní koordinaci. Členové Komise se scházejí minimálně jednou za pět let během Mezinárodního kongresu pro historické vědy. Českou historickou vědu zastupuje ředitel ústavu dějin Univerzity Karlovy a archivu

¹³² Nejaktuálnější seznam lze nalézt v KAMENICKÝ, Miroslav a László SZÖGI. *Študenti z Bratislavskej stolice na zahraničných univerzitách a vysokých školách do roku 1918*. Bratislava 2017, s. 77-79.

¹³³ Informace o projektu včetně metody pro tvorbu databází: SZÖGI, László. *Die Forschung der ungarländischen Studenten an den europäischen Universitäten von 16. bis 18. Jahrhundert. Forschungsgeschichte, Methodologie, Ergebnisse*. In: OŽÓG, Krzysztof a Maciej ZDANEK (eds). *Universitätsstudium und Gesellschaft in Mitteleuropa vom 15. bis zum 18. Jahrhundert*. Krakow 2017, s. 41-53.

Univerzity Karlovy prof. Petr Svobodný. Komise také pořádá mezinárodní konference v různých evropských městech.¹³⁴

Díky existující rozsáhlé databázi a publikovaným soupisům přistupují maďarští historici k obsáhlým analytickým studiím. Především středověká peregrinace je díky nejnižšímu počtu imatrikulovaných detailně zmapovaná. Je potřeba zdůraznit, že jsou uherskými středověkými studenty, kterých bylo shledáno v evropských univerzitních matrikách na 12 000, myšleni zájemci o vysokoškolské vzdělání z oblasti středověkého maďarského království, které zahrnovalo i dnešní Slovensko a části Chorvatska, Bosny a Hercegoviny a Rumunska. Přesahuje tedy hranice dnešního maďarského státu. Některé výzkumy proto zpracovávají mezinárodní týmy složené z historiků a dalších specialistů obou zemí. Studie o středověkých studentech představuje v tabulkách počty studentů v časové periodě 25 let podle jednotlivých zemí. Výsledky výzkumu ukazují, že ve sledovaném období směřovalo 40% peregrinací na německé univerzity, 20% pak na geograficky blízkou vídeňskou univerzitu.¹³⁵

Zájem o tematiku zahraničních studijních cest obyvatel Uher podnítil i vstup Maďarska do Evropské Unie v roce 2004. Ze symposia uspořádaného univerzitou v Tübingen vyšel sborník mapující maďarské studenty na německých a rakouských vyšších školách od 16. do 20. století. Autoři konstatují, že peregrinace z Uherska převyšovala evropský průměr, jen ze samotného 16. a 17. století se dochovaly v matrikách záznamy o 16 000 maďarských studentech.¹³⁶

2.3.2. Slovenský výzkum

Slovenští historici univerzit a dějin vzdělanosti se mohou opřít o výsledky databáze maďarských kolegů. V současné době se zdůrazňuje nutnost společného výzkumu, kvůli historickému soužití obou moderních národů v jednom uherském státním celku. Díky spolupráci s maďarskými kolegy a možnosti užití jejich databáze uherských studentů,

¹³⁴ Bližší informace o organizaci je možné najít na oficiálních webových stránkách:

<https://www.cihu-ichu.org/>.

¹³⁵ Poznatky o středověkých uherských peregrinujících studentech včetně mnoha tabulek, grafů i přehledných map přiblížila KELÉNYI, Borbála. *Hungarian academia peregrinatio in the Middle Ages (1100-1525)*. In: OŽÓG, Krzysztof a Maciej ZDANEK (eds). *Universitätsstudium und Gesellschaft in Mitteleuropa vom 15. bis zum 18. Jahrhundert*. Krakow 2017, s. 139-166.

¹³⁶ FATA, Márta, Gyula KURUCZ a Anton SCHINDLING (eds.). *Peregrinatio Hungarica. Studenten aus Ungarn an deutschen und österreichischen Hochschulen vom 16. bis zum 20. Jahrhundert*. Stuttgart, 2006.

zájem o téma akademické peregrinace na Slovensku v posledních 15 letech výrazně stoupá.¹³⁷ Zmíním se o třech nejdůležitějších publikacích, které v posledním desetiletí významným způsobem posunuly slovenský výzkum.

V roce 2012 byla ve výše zmíněné vydavatelské řadě *Felsőoktatástörténeti kiadványok új sorozat* publikována kniha o šarišských studentech na evropských univerzitách v letech 1378-1918. Autorem byl slovenský historik Peter Kónya a ústřední postava maďarského projektu László Szögi.¹³⁸ Kniha byla vydána dvojjazyčně. Jednalo se o první výsledek maďarsko-slovenské spolupráce výzkumného týmu badatelů z Univerzity Lóranda Eötvöse v Budapešti a Prešovské univerzity. Zároveň byla prvním vědeckým zpracováním peregrinace z hlediska území některé stolice, což byly základní uherské správní obvody existující až do roku 1918. Vedle databáze 1354 studentů na jednotlivých vzdělávacích ústavech přináší důležité závěry a první podání dějin školství na území Šarišskej stolice od středověku do počátku první světové války.

Výzkum taktéž dokázal snížení počtu peregrinací v průběhu 16. století a naopak jejich nárůst v 17. století. Za příčinu lze dle autorů označit reformaci a vývoj na krakovské univerzitě, která byla nejčastějším cílem studentů ze Šarišské stolice před nástupem Habsburků v roce 1526. Ačkoliv ke konci 16. století počet peregrinací narůstal, přesto nepřekonal počty ze začátku století.¹³⁹ To dokazuje, že vnitropolitický a náboženský vývoj měl významný vliv na akademickou peregrinaci.

Hlavním přínosem práce k problematice vzdělanostních peregrinací je především podrobně zpracovaná databáze studentů. Vedle jmen se zde vyskytují údaje, pokud je prameny podávají, o místě narození, národnosti, věku studenta, datu narození, termínu zápisu i odchodu z univerzity i údaje o dalších studijních osudech. Seznamy studentů konkrétního vzdělávacího ústavu jsou řazeny chronologicky od nejstaršího zápisu po nejmladší. Kniha obsahuje i rejstříky ke snadnému vyhledávání.

O tři roky později obohatila slovenský výzkum práce o studentech vyšších tříd Prešovského evangelického kolegia v letech 1667-1850, kterou lze pokládat za vzorové

¹³⁷ To dokazuje seznam užití literatury v nejnovější tematické knize: KAMENICKÝ, Miroslav a László SZÖGI. *Študenti z Bratislavskej stolice*, passim.

¹³⁸ SZÖGI, László a Peter KÓNYA. *Sáros megyei diákok az európai egyetemeken 1378 – 1918. Šarišskí študenti na európskych univerzitách 1387 – 1918*. Budapest 2012.

¹³⁹ *Ibid.*, s. 162.

zpracování dějin jedné školské instituce spolu s databází zde zapsaných studentů.¹⁴⁰ I ona byla vydána dvojjazyčně s úvodní studií o historii kolegia. Databáze, kterou zpracoval badatelský tým kolem prof. László Szögiho vedený Alexem Durovicsem, obsahuje na 3795 jmen. Autoři se zaměřili i na otázku peregrinace prešovských studentů na jiné ústavy.¹⁴¹ Případný další výzkum ulehčují stejná kritéria při tvorbě databáze jako u šarišských studentů.

Nejnovější kniha, tentokrát o studentech z bratislavské (přespurské) stolice v zahraničí, vznikla ze spolupráce výzkumného týmu Katedry historie Pedagogické fakulty Univerzity Komenského v Bratislavě, vedeného doc. Miroslavem Kamenickým, s maďarskou skupinou Dějin univerzit.¹⁴² Byl užit stejný metodologický postup, jako při výzkumu šarišských studentů, sledoval se však mnohem vyšší počet osob (6501 oproti 1354). Souhrnné tabulky zohledňují rozdělení dějinných epoch na středověk (končící rokem 1525), raný novověk (do roku 1800) a novověk (1801-1918). Studenty z bratislavské stolice nejčastěji navštěvovanou univerzitou byla Vídeň, ve středověku následovaná Krakovem, v novověku potom Štýrským Hradcem (Graz). Překvapuje nízký počet inskripcí v Praze. Databáze je rozdělena na čtyři části – město Bratislava středověk, město Bratislava novověk, Bratislavská stolice středověk a Bratislavská stolice novověk. Nechybí ani nezbytný rejstřík.

2.3.3. Polský výzkum

Současný polský výzkum se soustředí především na univerzitu v Krakově, která je nejstarší i nejdéle působící vysokou školou na území Polska. Do organizační struktury krakovského univerzitního archivu přibylo v roce 2007 oddělení pro výzkum dějin Jagellonské univerzity, jehož hlavním úkolem je vedle samotného výzkumu také vydávání pramenů. Větší pozornost byla věnována profesorům Právnické fakulty, jejichž biografický katalog byl nedávno vydán i v tištěné podobě.¹⁴³

¹⁴⁰ DUROVICS, Alex a Péter KÓNYA. *Az eperjesi kollégium felsőfokú hallgatói 1667-1850.*

Študenti vyšších tried prešovského kolegia 1667-1850. Budapest 2015.

¹⁴¹ *Ibid.*, s. 140-142.

¹⁴² KAMENICKÝ, Miroslav a László SZÖGI. *Študenti z Bratislavskej stolice na zahraničných univerzitách a vysokých školách do roku 1918.* Bratislava 2017.

¹⁴³ URUSZCZAK, Waław (ed.). *Profesorowie Wydziału Prawa Uniwersytetu Jagiellońskiego. Tom pierwszy 1364-1780.* Kraków 2015.

Roku 2013 byl zahájen pětiletý projekt s grantovou podporou pod názvem *Corpus academicum Cracoviense. Elektroniczna baza studentów i profesorów Uniwersytetu Krakowskiego w okresie staropolskim 1364–1780*, který měl za cíl sestavit databázi studentů, graduovaných a profesorů krakovské univerzity v letech 1364-1780.¹⁴⁴ Institucionálně ho zaštitila Historická fakulta Jagellonské Univerzity s podporou Vědecké a technologické univerzity AGH a řízením byl pověřen prof. Krzysztof Ożóg. Pro tvorbu databáze byl utvořen interdisciplinární tým spojující historiky s programátory. Práce na databázi byla úspěšně ukončena roku 2018 a zpřístupněna byla o rok později.¹⁴⁵

Vznikla tak databáze s biografickými údaji o přibližně 100 000 studentech čerpající údaje z tištěných i psaných pramenů knihovny a archivu krakovské univerzity. Vedle samotného jména a data zápisu podává informace, pokud se je podařilo z pramenů zjistit, o regionálním a rodinném původu inskribovaného, jeho dalším vzdělání, následné profesní kariéře či literární tvorbě. Neméně důležité bylo i její designové provedení, zohledňující co nejnadhší uživatelské prostředí. Základní struktura databáze je proto dostupná v anglickém i německém jazyce.

Do budoucna je v plánu rozšíření databáze o data z jiných než krakovských univerzitních zdrojů, například z církevních pramenů či starých tisků. Dále by chtěl tým vytvořit modul, který by vyhodnocoval kontakty mezi konkrétními studenty. Důležitým krokem bude integrovat data do jiných evropských univerzitních databází. To vše bude vyžadovat usilovnou a inovativní práci historiků i programátorů.¹⁴⁶

Výzkum polské akademické peregrinace v 16. a 17. století značně pokročil v 90. letech, kdy vyšly tři zásadní monografie mapující polské a litevské studenty na německých

¹⁴⁴ Navazoval na starší projekt *Corpus studiosorum Universitatis Jagellonicae*, který podchytil krakovské studenty z let 1850-1918. O projektu je možné se dočíst na webových stránkách: <http://www.archiwum.uj.edu.pl/projekty-auj/corpus-studiosorum>. Seznamy studentů vyšly i knižně viz.: MICHALEWICZ, Jerzy – Krzysztof STOPKA (red.). *Corpus studiosorum Universitatis Jagellonicae 1850-1918, t. I-VIII*. Kraków 1999-2015.

¹⁴⁵ Internetové stránky databáze: <https://cac.historia.uj.edu.pl/>.

¹⁴⁶ Databázi přibližuje: BASTER, Marcin. *Corpus Academicum Cracoviense. Database of Students and Professors of the University of Krakow (1364–1780)*. In: OŻÓG, Krzysztof a Maciej ZDANEK (eds). *Universitätsstudium und Gesellschaft in Mitteleuropa vom 15. bis zum 18. Jahrhundert*. Krakow 2017, s. 265–276.

akademiích a univerzitách,¹⁴⁷ na štrasburské akademii¹⁴⁸ a sienské univerzitě.¹⁴⁹ Ačkoliv každá z nich vyšla v jiné ediční řadě, mají podobnou strukturu i zvolenou metodologii.¹⁵⁰

Za zmínku stojí i dlouhá tradice polského výzkumu šlechtické peregrinace. Hlavní zájem je položen do 2. poloviny 17. století. Pojem *peregrinatio academica* je pro toto období nahrazován spíše konceptem *grand tour*, který se utvořil v 17. století a stál na nových výukových ideálech. Kromě analytických prací vydávají polští historici i edice šlechtických cestovních deníků.¹⁵¹

¹⁴⁷ ŻOŁĄDŹ-STRZELCZYK, Dorota. *Peregrinatio academica. Studia młodzieży polskiej z Korony i Litwy na akademiach i uniwersytetach niemieckich w XVI i pierwszej połowie XVII wieku*. Poznań 1996.

¹⁴⁸ PIETRZYK, Zdzisław. *W kręgu Strasburga: z peregrynacji młodzieży z Rzeczypospolitej polsko-litewskiej w latach 1538–1621*. Kraków 1997.

¹⁴⁹ CHACHAJ, Marian. *Związki kulturalne Sieny i Polski do końca XVIII wieku. Staropolscy studenci i podróżnicy w Sienie. Sieneńczycy i ich dzieła w Polsce*. Lublin 1998.

¹⁵⁰ Přehled dalšího polského bádání o akademické peregrinaci přináší MARKIEWICZ, Anna. „*In limine cizího světa*“. *Jak se v Praze vzdělávala šlechta z polsko-litevského soustátí v poslední čtvrtině 17. století*. Acta Universitatis Carolinae: Historia Universitatis Carolinae Pragensis 2016, 56/2, s. 12, pozn. 3.

¹⁵¹ Doklad o zvýšeném zájmu o problematiku v polském prostředí přináší seznam literatury v úvodu edice cestovního deníku Jana Michala Kossowicze. MARKIEWICZ, Anna (ed.). *Jan Michal Kossowicz. Diariusz podróży po Europie (1682–1688)*. Warszawa 2017.

3. Systém českého a moravského školství v předbělohorské době

3.1. Pražská univerzita a městské partikulární školy

3.1.1. Utravvistická univerzita v 16. a raném 17. století

Univerzita 16. století byla okleštěnou dědičkou věhlasného Karlova učení ze 14. století.¹⁵² Od doby husitských válek probíhala výuka pouze na artistické fakultě. Z toho důvodu nebylo možné dosáhnout v Praze nejvyššího, tedy doktorského gradu. Její utravvistické konfesijní zaměření navíc znemožňovalo studium katolíkům i členům Jednoty bratrské.¹⁵³ František Šmahel ji spolu s Miroslavem Trucem charakterizovali jako „univerzitu s malým počtem posluchačů, jen v některých obdobích blížící se střednímu významu“.¹⁵⁴ I přesto si pražské vysoké učení udrželo možnost ovlivňovat dění v utravvistické církvi, mistři totiž měli rozhodující slovo v dolní konzistoři při věroučných sporech.

Boj o konfesijní profil univerzity se rozhořel prakticky od vystoupení Martina Luthera a kázání jeho příznivce Tomáše Müntzera v Praze v roce 1521. Německá reformace a melanchtonský humanismus se zde střetával především s konzervativním utravvismem.¹⁵⁵ Pražská univerzita však kvůli svému specifickému konfesijnímu charakteru zůstávala do značné míry mimo okruh nově vznikajících protestantských univerzit.

Od počátku 16. století rostl tlak na „konzervativního ducha univerzity“ ze strany humanisticky orientovaných učenců. Výrazněji se latinsky formálně orientovaný humanismus projevil až v 70. letech 16. století. Postupně byla omezována aristotelská logika a došlo k rozšíření zájmu o rétoriku a morální a přírodní filozofii. Studenti četli Aristotelovy texty jako Etiku Nikomachovu, Politiku a Ekonomiku, a seznámili se i

¹⁵² Základní literaturu k dějinám Univerzity Karlovy představuje kolektivní práce SVATOŠ, Michal (ed). *Dějiny Univerzity Karlovy. I, 1347/48-1622*. Praha 1995; ze starších děl je potřeba zmínit v mnohém dodnes nepřekonané práce Zikmunda Wintera *Děje vysokých škol pražských od secessí cizích národů po dobu bitvy bělohorské (1409-1622)*. Praha 1897 a *O životě na vysokých školách pražských knihy dvoje: kulturní obraz XV. a XVI. století*. Praha 1899.

¹⁵³ SVATOŠ, Michal (ed). *Dějiny Univerzity Karlovy. I*, s. 215.

¹⁵⁴ Platí o delším časovém období let 1433-1620. ŠMAHEL, František – Miroslav TRUC. *Studie k dějinám*, s. 17.

¹⁵⁵ ŠMAHEL, František. *Regionální původ, profesionální uplatnění a sociální nobilita graduovaných studentů pražské univerzity v letech 1433-1622*. Zprávy Archivu Univerzity Karlovy 4, 1982, s. 3-28.

s dílem Ciceronovým. Pro pěstování příležitostné poezie se vzorem stal římský básník Vergilius.¹⁵⁶ Výuka se kolem roku 1600 začala více orientovat na právo a medicínu.

Již na začátku 16. století se ustálil počet profesorů na dvanácti, většinou jich však na univerzitě působilo kolem osmi až devíti.¹⁵⁷ Na počátku 17. století tak sílilo volání po reformě i rozšíření profesorského sboru. Vhodná situace se naskytla po vydání Rudolfova Majestátu v roce 1609, kdy univerzita přešla pod správu nového stavovského orgánu – sboru defensorů, který měl dbát na zachování náboženského míru v zemi. Hlavním cílem reformy bylo obnovit čtyřfakultní univerzitu, což se v úplnosti nezdařilo. Mistrům byly nařízeny konkrétní učební plány, což se setkalo s odporem z jejich strany, byl stanoven pevný přednáškový řád, mistři nadále nemuseli dodržovat celibát. Betlémská kaple, která byla do té doby pod patronací univerzity, byla svěřena do správy Jednotě bratrské.¹⁵⁸ I přesto je tato reforma hodnocena jako polovičatá.¹⁵⁹ Neúspěšně například dopadl pokus získat na pozici profesora Johanna Keplera, který měl posílit sbor filozofické fakulty.

Právě z Karolina se v roce 1618 odebrali vzbouření stavové na Pražský hrad, což jistě přispělo k pozdějším postihům po porážce stavovského povstání. Rektor Univerzity z let 1618-1620 Jan Jessenius, pražský lékař a jedna z předních osobností univerzity, byl po porážce povstání popraven na Staroměstském náměstí. Důvodem však nebyla jeho akademická činnost, ale intenzivní politické aktivity, které s ním z profesorského sboru sdílel pouze Petr Fradelius.¹⁶⁰ Po bitvě na Bílé hoře rektor Jan Campanus ve snaze odvrátit zánik univerzity přestoupil ke katolictví. Přesto však bylo Karolinum předáno do rukou jezuitů 14. listopadu 1622.¹⁶¹

I přes konzervativní ráz a provinční charakter zůstalo Karlovo vysoké učení nejdůležitějším vzdělaneckým centrem českých zemí. Mezi významnými univerzitními

¹⁵⁶ STORCHOVÁ, Lucie. *Paupertate styloque connecti: utváření humanistické učenecké komunity v českých zemích*. Praha 2011, s. 185.

¹⁵⁷ ŠMAHEL, František – MIROSLAV TRUC. *Studie k dějinám*, s. 13 a tabulka 2 v přílohách na s. 47.

¹⁵⁸ Podrobněji o těchto událostech SVATOŠ, Michal. *Smlouva o užívání Betlémské kaple z roku 1612*, In: URBÁNEK, Vladimír – ŘEZŇÍKOVÁ, Lenka (edd.). *Mezi Baltem a Uhrami. Komenský, Jednota bratrská a svět středoevropského protestantismu*, Praha 2006, s. 209-222. K osudům univerzity v této době srov. RAK, Jiří. *Karlova univerzita v pravomoci defenzorů (1609-1622)*. *Acta Universitatis Carolinae: Historia Universitatis Carolinae Pragensis* 17, 1977, s. 33-46.

¹⁵⁹ SVATOŠ, Michal (ed). *Dějiny Univerzity Karlovy. I*, s. 286.

¹⁶⁰ Osobě Jana Jessenia je věnována monografie POLIŠENSKÝ, Josef. *Jan Jesenský-Jessenius*. Praha 1961.

¹⁶¹ O dalších osudech univerzity informují WINTER, Zikmund. *Děje vysokých škol*, s. 147-216 a ČORNEJOVÁ, Ivana (ed.). *Dějiny Univerzity Karlovy. II*, 1622-1802. Praha 1996.

osobnostmi druhé poloviny 16. století a počátku století 17. nalezneme přední české vzdělance tehdejší doby jako Petra Kodicilla z Tulechova, Tadeáše Hájka z Hájku, Daniela Adama z Veleslavína, Martina Bacháčka z Nauměřic, Adama Zalužanského ze Zalužan, Jana Campana Vodňanského či Jana Jessenia.

Do dnešní doby se bohužel nedochovala univerzitní matrika. Historici proto vychází při analýzách studentů z dochovaných soupisů graduovaných, ti však tvořili pouhou menšinu všech univerzitních studentů.¹⁶² Z nich lze vyčíst, že kvantitativně roste počet studentů v průběhu 16. století prakticky konstantně až do bělohorských událostí.¹⁶³ Vrchol pak představuje dvacetiletí před bělohorskou bitvou, kdy jejich počet převyšuje konkurenční jezuitskou akademii.

Studenti pražské univerzity pocházeli takřka výhradně z česky mluvících regionů samotných Čech, nejvíce z královských měst, čímž byla určena míra měšťanského charakteru univerzity. Naopak minimální vliv mělo pražské vysokoškolské učiliště v příhraničních podhorských oblastech a překvapivě také na většině území Moravy. Jen sporadicky přicházeli studovat do Prahy Poláci, Němci či Uhři.¹⁶⁴ Co se sociální skladby týče, v drtivé většině převažovali mezi graduovanými měšťané, pouze 9 % úspěšných adeptů na získání titulu byli studenti venkovského původu.¹⁶⁵ Nechuť nekatolické šlechty k domácímu univerzitnímu vzdělání dokumentuje pouhých devět formálně zapsaných šlechtických studentů za celé století.

Grady mohly pomoci v sociálním vzestupu, v žádném případě ho však negarantovaly. Vystudovaného měšťana častokrát nacházíme mezi členy městské rady, kde

¹⁶² Různé metody pro zjištění počtu studentů s ohledem na nedostatek pramenů přibližují a vyhodnocují ŠMAHEL, František – Miroslav TRUC. *Studie k dějinám*, s. 9-14.

¹⁶³ Na začátku 16. století neměla pražská univerzita více než 20-30 studentů v jednom roce studia, pro období 1599-1609 docházejí Šmahel s Trucem k počtu 459 studentů, tedy 40-45 studentů ročně. ŠMAHEL, František – Miroslav TRUC. *Studie k dějinám*, s. 9. Jiří Pešek a Michal Svatoš provedli rozbor manuálu Matěje Dvorského-Curia z let 1560-1582 a z celkového počtu přibližně 5000 inskripce identifikovali pouhých 377 studentů, z nichž 96% bylo měšťanů, zbytek pak tvořili vesničané. PEŠEK, Jiří – Michal SVATOŠ. *Sociální důsledky*, s. 231-243. Ke graduovaným studentům viz ŠMAHEL, František – Miroslav TRUC. *Studie k dějinám*, s. 6 a především velmi dobře zpracované tabulky v přílohách na s. 47-52. Pro poslední dvě období uvádí upravené údaje ŠMAHEL, František. *Regionální původ*, s. 6.

¹⁶⁴ Regionálním dosahem univerzity se zabývali ŠMAHEL, František – Miroslav TRUC. *Studie k dějinám*, s. 17-37. Tabulka počtu studentů z konkrétních královských a poddanských měst je uvedena na s. 49-50 a ve studii ŠMAHEL, František. *Regionální původ*, s. 9 a 27, kde je provedený graf téhož. Přehlednou mapu sféry vlivu univerzity uvádí SVATOŠ, Michal (ed). *Dějiny Univerzity Karlovy. I*, s. 213.

¹⁶⁵ SVATOŠ, Michal (ed). *Dějiny Univerzity Karlovy. I*, s. 278-280.

přijímal dohled nad nižším školstvím a spolurozhodoval o přijetí školských správců.¹⁶⁶ Dosavadní bádání konstatuje, že smyslem vysokoškolského vzdělávání v českém prostředí byla výchova praktické inteligence.¹⁶⁷ Z uvedeného vyplývá, že „pražské vysoké učení sloužilo v první řadě měšťanským vrstvám společnosti, jimž vychovala učitele pro nižší školy, radniční byrokracii i duchovní pastýře“.¹⁶⁸

3.1.2. Městské partikulární školy

Pražské univerzitě náležela správa městských partikulárních škol, které sehrávaly zásadní roli v systému předbělohorského školství v českých zemích. Jednalo se o vzdělávací instituce spravované městem, které po dohodě s univerzitou ustanovovaly a platily učitele, a které plnily funkci páteří vzdělávací instituce pro většinu obyvatelstva ve vlastních Čechách. Minimální vliv naopak měla univerzita v katolických a ryze luterských oblastech. Síť škol byla proto nejhustší především v jazykově českém jádru utrakvistické oblasti.¹⁶⁹

Počet škol v čase kolísal, největšího rozvoje se dočkaly v 90. letech 16. století a na počátku 17. století, kdy univerzita spravovala přes sto podobných institucí. V evropském kontextu se jednalo o jednu z nejhustších školských sítí své doby, a to i ve srovnání s vysoce vyspělými oblastmi Říše nebo dokonce Nizozemí. K její správě bylo potřeba kolem tří až čtyř stovek učitelů s alespoň minimální univerzitní průpravou.¹⁷⁰ Musíme však konstatovat, že v českých zemích nevznikla instituce proslulosti zahraničních vyšších partikulárních škol či akademií ve Štrasburku či Altdorfu. Studium na městských partikulárních školách tak nebylo příliš atraktivní pro šlechtické mládence.¹⁷¹

¹⁶⁶ ŠMAHEL, František. *Regionální původ*, s. 19.

¹⁶⁷ „Struktura literárně činných absolventů odpovídá praktickým potřebám pražských měst 16. a počátku 17. století.“ SVOBODNÝ, Petr. *Sociální a regionální struktura literárně činných absolventů pražské univerzity v letech 1500-1620*. Acta Universitatis Carolinae : Historia Universitatis Carolinae Pragensis 1986, s. 27.

¹⁶⁸ ŠMAHEL, František. *Regionální původ*, s. 20.

¹⁶⁹ Spádovou oblast pražské univerzity a pod její správu spadajících partikulárních škol vymezuje PEŠEK, Jiří. *Univerzitní správa městských latinských škol v Čechách a na Moravě na přelomu 16. a 17. století*. Acta Universitatis Carolinae : Historia Universitatis Carolinae Pragensis 30, 1990, s. 41-58.

¹⁷⁰ *Ibid.*, s. 56-57 zaznamenal pro období 1598-1617 celkem 114 partikulárních městských škol, které byly pod správou pražské univerzity. Velký počet z nich – konkrétně 17 – se nacházel v Praze. V drtivé většině se jedná o školy ve městech jazykově české oblasti. O možném dosahu vlivu pražské univerzity svědčí městská škola v Trenčíně.

¹⁷¹ Holý podotýká, že takové studium nebylo pro šlechtu módní, a proto nebylo ani přitažlivé. HOLÝ, Martin. *Zrození renesančního kavalíra*, s. 116.

Smyslem latinských partikulárních škol bylo připravit žáky na budoucí univerzitní studium. Jak však vyplývá z rozboru Manuálu mistra Matěje Dvorského-Curia z let 1560-1582, pouze velmi malý počet studentů usiloval o získání univerzitního gradu.¹⁷² Výuka byla realizována ve třech až pěti třídách, záleželo na velikosti konkrétní školy.¹⁷³ Bližší představu o fungování jednotlivých škol nám mohou poskytnout školní řády, dodnes se zachoval např. školní řád žatecké městske školy z roku 1575.¹⁷⁴ Absolvování partikulární školy sice nebylo oficiální podmínkou pro přijetí na univerzitu, bylo však pokládáno za samozřejmost.

V rozmezí let 1501-1620 získalo v Karolinu bakalaureát na 1712 studentů, přibližně 14 studentů ročně, z nichž většina odešla vyučovat na městske školy.¹⁷⁵ Místo učitele tak bylo spíše bráno jako součást studia a přípravy na pozdější životní kariéru v církevní hierarchii či městske správě. I po odchodu z učitelské pozice zůstávali tito graduovaní nadále členy městske inteligence a očekávala se od nich jistá literární angažovanost, osobní mecenát, přijetí funkce *inspectora scholae* v rámci města atd.¹⁷⁶

Univerzita se pokoušela o prosazení centrálních předpisů, např. Kodícilova školního řádu z roku 1586, nebyla však příliš úspěšná.¹⁷⁷ Mezi hlavní rektorovy funkce patřilo provádění inspekci a rozesílání knih a jiných pomůcek potřebných pro řádnou výuku. K tomu mu byla nápomocná kancelář pražské univerzity, základní pomůckou potom byl

¹⁷² BERÁNEK, Karel (ed.). *Manuál rektora*, passim.

¹⁷³ Holý podotýká: „Edukace dětí byla poplatná soudobým kulturním, respektive až módním trendům. Právě ony spoluurčovaly obsah vzdělávání i způsob, jakým jej bylo možné nabýt.“ HOLÝ, Martin. *Mezi tradicí a modernou. Výchova a vzdělávání dětí v zemích Koruny české na prahu novověku*. In: DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, Dana – Jan ZELENKA (a kol.). *Ženy a děti ve dvorské společnosti*. Praha, 2015, s. 38. PEŠEK, Jiří. *Měšťanská vzdělanost a kultura v předbělohorských Čechách 1547-1620: (všední dny kulturního života)*. Praha 1993, s. 50-51 podotýká, že městske rady byly s náplní výuky spokojeny.

¹⁷⁴ HOLÝ, Martin. *Zrození renesančního kavalíra*, s. 122-123.

¹⁷⁵ SVATOŠ, Michal (ed.). *Dějiny Univerzity Karlovy. I*, s. 220.

¹⁷⁶ STORCHOVÁ, Lucie. *Paupertate styloque connecti*, s. 231-236 tematizuje fenomén vydávání kolektivních sborníků městkou učenickou komunitou ke konkrétním událostem.

¹⁷⁷ Pražský rektor doporučoval, aby byla výuka rozdělena do pěti tříd, opomenuta neměla být ani historie. Jistou zajímavost představuje doporučení trestat žáky mluvící mateřskou řečí (*lingua vernacula*). Rozbor řádu z konfesijního hlediska podává HOLÝ, Martin. *Mezi mýtem a realitou: konfesionalizace vzdělávání ve městech v zemích České koruny v 16. a 17. století*. In: *Město v převratech konfesionalizace v 15. až 18. století: stati a rozšířené příspěvky z 31. vědecké konference Archivu hlavního města Prahy, uspořádané ve spolupráci s Historickým ústavem Akademie věd ČR, v.v.i., a Institutem mezinárodních studií Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy ve dnech 9. a 10. října 2012 v Clam-Gallasově paláci v Praze*, Praha, 2014, s. 633.

rektorský manuál.¹⁷⁸ Utravkvistická univerzita tímto způsobem dohlížela nad kvalitou výuky na školách. Vztah univerzity a latinských škol měl proto zásadní důležitost jak pro univerzitu, tak i pro houstnoucí školní síť. Zánik pražské univerzity v roce 1622 tak logicky vedl i ke zhroutilí systému partikulárních škol, byť nikoliv okamžitě.¹⁷⁹

3.2. Jezuitské školství

Jezuitský řád pozval do českého království sám císař Ferdinand I. v roce 1556. Měly se stát jedním z nástrojů rekatolizační politiky ambiciózního panovníka v oblasti školství. V průběhu necelých sedmdesáti let postupně došlo k založení šesti gymnázií a dvou akademií, které si získaly mimořádnou oblibu nejen mezi katolickým obyvatelstvem, jež tvořilo méně než 20% tehdejší populace českého království, ale i u většinového nekatolického obyvatelstva a přitahovaly pozornost i zahraničních studentů z blízkých zemí.¹⁸⁰

3.2.1. Jezuitské školy v Čechách a na Moravě

O rozvoj jezuitského školství v českém prostředí se velkou měrou přičinili přední zemští katoličtí páni.¹⁸¹ Vilém z Rožmberka pozval jezuitu do Českého Krumlova. Stavbou zdejší jezuitské koleje a gymnázia, která započala roku 1586, byl pověřen architekt Balthasar Maggi z Arogna. Krumlovská škola, jejímž prvním rektorem byl někdejší žák pražského Klementina Václav Šturm, patřila ve své době k nejprestižnějším školám na území českého království a byla navštěvována i zahraničními studenty.¹⁸² Jiří Popel z Lobkovic pro změnu financoval stavbu jezuitské koleje a jezuitského gymnázia

¹⁷⁸ PEŠEK, Jiří. *Univerzitní správa*, s. 51; k fungování kanceláře také PEŠEK, Jiří. *Měšťanská vzdělanost*, s. 35.

¹⁷⁹ Přetrvávajících fenoménů si povšiml ĎURČANSKÝ, Marek. *Nymburská městská škola a její správci za třicetileté války*. Acta Universitatis Carolinae : Historia Universitatis Carolinae Pragensis 50, 2010, s. 217-224.

¹⁸⁰ O jezuitském školství před Bílou horou z novější literatury: SVATOŠ, Michal (ed). *Dějiny Univerzity Karlovy. I*, s. 246-267; ČORNEJOVÁ, Ivana. *Tovaryšstvo Ježíšovo. Jezuité v Čechách*. Praha 2002, s. 61-74; BOBKOVÁ-VALENTOVÁ, Kateřina. *Každodenní život*, s. 53-76; HOLÝ, Martin. *Zrození renesančního kavalíra*, s. 155-179; BOBKOVÁ-VALENTOVÁ, Kateřina – Martin HOLÝ – Martina ONDO GREČENKOVÁ. *Církev, vzdělávání a věda*, In: MIKULEC, Jiří (et al.). *Církev a společnost raného novověku v Čechách a na Moravě*. Praha 2013, s. 216-224. Několik tematických studií se nachází v kapitole věnované jezuitskému školství kolektivní práci ČEMUS, Petronilla a Richard ČEMUS (eds.) *Bohemia Jesuitica, 1556-2006*. Praha 2010, s. 293-360.

¹⁸¹ BOBKOVÁ-VALENTOVÁ, Kateřina. *Každodenní život*, s. 55.

¹⁸² ČORNEJOVÁ, Ivana. *Tovaryšstvo Ježíšovo*, s. 86-87; HOLÝ, Martin. *Zrození renesančního kavalíra*, s. 165-166; HOLÝ, Martin. *Vzdělanostní mecenát v zemích České koruny (1500-1700)*. Praha 2016, s. 84.

v Chomutově v roce 1591.¹⁸³ Adam II. z Hradce založil v roce 1594 obdobné jezuitské gymnázium v Jindřichově Hradci, které bylo určené především poddaným.¹⁸⁴

Na Moravě důležitější role v zakládání jezuitských škol připadla prelátům. Olomoucký biskup Vilém Prusinovský z Víckova povolal roku 1566 jezuitu z Vídně do Olomouce. Společně s kolejí, které bylo přiznáno právo udílet univerzitní grady Maxmiliánem II. v roce 1573, bylo založeno i gymnázium. Areál se nacházel v bývalém minoritském konviktu s kostelem sv. Františka. I v Brně záhy vznikl probační dům s gymnáziem jezuitů v budově bývalého ženského augustiniánského kláštera s chrámem Panny Marie. Ten však zdaleka nedosahoval velikosti obdobných institucí v Praze nebo Olomouci.¹⁸⁵ Je také dobré připomenout, že za pravzor kolejí platila římská kolej *Collegium Romanum* založená 1551.¹⁸⁶

Jezuitská katolicko-humanistická pedagogická soustava se řídila jednotným školním řádem *Ratio studiorum* z ledna 1599.¹⁸⁷ Uniformita řádového školství zároveň garantovala úroveň výuky, což vedlo k rychlému růstu počtu škol takového typu. Soustava se dělila na tři stupně. První stupeň představovalo pětileté či šestileté gymnázium někdy s předřazenou elementární třídou, na kterém se vyučovala latina, základy řečtiny a antické vzdělanosti, kde vzorem byla ciceronská latina a kultura pozdní římské republiky a raného císařství. Ve dvou vyšších třídách si studenti osvojovali základy poetiky a rétoriky pro zvládnutí komunikačních překážek. Na nižší gymnázia vstupovali nejčastěji chlapci mezi šestým až osmým rokem, třídy nebyly věkově homogenní.¹⁸⁸ Studentem se mohl stát jakýkoliv chlapec, bez ohledu na původ, který prošel jistou formou přijímací zkoušky.¹⁸⁹

Druhým stupněm byla filozofická fakulta, první ze dvou částí tzv. *studia superiora*. Výuka zde trvala tři roky a sestávala z logiky, fyziky, metafyziky, matematiky a etiky. Nejvyšším, třetím stupněm pak byla fakulta teologická, jejíž absolvování trvalo čtyři roky a vyučovala se na ní morální teologie, kontroverzní teologie, výklad Písma a dogmatická teologie, která spočívala ve výkladu scholastických autorit, např. Tomáše Akvinského či

¹⁸³ ČORNEJOVÁ, Ivana. *Tovaryšstvo Ježíšovo*, s. 84-85.

¹⁸⁴ HOLÝ, Martin. *Zrození renesančního kavalíra*, s. 167-173; HOLÝ, Martin. *Vzdělanostní mecenát*, s. 99.

¹⁸⁵ HOLÝ, Martin. *Vzdělanostní mecenát*, s. 140.

¹⁸⁶ ČORNEJOVÁ, Ivana. *Tovaryšstvo Ježíšovo*, s. 57.

¹⁸⁷ Podrobněji o něm BOBKOVÁ-VALENTOVÁ, Kateřina. *Každodenní život*, s. 19-21.

¹⁸⁸ ČORNEJOVÁ, Ivana. *Tovaryšstvo Ježíšovo*, s. 68.

¹⁸⁹ BOBKOVÁ-VALENTOVÁ, Kateřina. *Každodenní život*, s. 68-69.

Petra Lombardského, a rozboru jezuitského katechismu Petra Canisia.¹⁹⁰ Fakulty v této době spíše plnily funkci dnešních studijních oborů a výuka se mezi nimi volně prolínala. V takto jednotně spravovaném a řízeném systému byla velmi častá peregrinace učitelů i žáků mezi jednotlivými jezuitskými vzdělávacími institucemi v Praze, Olomouci, Vídni a Štýrském Hradci.¹⁹¹ Ne vždy se však dařilo realizovat plná studia, především díky nedostatku personálu. V Klementinu tak bylo redukováno studium filozofie na pouhé dva roky.¹⁹²

V jednom zásadním bodu se však jezuitské školství od městského partikulárního odlišovalo. Učitelé byli v hierarchickém sledu odpovědni svým řádovým nadřízeným a to až po ústředí *Societatis* v Římě. Jezuitské akademie a univerzity tak netvořily onu klasickou akademickou obec, tedy *universitas*. I nejvyšší představitel řádu – generál byl vybírán kolegiem z úzkého kruhu profesorů.¹⁹³ Jezuitští kněží sloužili mše, kázali i udíleli svátosti. Absolventi Klementina však vstupovali do jezuitského řádu pouze sporadicky. Jen částečně tak byl vyřešen tridentským koncilem diskutovaný problém nedostatečné edukace katolických farářů.¹⁹⁴

Během studia bylo dbáno i na fyzický rozvoj pomocí her s míči či jízdou na koni. Invencí jezuitského školství byly právě vyučovací postupy založené na kompetici.¹⁹⁵ Žáci také účinkovali v divadelních hrách, které měly především výchovně-vzdělávací funkci, a jejich autory byli sami učitelé. Při nacvičování představení se žáci učili správnému držení těla, užívání gest či hlasovému projevu. První takovou hru máme doloženou již k roku 1558.¹⁹⁶ V humanistickém duchu bylo možné se na jezuitských školách naučit základy

¹⁹⁰ BOBKOVÁ-VALENTOVÁ, Kateřina – Martin HOLÝ – Martina ONDO GREČENKOVÁ. *Církev, vzdělávání a věda*, s. 239.

¹⁹¹ To dokládá například seznam českých a moravských studentů ve Štýrském Hradci. HOJDA, Zdeněk. *Recenze na edici*, s. 94-98.

¹⁹² ČORNEJOVÁ, Ivana. *Tovaryšstvo Ježíšovo*, s. 73.

¹⁹³ ČORNEJOVÁ, Ivana. *Tovaryšstvo Ježíšovo*, s. 55.

¹⁹⁴ BOBKOVÁ-VALENTOVÁ, Kateřina – Martin HOLÝ – Martina ONDO GREČENKOVÁ. *Církev, vzdělávání a věda*, s. 248.

¹⁹⁵ Jednotlivé systémové prvky, které vedly k posilování soutěživosti, popisuje BOBKOVÁ-VALENTOVÁ, Kateřina. *Každodenní život*, s. 122-124.

¹⁹⁶ Jezuitské školské divadlo vymezuje Magdaléna Jacková oproti jiným jezuitským divadelním představením, ve kterých vystupovali jezuitští studenti, jako „divadelní akce provozovaná studenty nebo žáky, které mají své pevné místo v průběhu školního roku a/nebo je jedním z jejich hlavních účelů předvést, jakých dosáhli studenti pokroků, především co se týče vystupování na veřejnosti a ovládnutí latiny“. JACKOVÁ, Magdaléna. *Divadlo jako škola ctnosti a zbožnosti: jezuitské školské drama v Praze v první polovině 18. století*. Praha, 2011, s. 9. O tomto fenoménu dále píše BOBKOVÁ-VALENTOVÁ, Kateřina. *Každodenní život*, s. 86-119.

řečtiny či hebrejštiny. U budov gymnázií navíc byly zřizovány studentské internáty, které umožňovaly bezplatné ubytování studentů.

3.2.2. Jezuitská akademie v Praze

Roku 1554 napsali zástupci české katolické strany, do které patřil budoucí arcibiskup Antonín Brus z Mohelnice či přední katoličtí pánové z rodu Lobkoviců či pánů z Hradce, dopis představenému řádu Ignáci z Loyoly. Tentýž rok adresuje žádost o zřízení jezuitského učení v Praze i sám panovník Ferdinand I., který měl s jezuitou již jisté zkušenosti – v roce 1551 je obdobným způsobem povolal do Vídně. Na inspekci do Prahy byl vyslán Petr Canisius, který přesvědčil generála řádu o vhodnosti a potřebnosti vyslání jezuitů do Čech.¹⁹⁷ Zakladatel řádu pak osobně dohlížel na výběr prvních pražských řádových příslušníků. Byli vybráni především jezuité ze španělského Nizozemí, dnešní Belgie, v menší míře potom členové řádu z Říše. Rozhodující pro výběr byla dobrá znalost němčiny. První jezuité, kteří společně přicestovali do Čech z Říma pod vedením prvního rektora Ursmara Goissona, však nebyli v Praze kladně přijati.¹⁹⁸

I přesto se podařilo řádovým bratrům založit v roce 1556 s finanční pomocí panovníka a předních katolických pánů, v původně dominikánském klášteře u sv. Klimenta gymnázium a akademii, která sestávala z fakulty filozofické a fakulty teologické, a stala se hlavním konkurentem kališnické univerzity sídlící pouhých pár městských bloků od ní.¹⁹⁹ Pražská jezuitská akademie byla zřízena panovníkem se záměrem posílit katolický vliv v zemi a stala se tak jedním z center rekatolizace. Vyučování bylo zahájeno již 7. července 1556 v tehdy teprve přestavovaném klášterním areálu, jehož nejstarší kolej byla ukončena až v roce 1577.²⁰⁰ Na akademii studovaly až stovky studentů a to především z Čech (40 %) a Slezska (20 %). Podstatnou část (35 %) tvořili zahraniční studenti.²⁰¹ Moravané studovali v drtivé většině na olomoucké akademii. Studium bylo poskytováno zadarmo, bylo tak snadno dosažitelné pro měšťany z poddanských měst, kteří tvořili největší skupinu. Na jezuitských školách však studovali hojně i šlechtičtí synové. Jedním z nejznámějších

¹⁹⁷ ČORNEJOVÁ, Ivana. *Tovaryšstvo Ježíšovo*, s. 36-37.

¹⁹⁸ Podrobněji o příchodu jezuitů do Prahy a osudech prvních řádových bratrů KOLÁČEK, Josef. *První jezuité v Čechách a první z Čech*. In: ČEMUS, Petronilla a Richard ČEMUS (eds.) *Bohemia Jesuitica, 1556-2006*. Praha 2010, s. 217-224.

¹⁹⁹ Za zakladatele-fundátora jezuitské akademie je označen Ferdinand I. na rytině Q. de Groose, který otiskla ČORNEJOVÁ, Ivana. *Tovaryšstvo Ježíšovo*, s. 33.

²⁰⁰ *Ibid.*, s. 78.

²⁰¹ Regionální původ studentů uvádí TRUC, Miroslav. *Národnostní charakter*, s. 49–68.

studentů pražského Klementina byl bezesporu Vilém Lamormain, zpovědník a důvěrný rádce Ferdinanda II. a jeden z autorů koncepce rekatolizace.²⁰² Klementinum začalo udílet grady naplno po roce 1573. Z počtu graduovaných je zřejmé, že dokončení studia bylo spíše výjimkou.²⁰³

Akademie v pražském Klementinu byla 27. srpna 1616 výslovně povýšena privilegiem císaře Matyáše na plnoprávnou univerzitu. Jezuité byli na počátku stavovského povstání v roce 1618 vyhnáni z Prahy, po Bílé hoře se však navrací. Po jednání s panovníkem a vídeňskou vládou bylo Klementinum v roce 1622 předáno zpět do rukou Tovaryšstva Ježíšova. Byla tak otevřena cesta k rekatolizaci Karolina a obnovení čtyřfakultního vysokého učení.²⁰⁴

3.2.3. Jezuitská akademie v Olomouci

Příchod jezuitů do tehdy převážně luteránské Olomouce si v podstatě vynutil olomoucký biskup Vilém Prusinovský z Víckova, který sám studoval na jezuitských školách ve Vídni a Římě. Ten ihned po nástupu do funkce založil biskupský seminář, kde měli vyučovat právě jezuité, a obrátil se na představeného řádu a papeže Pia V. s žádostí o založení koleje, což papež schválil 9. srpna 1566.²⁰⁵ Úředně zahájila olomoucká jezuitská kolej svoje působení 4. října téhož roku, kdy se ujal svého postu první rektor – Španěl Hurtado Pérez. Tehdy se začala konat výuka i na nově založeném gymnáziu. Zásluhou olomouckého biskupa došlo i k vybudování šlechtického semináře pro nobilitované studenty. Již na počátku 70. let studovalo v Olomouci na 400 studentů v šesti třídách gymnázia.

²⁰² Základní informace k této významné postavě pobělohorských dějin přináší SVATOŠ, Michal (ed). *Dějiny Univerzity Karlovy. I*, s. 266.

²⁰³ V letech 1573-1603 získalo z celkového počtu 1155 studentů pouhých 163 bakalářský gradus (14%), 101 magisterský (8%), jenom čtyřikrát se uděloval nejvyšší doktorský gradus z teologie. TRUC, Miroslav (ed.). *Album Academiae Pragensis*, s. XXIV.

²⁰⁴ O ní v poslední době ČORNEJOVÁ, Ivana. *Jezuité a reforma pražské univerzity. Spory s kardinálem Arnoštem Vojtěchem Harrachem*. In: ČEMUS, Petronilla a Richard ČEMUS (eds.) *Bohemia Jesuitica, 1556-2006*. Praha 2010, s. 319-328.

²⁰⁵ Dějiny olomoucké univerzity podrobně líčí monografie NEŠPOR, Václav. *Dějiny univerzity olomoucké*. Olomouc 1947; NAVRÁTIL, Jan (ed.) *Kapitoly z dějin olomoucké univerzity: 1573-1973*. Ostrava 1973. Spíše popularizační charakter má univerzitou publikovaná práce FIALA, Jiří. *Univerzita v Olomouci (1573-2009)*. Olomouc 2009. Založením univerzity a prvními roky podrobně vylíčil KOUŘIL, Miloš. *Počátky jezuitské akademie v Olomouci*. In: ČEMUS, Petronilla a Richard ČEMUS (eds.) *Bohemia Jesuitica, 1556-2006*. Praha 2010, s. 329-337.

Náhlá smrt biskupa Prusinovského v roce 1572 znamenala málem konec jezuitů v Olomouci. Na žádost rektora a přímluvu nového biskupa Jana Grodeckého potvrdil císař Maxmilián II. 22. prosince 1573 jezuitské držení koleje a zároveň jí přídělil právo udělovat akademické hodnosti. Záhy byla zahájena výuka filozofie. Formálně byla olomoucká kolej pozvednuta na akademickou úroveň v roce 1576, kdy se započalo s výukou scholastické filozofie a proběhly i první imatrikulace. Při akademii bylo zřízeno i *Collegium Nordicum* pro studenty ze severní Evropy a to již roku 1578 jezuitským pedagogem a misionářem Antoniem Possevinem.²⁰⁶

Škola byla titulovaná jako *academia*, slovo *universitas* se objevuje až roku 1635.²⁰⁷ Právo udílet grady i studujícím jiných jezuitských kolejí bylo potvrzeno císařem Rudolfem II. roku 1581. S výukou teologie se započalo v roce následujícím. Akademie se však potýkala s nedostatkem vyučujících, a proto na ní fakticky chyběla teologická fakulta. Přesto poskytla vzdělání mnoha tisícům studentů nejen z českých zemí.²⁰⁸ Jezuité byli z Olomouce vyhnáni na krátkou dobu při vypuknutí stavovského povstání, do moravského města se vrátili roku 1621.

3.3. Bratrské školství v Čechách a na Moravě

Vedle městských partikulárních škol a jezuitských gymnázií existovaly v českém a především moravském prostředí i školy spravované Jednotou bratrskou.²⁰⁹ Bratrské domy byly zřizovány při každém větším sboru již od poslední třetiny 15. století, a to nejprve ve

²⁰⁶ Podobné zařízení fungovalo od téhož roku i na gymnáziu v pruském Braniewě. Důvodem jejich založení byl především neutěšený vývoj severského katolického školství po luterské reformaci. Seznam všech skandinávských studentů i podrobnější informace o koleji poskytuje HOJDA, Zdeněk. *Collegia Nordica v Olomouci a Braniewě 1578-1619*. Acta Universitatis Carolinae: Historia Universitatis Carolinae Pragensis 30, 1990, s. 49-95. Navazoval na starší studii KOUŘIL, Miloš. *Skandinávští studenti na olomoucké universitě v době předbělohorské*. Sborník k dějinám moravského školství 2, 1971, s. 3-25.

²⁰⁷ KOUŘIL, Miloš. *Počátky*, s. 334.

²⁰⁸ Matrika olomoucké akademie do poloviny 17. století vyšla nedávno v edici: SPÁČILOVÁ, Libuše a Vladimír SPÁČIL (eds.). *Nejstarší matrika olomoucké univerzity z let (1576) 1590-1651*. Olomouc 2016.

²⁰⁹ Přehled dosavadního bádání přináší RŮČKOVÁ, Markéta (ed.). *Studium a korespondence*, s. 19-24; s přihlédnutím ke studiu šlechty bratrské školství analyzuje HOLÝ, Martin. *Zrození renesančního kavalíra*, s. 179-200; obecněji o vzdělávání v Jednotě včetně velkého množství editovaných pramenů MOLNÁR, Amedeo (ed.). *Českobratrská výchova před Komenským*. Praha 1956; dodnes prakticky jedinou syntetickou prací zůstává BALL, Hermann. *Das Schulwesen der böhmischen Brüder: Mit einer Einleitung über ihre Geschichte*. Berlin 1898, především strany 49-153 pojednávající o českých a moravských bratrských školách.

východních Čechách.²¹⁰ Měly především funkci správní, sloužily však i jako místo pro výuku základní gramotnosti. Velikost jednotlivé školy byla co do počtu studentů závislá na konkrétním knězi, rostl však tlak na navyšování studentských kapacit. Větší důležitost připadla školám v biskupských sídlech, tedy Mladé Boleslavi, Ivančicích, Praze a Přerově.²¹¹ Protože se bratrské domy nacházely ve městech, kde již fungovaly školy městské, docházelo někdy mezi těmito institucemi ke konfliktům.²¹²

Jednota bratrská zpočátku odmítala humanitní vzdělanost, důraz byl kladen především na studium Písma. Zásadní obrat ve výuce na bratrských školách je bezpochyby zásluhou Jana Blahoslava, autora známého spisu *Filipika proti misomusům* neboli odpůrcům vzdělání. Ten prošel mezi lety 1543-1549 zahraničními školami v Goldberku, Wittenberku, Královci a Basileji. Po návratu do Čech se mu podařilo prosadit zásadu nezbytného humanitního vzdělání pro kněze. Bratrský sněm se roku 1549 navíc usnesl na potřebnosti výuky jazyků.²¹³

Počet bratrských škol poté rostl hlavně v druhé polovině 16. století a dosáhl vrcholu v období 60. - 80. let, kdy bylo na Moravě založeno přes dvacet škol, v Čechách potom školy tři.²¹⁴ Nejproslulejší z nových škol na Moravě bylo ivančické gymnázium založené v roce 1575. Jeho věhlas je spojen především se jménem Jana Blahoslava, jednoho z předních bratrských teologů a literátů. Ivančická škola poskytovala díky učitelům znalým univerzitních poměrů kvalitní humanistické vzdělání, což jí zajistilo značnou popularitu i mezi jinak konfesně orientovanými šlechtici či měšťany. I když se do dnešní doby nedochovala matrika, z jiných pramenů víme, že ivančické gymnázium bylo navštěvováno i zahraničními studenty. Mezi známé vyučující bezpochyby patřili původně wittenberský profesor Esrom Rüdinger, Laurentius Cirkler či pozdější profesor hebrejštiny na pražské

²¹⁰ O prvních školách informuje v úvodní studii MOLNÁR, Amedeo (ed.). *Českobratrská výchova*, s. 21-29.

²¹¹ O bratrské škole v biskupském městě Mladé Boleslavi MOLNÁR, Amedeo (ed.). *Českobratrská výchova*, s. 29; HOLÝ, Martin. *Zrození renesančního kavalíra*, s. 195-196; HOLÝ, Martin. *Vzdělanostní mecenát*, s. 95. Přerovskou školu dále přibližuje MOLNÁR, Amedeo (ed.). *Českobratrská výchova*, s. 32; HOLÝ, Martin. *Zrození renesančního kavalíra*, s. 197.

²¹² V pramenech se dochoval spor mezi městskou a bratrskou školou v Přerově z roku 1566. MOLNÁR, Amedeo (ed.). *Českobratrská výchova*, s. 138-147.

²¹³ O vývoji vztahu Jednoty ke vzdělávání především URBÁNEK, Rudolf. *Jednota Bratrská a vyšší vzdělání až do doby Blahoslavovy: příspěv. k 400. výr. naroz. Blahoslavových*. Brno 1923.

²¹⁴ Na Moravě se nacházelo přes 70% bratrských škol na území českého království. HOLÝ, Martin. *Zrození renesančního kavalíra*, s. 199.

univerzitě Mikuláš Albert z Kaménka. V období těsně před Bílou horou však o ivančickou školu klesal zájem především ze strany urozených.²¹⁵

Zlom v systému bratrského školství nastal po vydání Rudolfova Majestátu v roce 1609, který nejen legalizoval Jednotu bratrskou, ale umožnil jí i zakládat nové školy. Díky tomu vznikla například významná bratrská škola v Nazaretské koleji u Betlémské kaple, která byla svěřena do správy Jednoty. Nepatřila proto do systému partikulárních škol spravovaných pražskou univerzitou, což vedlo k častým konfliktům, které uklidnilo až uzavření smlouvy v březnu roku 1612.²¹⁶

Bratrské školství vzniklo především za účelem výchovy kněží a biskupů.²¹⁷ Nadaní studenti byli vybíráni jako kandidáti na místa budoucích duchovních správců. Samotná výuka se pravděpodobně příliš nelišila od té na partikulárních školách. I zde tvořil základ výuky osvojení si latinského jazyka, sedmera svobodných umění a vštípení základů náboženství.²¹⁸ Jednota kladla důraz především na znalost Písma, výuku tzv. malého katechismu, ale také na zpěv žalmů z kancionálů. Po pravidelném přezkoušení mohli být talentovaní studenti přijati za tzv. akoluty neboli učedníky. Ti dále studovali teologii rozbořem katechismu, četbou církevních autorit a spisů reformátorů, ale i základních spisů bratrské literatury.²¹⁹ Následně mohli být ordinováni na jáhny, kterým bylo svěřeno více povinností sloužících jako příprava ke kazatelské činnosti. Jednou z nich byla i výpomoc při výuce v bratrské škole.

Kvalita jednotlivých škol v rámci času pravděpodobně značně kolísala, protože výuka byla velmi závislá na vyučujících. Kantoři s vyšším vzděláním se do bratrských škol

²¹⁵ Základní informace o ivančickém gymnáziu uvádí MOLNÁR, Amedeo (ed.). *Česko-bratrská výchova*, s. 31-32 a především 200-220, kde autor edituje několik textů vztahující se k působení Rüdingera v Ivančicích; HOLÝ, Martin. *Zrození renesančního kavalíra*, s. 183-194; BOBKOVÁ-VALENTOVÁ, Kateřina – Martin HOLÝ – Martina ONDO GREČENKOVÁ. *Církev, vzdělávání a věda*, s. 213.

²¹⁶ SVATOŠ, Michal. *Smlouva o užívání*, s. 209-222.

²¹⁷ Markéta Růčková tento tradičně uváděný aspekt problematizuje poukazem na žáky, kteří nenastoupili kněžskou dráhu, a přesto se ve školách učili základům gramatiky a náboženství. RŮČKOVÁ, Markéta (ed.). *Studium a korespondence*, s. 20.

²¹⁸ BOBKOVÁ-VALENTOVÁ, Kateřina – Martin HOLÝ – Martina ONDO GREČENKOVÁ. *Církev, vzdělávání a věda*, s. 215.

²¹⁹ První bratrský katechismus vydal již bratr Lukáš v roce 1502 pod jménem *Otázky dětinské*. V roce 1564 vydali členové Jednoty *Katechismus menší*, který se bohužel nedochoval. Na něj navázal katechismus velký, ke kterému patřila *Summa katechismu* z roku 1600, který edičně zpřístupnil MOLNÁR, Amedeo (ed.). *Česko-bratrská výchova*, s. 231-237. Katechismus byl dále upravován v letech 1604, 1608-1609 a 1615.

sháněli obtížněji kvůli jejich konfesní specifičnosti. Jednota tak po celou dobu 16. století zápasila s nedostatkem učitelů. Bohužel v drtivé většině díky chybějícím matrikám neznáme učitele ani žáky.²²⁰

Po dlouhou dobu mezi představenými Jednoty panovala nedůvěra k jakémukoliv univerzitnímu vzdělání. Zásadní rozpory mezi Bratry a utrakvisty navíc znemožňovaly i teoretickou možnost studia na pražské univerzitě. První výrazná změna přišla poté, co se Jednotě podařilo navázat písemný kontakt s německým reformátorem Martinem Lutherem. Na jeho základě odešli první bratrští studenti na univerzitu ve Wittenberku v roce 1531.²²¹

Vedle univerzit v Královci a Tübingen zůstávala nejnavštěvovanější vysokou školou ze strany českých bratří v 60. letech univerzita ve Wittenberku.²²² Na té převládl filipistický směr, který vycházel z humanistických myšlenek Philipa Melanchtona, a který byl Jednotě věroučně blízký. Roku 1574 však došlo k vyhnání filipisticky orientovaných profesorů, kteří byli označeni za kryptokalvinisty. Příliv bratrských studentů na saskou univerzitu se proto v poslední čtvrtině 16. století zmenšil.²²³

Kontakt s reformací způsobil obrat ve smýšlení Jednoty ohledně vysokoškolského vzdělávání.²²⁴ Na počátku 60. let se seznámil bratr Ondřej Štefan ve Vídni s osobním lékařem Maxmiliána II Janem Cratonem a vyslancem saského kurfiřta Hubertem Languetem. Ti napomohli Jednotě navázat kontakt s Heidelbergem a švýcarskými univerzitami. V roce 1574 byli do Heidelbergu vysláni první čtyři členové Jednoty, kteří se ve stejném roce zapsali i v Basileji.²²⁵ Dva studenti, jmenovitě Jan Capito a Jan Felinus–Kocourek, byli posláni studovat až do Ženevy. Do matriky zdejší akademie se ale jako

²²⁰ Holý soudí, že bratrské školy byly vyhledávány konfesijně sevřenější skupinou šlechticů, dochovaných pramenů je však příliš málo na bližší analýzu. HOLÝ, Martin. *Zrození renesančního kavalíra*, s. 199.

²²¹ ODLOŽILÍK, Otakar. *Jednota bratrská a reformování*, s. 4.

²²² Dokládá především CVRČEK, Josef. *Studenti bratrští v cizině*, s. 403.

²²³ REJCHRT, Luděk. *Vliv reformovaných akademií*, s. 56.

²²⁴ Myšlenkový obrat Jednoty bratrské od jeho odmítání jako nepotřebného a konfliktního, až po jeho fascinaci a protěžování popisuje nejnověji RŮČKOVÁ, Markéta (ed.). *Studium a korespondence*, s. 34-41; skvělé svědectví vydává i množství pramenů editované Molnárem (viz MOLNÁR, Amedeo (ed.). *Česko-bratrská výchova před Komenským*. Praha, 1956). Např. diskuze Bratrů s Lutherem o studiu jazyků s. 69-74 a 106-107, nabádání Vergeria k vysokoškolskému studiu s. 123-124, rozhovor Blahoslava s Casparem Nydbruckem s. 124-126, obrana Šimona Theofila Turnovského před nařčením luterána Jana Heidenreicha s. 169-173, Camerariova obrana bratří s. 198-200, nabídnutí rektorského místa Esromu Rüdingerovi s. 200-201.

²²⁵ Jednalo se o Jana Capita, Jana Němčanského, Jana Felina a Jana Bernarda Přerovského. Zápis v Basileji viz WACKERNAGEL, Hans Georg (Hg.). *Die Matrikel der Universität Basel II*, Basilej 1956, s. 238.

první z bratří zapisuje Václav Lavín, preceptor Jana Jiřího z Náchoda v roce 1576.²²⁶ Většina bratrských studentů dále pokračovala ve studiích na reformovaných školách v Heidelbergu, Ženevě, Basileji, Marburku, Herbornu, Brémách a Bytomi nad Odrou, které měli určující vliv na směřování Jednoty na přelomu 16. a 17. století.²²⁷ Zahraniční studenti nabyli nové poznatky a osvojili si metody výuky, které následně aplikovali jakožto učitelé na bratrských školách. Díky těmto kontaktům se i v bratrských školách prosadila latina.²²⁸

Hlavním důvodem pro odchod na studia na zahraniční univerzity byla bezpochyby neexistence vhodného vysokoškolského ústavu v Čechách. Karel st. ze Žerotína sice měl snahu založit i vyšší bratrskou školu pro vzdělávání budoucích kněží i laiků, pro což si vyžádal od Amada Polana v roce 1600 řád gymnázia v St. Gallen, který měl sloužit jako vzor, k realizaci však nedošlo.²²⁹ Nadaní jedinci pak byli vysíláni za zahraničním preuniverzitním nebo univerzitním vzděláním především na počátku 17. století.²³⁰ Obdobně jako města, která vysílala své měšťany-studenty na univerzity nabýt potřebné vzdělání uplatnitelné později ve správě obce, vysílala i Jednota s finanční podporou své akolyty, tedy potenciální budoucí kněze, správce sborů a biskupy. V Archivu Matouše Konečného se dochovaly mimo jiné i sliby studentů zavazující mládence k návratu po studiích do služeb Jednoty.²³¹

3.4. Další vzdělávací ústavy

Vedle těchto více či méně ucelených školských vzdělávacích systémů existovaly díky vzdělanostnímu mecenátu i nejrůznější školy privátní, jako například soukromá škola Matouše Kollina z Chotěřiny či Adama Hubera z Riesenpachu. Ty na rozdíl od městských

²²⁶ STELLING-MICHAUD, Sven (ed.). *Le livre du recteur de l'Académie de Genève (1559-1878)* IV. Genève 1975, s. 283.

²²⁷ Příběhy několika z nich podává ODLOŽILÍK, Otakar. *Jednota bratrská a reformování*, passim. Vybrané studenty prvních dvou desetiletí 17. století přibližuje ŘÍČAN, Rudolf. *Několik pohledů*, s. 114-151. Podrobně se jimi zabývá i REJCHRT, Luděk. *Bratřští studenti*, s. 43-82, který v přílohách uvádí i počty bratrských studentů na univerzitách v Basileji, Heidelbergu a akademii v Ženevě.

²²⁸ O výuce latiny svědčí i krátký nápis studentů ivančického gymnázia. MOLNÁR, Amedeo (ed.). *Česko-bratrská výchova*, s. 157-158.

²²⁹ O této myšlence však diskutoval i s biskupem Laneckým ještě v roce 1617. Viz RŮČKOVÁ, Markéta (ed.). *Studium a korespondence*, s. 39, pozn. 210.

²³⁰ O této skutečnosti svědčí především nález studentské korespondence v archivu Matouše Konečného. Korespondenci vydala RŮČKOVÁ, Markéta (ed.). *Studium a korespondence*, passim.

²³¹ Markéta Růčková editovala sliby Jana Abdona, Řehoře Graffa, Jana Aetia, Jana Laubmanna, Jana Stadia, Tomáše Cedara, Jiřího Graffa a dva sliby Jana Apollona. *Ibid*, s. 195-198.

partikulárních škol nebyly řízeny městskou radou a univerzita neměla nad těmito školami žádnou pravomoc.²³²

Sám král a později císař Ferdinand I. podporoval od husitských dob značně roztržité katolické vzdělávací instituce.²³³ Ještě před příchodem jezuitů založil litoměřickou kolej v roce 1549. V jejím čele měl být někdo utrakvistického či katolického vyznání a nesměla do ní zasahovat pražská univerzita. Původní záměr v podpoře katolického vzdělávání se však zcela nezdařil. Po většinu 16. století převažovali na litoměřické škole nekatoličtí učitelé z pražské univerzity včetně budoucího kronikáře Pavla Stránského.²³⁴

Jedním z dalších typů byly školy zakládáné nebo reformované nobilitou. Za příklad nám poslouží závětí Petra Voka z Rožmberka založené nekatolické gymnázium v Soběslavi, ke kterému přináležel i špitál.²³⁵ Školní řád byl vydán roku 1613.²³⁶ Na gymnáziu, které se nacházelo v areálu soběslavského hradu, se studovalo zadarmo, v pololetí probíhaly zkoušky. Oficiálně se škola deklarovala jako konfesně otevřená.²³⁷ Soběslavské gymnázium, podobně jako i další nekatolické vzdělávací instituce, bylo zavřeno po bělohorské bitvě.

Jiným typem jsou různé lutersky orientované školy. Díky veřejné sbírce, do které přispěl i anglický král Jakub Stuart i předního stavovský pán Jáchym Ondřej Šlik bylo v roce 1611 otevřeno v Praze na Starém Městě luteránské gymnázium u sv. Salvátora.²³⁸ Tuto školu dokonce univerzita chápala jako konkurenci jí spravovaných partikulárních škol. I zde výuka probíhala podle vydaného školního řádu. Alena Meziříčská z Lomnice pro změnu založila v duchu augšpurské konfese *gymnasium illustre* ve Velkém Meziříčí v letech 1576-1577, pravděpodobně jako konkurenta ivančického gymnázia. Budova tohoto ústavu stojí dodnes. Obě gymnázia čelila tlaku na zrušení jak ze strany panovníka,

²³² Soukromé partikulární školy tematizuje HOLÝ, Martin. *Zrození renesančního kavalíra*, s. 137-152; Studijní a jiné předpisy soukromé školy Matouše Kollina z Chotěřiny viz: *Ibid.* s. 409-419.

²³³ Vztah Ferdinanda I. k univerzitě přibližuje ĎURČANSKÝ, Marek. *Pražská univerzita za vlády Ferdinanda I. – její vztah k panovníkovi a pražským městům*. Acta Universitatis Carolinae: Historia Universitatis Carolinae Pragensis 58, 2018, s. 85-96.

²³⁴ O litoměřickém gymnáziu informuje HOLÝ, Martin. *Vzdělanostní mecenát*, s. 72.

²³⁵ Bližší informace o soběslavském gymnáziu *Ibid.*, s. 90.

²³⁶ Část tohoto řádu vydal MOLNÁR, Amedeo (ed.). *Česko-bratrská výchova*, s. 258-262; o určité reformě školy se pokoušel i rožmberský kronikář Václav Březan viz *Ibid.*, s. 262-263.

²³⁷ HOLÝ, Martin. *Mezi mýtem a realitou*, s. 630; ve starší literatuře se diskutovala možnost bratrského zaměření, což vyvrátil MOLNÁR, Amedeo (ed.). *Česko-bratrská výchova*, s. 259.

²³⁸ HOLÝ, Martin. *Vzdělanostní mecenát*, s. 113.

tak i olomouckého a pražského biskupa i představených jezuitského řádu.²³⁹ Další luteránské školy vznikly například ve Znojmě u sv. Michala v roce 1588 nebo v Jihlavě, kde byla místní městská škola v roce 1561 povýšena na gymnázium, které vystudoval například budoucí profesor pražské univerzity Jan Campanus Vodňanský. Marginální význam měly v předbělohorském vzdělávacím systému novokřtěnecké elementární školy, které sloužily ke vzdělávání členů této nepočetné jihomoravské komunity.

²³⁹ HOLÝ, Martin. *Vzdělanostní mecenát*, s. 152.

4. Vývoj evropských univerzit v 16. století a raném 17. století s přihlédnutím k reformovanému školství

Jedním z klíčových hnutí 16. století, které významným způsobem ovlivnilo vývoj univerzit, byla reformace. Jednotlivé státy a místní obyvatelé reagovali na reformační myšlenky odlišným způsobem, což se projevuje i ve vývoji univerzit. Jistý problém pro historiky představuje i skutečnost, že ne každá univerzita tak byla nebo mohla být nazývána. Slovy Willema Frijhoffa: „Univerzity mohou být definovány jako všechny instituce vyššího vzdělání, které sami sebe považovaly za univerzitu, a byly takto legitimizovány de facto vyšší teritoriální autoritou udělením práva udílet akademické grady.“²⁴⁰

V tomto smyslu bylo mezi roky 1500-1620 v Evropě založeno přibližně 70 univerzit, akademií a jezuitských vyšších vzdělávacích ústavů. V rozmezí let 1501-1550 se jednalo o 22 katolických a 4 protestantské univerzity, velká část z nich byla založena na Pyrenejském poloostrově. V období 1550-1600 se zvyšuje podíl protestantských vysokých škol – 16 ku 31 katolickým. Velké procento z nových fundací se nacházelo v Říši. V první polovině 17. století, která byla poznamenána třicetiletou válkou, vzniklo na 14 katolických a 10 protestantských univerzit.²⁴¹

V Evropě 16. a raného 17. století tak vznikla hustá síť teologických seminářů a teologických škol – švýcarské a hugenotské akademie, proslulé holandské školy, španělské konventní nebo kolejní univerzity, francouzské koleje základního vzdělání s kurzy filozofie a teologie a německá *gymnasia illustre* s jejich semi-univerzitní strukturou kopírující někdy čtyřfakultní schéma. Jako reakce na velké množství výukových ústavů začaly vznikat první „průvodce univerzit“, které se snažily orientovat studenta ve kvalitě učiva na vybraných školách, informovat o uznávání gradů či konfesním profilu institucí.

Vzorem pro univerzity v Říši, které nás budou s ohledem na téma studie nejvíce zajímat, byla pařížská univerzita, kde byla výuka rozdělena do čtyř fakult – artistické, právnické, lékařské a teologické. Po jejím vzoru vznikla roku 1502 i univerzita ve Wittenberku, která spustila velké náboženské hnutí, které se zároveň stalo silným

²⁴⁰ FRIJHOFF, Willem. *Patterns*. In: RIDDER-SYMOENS, Hilde de (ed.). *A History of the University in Europe. Volume 2, Universities in early modern Europe (1500-1800)*. Cambridge 1997, s. 68.

²⁴¹ Jejich výčet přináší spolu s bohatou mapovou přílohou *Ibid.*, s. 84-98.

základem pro reformy univerzit. Pravomoc udělovat univerzitám práva doktorských promocií měl v této době císař nebo papež. Protestantké univerzity se musely z věroučných důvodů spoléhat na osobu císaře. První vysokou školou založenou na konfesním principu byla marburská univerzita, které bylo právo udělování gradů přiznáno císařem až 14 let po jejím založení.

Pod vlivem humanismu se v průběhu 16. století objevilo v Říši několik dalších typů vyšších škol nazývaných *gymnasia illustre* a *gymnasia academicum*, které byly zaměřeny na filozofii, filologii či reformovanou teologii. Četli a interpretovali se na nich antičtí autoři a byla zde pěstována latina.²⁴² Tyto ústavy byly nejčastěji zakládány kalvínsky smýšlejícími říšskými hrabaty a knížaty. Kalvínským školám však císař odpíral právo udílet grady, nemohly tak být plnohodnotnými čtyřfakultními univerzitami. Bojkot kalvínských institucí měl za následek „vznik druhu univerzit, ve kterých grad a také celý fakultní systém byl méně důležitý, a kde pedagogika kvetla více než jinde“.²⁴³ Herbornská akademie je jedním z ústavů, který neměl císařské právo udělovat grady, výuka na ní však dosáhla univerzitní úrovně. Množství studentů na ní dokládá, že kvalita výuky byla pro řadu studentů důležitější než institucionální struktura.

Vedle luteránských a kalvínských škol existovaly v říši školy katolické i ústavy, které bychom mohli označit za konfesně tolerantní. Jedna z těchto škol vznikla v 70. letech 16. století v Altdorfu v blízkosti českých hranic a zařadila se mezi nejnavštěvovanější cíle české a moravské akademické peregrinace.²⁴⁴ Některé univerzity prošly v průběhu 16. století změnou konfese (např. Heidelberg) nebo byly po určitou dobu bikonfesní (Frankfurt nad Odrou).

²⁴² Více o tomto typu škol SCHINDLING, Anton. *Bildungsinstitutionen im Heiligen Römischen Reich deutscher Nation als Ziele der studentischen Migration. Wanderungen im Zeichen von Konfessionen und geistigen Strömungen*. In: FATA, Márta, Gyula KURUCZ a Anton SCHINDLING (eds.). *Peregrinatio Hungarica. Studenten aus Ungarn an deutschen und österreichischen Hochschulen vom 16. bis zum 20. Jahrhundert*. Stuttgart 2006, s. 43-46.

²⁴³ FRIJHOFF, Willem. *Patterns*, s. 50.

²⁴⁴ O tomto ústavu a jeho vztahu k českému prostředí více: KUNSTMANN, Heinrich. *Nürnberg Universität, Altdorf und Böhmen. (Beiträge zur Erforschung der Ostbeziehungen deutscher Universitäten)*. Cologne-Graz 1963; MÁHRLE, Wolfgang. *Peregrinatio pragensis und peregrinatio bohémica: Studenten aus Prag an der Nürnberger Hochschule in Altdorf*. In: FEJTOVÁ, Olga - Jiří PEŠEK – Václav LEDVINKA (eds.). *Ztracená blízkost. Praha – Norimberk v proměnách staletí*. Documenta Pragensia XXIX, Praha 2010, s. 299-324.

4.1. Akademická peregrinace ve středoevropském srovnání

Akademická peregrinace, tedy cesty za vzděláním, je fenomén, který byl součástí již středověkého univerzitního vzdělávání. Od počátku 16. století však jeho intenzita výrazně narostla a peregrinace se stala běžnou součástí vzdělání, nikoliv pouze vyšších vrstev, ale až tisíců studentů z celé Evropy, a to i v rámci preuniverzitního studia. Týkala se tak i velmi mladých chlapců ve věku 8-13 let. Geografická mobilita studentů i žáků dosahuje svého vrcholu v druhé polovině 16. století a první polovině 17. století.²⁴⁵ Novější bádání konstatuje, že *peregrinatio academica* byla spíše „celoevropským kulturním trendem nežli reálnou potřebou“, což platí obzvláště pro šlechtu.²⁴⁶

Základní podmínkou umožňující peregrinaci mezi univerzitami či městskými školami bylo zvládnutí latiny jakožto vyučovacího jazyka. Většina peregrinujících proto měla za sebou studium na partikulární škole.²⁴⁷ České a moravské studenty potkáváme na partikulárních školách domácích i zahraničních, obdobně i partikulární školy v českých městech byly navštěvovány studenty z Uher či Polska.²⁴⁸ Další podmínkou putování studentů byl právní status umožňující svobodný pohyb mezi univerzitami.²⁴⁹

Rozdělení Evropy na tři konfesní skupiny – katolíky, luterány a reformované – zásadně změnilo vzorce studentských migrací. Konfesně vymezené školy často přitahovaly sympatizanty dané konfese z jiných zemí. Kolem roku 1600 tvořili cizinci 2/5 všech studentů v tehdy kalvínském Heidelbergu, z nichž mnoho dále studovalo na blízkých ústavech ve Štrasburku, Basileji či Ženevě. Studentské migrace hrály důležitou roli při šíření reformačních myšlenek. Z toho důvodu bylo někdy zemskými vládci bráněno v zahraničním studiu.²⁵⁰

Na počátku století měly značnou přitažlivost především luteránské nebo spíše filipistické univerzity, mezi kterými vynikal Wittenberk, největší a nejdůležitější univerzita na území tehdejší Říše. Druhou zásadní skupinu představují staré italské univerzity,

²⁴⁵ RIDDER-SYMOENS, Hilde de. *Mobility*. In: RIDDER-SYMOENS, Hilde de (ed.). *A History of the University in Europe. Volume 2, Universities in early modern Europe (1500-1800)*. Cambridge 1997, s. 417.

²⁴⁶ HOLÝ, Martin. *Vzdělanostní mecenát*, s. 69.

²⁴⁷ SVATOŠ, Michal. *Akademická peregrinace*, s. 244.

²⁴⁸ Z rozboru manuálu Matouše Curia vyplývá, že se jednalo o cca 4% studentů. PEŠEK, Jiří. *Měšťanská vzdělanost*, s. 43-44.

²⁴⁹ O velké chartě svobod Fridricha Barbarosy *Authentica habita* z roku 1155 SVATOŠ, Michal. *Akademická peregrinace*, s. 242.

²⁵⁰ RIDDER-SYMOENS, Hilde de. *Mobility*, s. 419-420.

především Padova, které byly navštěvovány bez ohledu na konfesní profil studenta. Ke konci století získaly velkou oblibu univerzity Spojených provincií, především Leiden, který se stal v 17. století největším mezinárodním centrem protestantismu, a na kterém v určitou dobu tvořili cizinci až polovina zdejších studentů.²⁵¹

Zvláště pro období 2. poloviny 16. století jsou zajímavým fenoménem šlechtické peregrinace, pro který se v odborné literatuře vžil název kavalírské cesty.²⁵² I ve vzdělání nobility získalo důležité místo latinské humanistické vzdělání, které se stalo nutnou společenskou výbavou každého urozeného. Význam šlechtické vzdělanosti postupně roste, v rozmezí let 1603-1612 tvořila šlechta dokonce až jednu třetinu všech imatrikulovaných studentů z českých zemí na zahraničních univerzitách!²⁵³ Důležitou úlohu ve výuce mladých šlechtických potomků sehrávali preceptoři. Hlavní náplní jejich služby bylo doprovázení a doučování mladých urozených během jejich studií na partikulární škole či univerzitě. Vedle možnosti zajímavého výdělků byla hlavní motivací pro tuto službu možnost vyjet do zahraničí a studovat na některé zahraniční univerzitě, kde mohli získat akademický grad. O výběru konkrétního preceptora rozhodovaly jazykové schopnosti, konfese, předchozí zkušenosti či doporučení ze strany respektované vzdělanostní autority. Konfesijní identitu konkrétních vychovatelů lze opravdu obtížně určit, pouze výjimečně se však stávalo, že by byl vychovatel jiné konfese nežli pán. Většina preceptorů české a moravské nobility byla absolventy partikulárních nekatolických škol, přibližně 25 % vychovatelů bylo spjato s pražskou univerzitou. U drtivé většiny z nich máme zaznamenanou i literární činnost.²⁵⁴

Zcela nezbytný pro pochopení rozdílných trendů v akademické peregrinaci 16. a 17. století je i regionální aspekt. Vývoj české a moravské peregrinace měl v této době odlišnou dynamiku od polské či uherské. V 16. století sledujeme postupný růst počtu imatrikulací, vrcholící v rozmezí let 1608-1615. Po Bílé Hoře následuje propad, který se

²⁵¹ ALMÁSI, Gábor. *Touring Europe: Comparing East Central European Academic Peregrination in the Sixteenth and Seventeenth Century*. In: ALMÁSI, Gábor (ed.). *A Divided Hungary in Europe*. Newcastle 2014, s. 17-32.

²⁵² Viz literatura představená v kapitole o historiografii kavalírských cest.

²⁵³ ŠMAHEL, František – Miroslav TRUC. *Studie k dějinám*, s. 44-45; PEŠEK, Jiří – David ŠAMAN. *Studenti z Čech*, s. 183-184, tab. 2 s. 198, tab. 6 s. 201. Pro vysokou šlechtu představuje hlavní vrchol období 1606-1612, pro nižší šlechtu pak roky 1607-1613. V celém sledovaném období let 1596-1620 tvořili nobilitovaní čtvrtinu až pětinu všech českých studentů na sledovaných zahraničních univerzitách.

²⁵⁴ Nejnověji o preceptorech monografie HOLÝ, Martin. *Ve službách šlechty: vychovatelé nobility z českých zemí (1500-1620)*. Praha, 2011.

vyrovnává až po polovině 17. století.²⁵⁵ Rozdíly jsou nejpatrnější při pohledu na konkrétní vysoké školy. Například na českými a moravskými studenty hojně navštěvovaných univerzitách v Heidelbergu a Basileji se zapsal pouze jeden student ze šarišské stolice, v Herbornu a Marburku dokonce ani jeden.²⁵⁶ Komplexní srovnání však zatím není úplně možné. Chybí k němu jak absolutní čísla studentů z jednotlivých zemí v konkrétní době, tak i komparativní data pro řadu univerzit.²⁵⁷

4.2. České a moravské peregrinace

První skupinu představují čeští a moravští studenti. V letech 1560-1620 se jich zapsalo na německých univerzitách 2709, což je více než rakouských (2093), polsko-litevských (1721) a maďarských (1524).²⁵⁸ Zdaleka však nedosahuje počtu 6859 Slezanů, což lze vysvětlit neexistencí univerzity ve Slezsku.²⁵⁹

Největší počet studentů v průběhu 16. století odcházel na luteránské univerzity. Nejnavštěvovanější z nich bylo Lipsko, které bylo navíc atraktivním obchodním centrem. Průměrně na ní nalezneme až deset studentů z Čech a Moravy ročně. Na druhém místě stál Wittenberk. Méně inskripcí zaznamenáváme na univerzitách v Jeně, Tübingenu, Frankfurtu nad Odrou a Giessenu, sporadicky byly navštěvované univerzity v Královci, Greifswaldu a Rostocku. Jednalo se především o studenty z konfesně luterských oblastí, kteří po studiích na latinských městských školách vcelku přirozeně navštěvovali luterské univerzity v Říši.²⁶⁰ Zvláštní pozici zaujímá konfesně tolerantní akademie v Altdorfu u

²⁵⁵ To je patrné především ze soupisů studentů vedených do 18. století. ŠIMÁK, Josef Vítězslav. *Studenti z Čech, Moravy a Slezska*, passim; HRDINA, Karel. *Studenti z českých zemí*, s. 32-66.

²⁵⁶ SZÖGI, László a Peter KÓNYA. *Sáros megyei*, s. 173, 283 a 309.

²⁵⁷ ALMÁSI, Gábor. *Touring Europe*, s. 22-23. Dodnes se užívá monografie EULENBURG, Franz. *Die Frequenz der deutschen Universitäten von ihrer Gründung bis zur Gegenwart*. Leipzig 1904.

²⁵⁸ Data pocházejí ze studie KOHLER, Alfred. *Bildung und Konfession. Zum Studium der Studenten aus den habsburgischen Ländern an Hochschulen im Reich (1560-1620)*. In: KLINGENSTEIN Grete - Heinrich LUTZ - Gerald STOURZH (Hgg.). *Bildung, Politik und Gesellschaft. Studien zur Geschichte des europäischen Bildungswesen vom 16. bis zum 20. Jahrhundert*. Wien 1978, s. 64-123.

²⁵⁹ O slezské peregrinaci v raném novověku především ZONTA, Claudia. *Schlesische Studenten an italienischen Universitäten. Eine prosopographische Studie zur frühneuzeitlichen Bildungsgeschichte*. Stuttgart 2004.

²⁶⁰ PEŠEK, Jiří – David ŠAMAN. *Studenti z Čech*, s. 177 a mapa 2 s. 205.

Norimberka, na ní nalezneme největší počet šlechtických studentů vůbec. Zdejší studenti dále peregrinovali jak na luteránské, tak i kalvínské univerzity.²⁶¹

Na kalvínských univerzitách se zapsalo v průběhu pětadvaceti let před Bílou horou celkem méně českých studentů než ve Wittenberku, nadprůměrný však byl počet zapsaných šlechticů, který dosáhl 40% všech imatrikulovaných. Dále na nich nalezneme měšťany z Prahy, východních Čech a Polabí. Nejvíce imatrikulací bylo provedeno v Basileji, poté v Heidelberku, který byl živým kurfiřtským městem. Univerzita v Marburku se stala kalvínskou až v roce 1605. Zvláště oblíbená byla ženevská akademie, především díky slavnému teologovi Theodoru Bezovi. Nejvíce studentů se imatrikulovalo na kalvínských univerzitách v rozmezí let 1605-1612.

Katolické studenty nalezneme nejčastěji na vyhlášených italských univerzitách v Bologni či Sieně či německých univerzitách v Dillingenu, Freiburgu in Breisgau či na akademii ve Štýrském Hradci. Nově zakládané jezuitské školy se dle studijních cest jeví jako součást konfesně uzavřené soustavy.

Co se sociální skladby týče, z výzkumu, který provedli Jiří Pešek s Davidem Šamanem, vyplynulo, že na zahraničních univerzitách nejčastěji studovali z českých zemí měšťané.²⁶² Venkovské obyvatelstvo je v matrikách zaznamenáno ojediněle.

Jednu z hlavních příčin akademické peregrinace lze spatřovat v neutěšeném stavu vyššího školství v českých zemích, které jsem popsal výše. Pražská univerzita nebyla vhodná pro katolíky, kteří ji pokládali za kacířskou, pro Jednotu bratrskou, která nebyla oficiálně uznávána, ani pro luterány, především kvůli jejímu konzervativnímu charakteru. Na nově založené jezuitské akademii v pražském Klementinu studovali ve velkém množství mimočeští studenti (kolem 35%). Akademie poskytovala vzdělání pouze pro konfesně vymezenou část obyvatelstva, a to navíc pouze ve filozofii a teologii.

Dalším důležitým důvodem studia na zahraničních univerzitách bylo chybějící právnícké a medicínské vzdělání, a také nemožnost nabýt na pražské univerzitě doktorské

²⁶¹ Tabulka graduovaných na vybraných německých univerzitách viz ŠMAHEL, František – Miroslav TRUC. *Studie k dějinám*, s. 48; imatrikulovaní studenti na vybraných univerzitách viz tabulka na s. 51.

²⁶² Podle stavu rozděluje PEŠEK, Jiří – Michal SVATOŠ. *Sociální důsledky*, s. 183, tab. 2 s. 198, tab. 6 s. 201. Do roku 1608 našli v matrikách kolem 40 měšťanských studentů ročně, poté jejich počet rostl až na 55 ročně. Vrchol představuje období 1610-1615s průměrem 70 studentů ročně.

grady.²⁶³ Se studijním zaměřením však s jistotou můžeme počítat pouze u cest, které byly zakončeny mistrovským či doktorským titulem. Osobnosti toužící po skutečném hlubokém akademickém vzdělání však představují statisticky pouze malý zlomek všech inskribovaných studentů.²⁶⁴ Některé studenty je proto lepší podle Michala Svatoše nazývat spíše *navštěvníky* než *studenty* univerzit.²⁶⁵

Motivace k cestě na zahraniční univerzitu mohly být opravdu různorodé. Patřila mezi ně touha získat zkušenost, cesta za slavným učencem, výuka cizích jazyků, finanční přilepšení či navázání obchodních kontaktů. Již samotná cesta a pobyt v univerzitním městě hrály jistou roli ve vzdělání jedince. Jiří Pešek zdůrazňuje jejich společensko-kulturní význam a poukazuje na snahu začlenit se do určité sociální „sítě“ a zvýšit si svou prestiž.²⁶⁶

O volbě univerzity rozhodovala vzdálenost univerzity, velikost a atraktivita města, přírodní pohromy, epidemie, cena za nabytí akademického gradu, komunikační překážky či rodinné tradice. Z výzkumů taktéž vyplývá, že konfese nebyla překážkou studia studenta s výjimkou vypjatě kalvínských univerzit a jezuitských vysokých škol.²⁶⁷

4.3. Polské peregrinace

Značný úbytek studentů lze v průběhu 16. století sledovat i na polské univerzitě v Krakově, která byla v předchozím století hojně navštěvována studenty z Čech, Slezska i Uherska. Univerzitou nejčastěji vyhledávanou polskými studenty 16. století byla italská Padova, kde se se zapsalo na 1400 studentů, mnohem více než českých, slezských či uherských, méně však než rakouských.²⁶⁸

²⁶³ Základní literaturou k dějinám Univerzity Karlovy v tomto období je stále SVATOŠ, Michal (ed). *Dějiny Univerzity Karlovy. I, 1347/48-1622*. Praha, 1995.

²⁶⁴ ŠMAHEL, František – MIROSLAV TRUC. *Studie k dějinám*, s. 43-44 uvádí maximálně 25%. Z toho usuzují, že „pražská univerzita přes svůj málo utěšený stav měla rozhodující vliv na kvalifikovanou inteligenci v Čechách, vyjímaje ovšem oblasti se silným německým prvkem“.

²⁶⁵ SVATOŠ, Michal. *Akademická peregrinace*, s. 245.

²⁶⁶ Univerzitní studenti se zařadili do komunity „literátů“. PEŠEK, Jiří. *Studijní cesty mládeže*, s. 448–451.

²⁶⁷ Jiří Pešek s Davidem Šamanem našli pouze dvanáct případů peregrinace mezi luterskou a kalvínskou univerzitou mezi měšťany v období pětadvaceti let před Bílou horou. PEŠEK, Jiří – DAVID ŠAMAN. *Studenti z Čech*, s. 176.

²⁶⁸ ALMÁSI, Gábor. *Touring Europe*, s. 28.

Podrobněji se podíváme na peregrinaci polských a litevských studentů na německých univerzitách v letech 1570-1620.²⁶⁹ V 70. letech je možné sledovat pokles počtu peregrinujících oproti předchozí době (309 osob oproti 422 v 50. letech). Nejnavštěvovanějšími ústavami byly Lipsko, Ingolstadt, Královec, Heidelberg a Frankfurt nad Odrou. V 80. letech z matrik víme o 412 osobách. Pozoruhodná je zvýšená frekvence na katolických školách – 108 studentů v Ingolstadtu a 36 v Dillingenu. Z protestantských univerzit byly nejnavštěvovanější Královec (63), Altdorf (57), Lipsko (51) a Heidelberg (45). V 90. letech za studiem vycestovalo na 437 polských a litevských studentů. Na katolických školách sledujeme již 35,4% všech studentů, nejnavštěvovanější školou byl stále Ingolstadt (102). Mezi navštěvované protestantské vysoké školy stále patřily Královec (73), Altdorf (69), Heidelberg (65), Lipsko (47) a Frankfurt nad Odrou (33).

V letech 1601-1610 sledujeme největší počet v rámci desetiletí: 502 osob. Celkem 217 studentů se zapisuje na katolické školy v Ingolstadtu (93), Würzburku (53) a Dillingenu (37). Nejnavštěvovanější protestantskou univerzitou byl Heidelberg (64), následován Altdorfem (44), Frankfurtem nad Odrou (36), Lipskem (35) a Marburkem (29). Ve Wittenberku nacházíme pouhých 9 polských a litevských studentů. Mírný úbytek studentů na 471 osob zaznamenáváme v posledním období 1611-1620. Již skoro polovina studentů se imatrikulovala na katolických školách, nejčastěji v Ingolstadtu (133) a Würzburku (42). Heidelberg byl stále nejnavštěvovanější z protestantských škol (63), dále pak Frankfurt nad Odrou, Lipsko a Marburk (všude 30 osob) a Herborn, kde se zapsalo kolem 20 osob. Velký podíl mezi peregrinujícími připadnul šlechtě.

4.4. Uherské peregrinace

Na rozdíl od situace v Čechách, Rakousku či Polsku, maďarští studenti stále postrádali „domácí“ univerzitu. Akademická peregrinace na zahraniční školy tak představovala jedinou možnost nabytí univerzitního vzdělání. Do roku 1526 byly nejčastěji navštěvovanými univerzitami Krakov a Vídeň.

Po bitvě u Moháče, která představuje významný milník uherských dějin, je zdaleka nejvyhledávanější univerzitou luteránský Wittenberk (1242 osob v období 1526-1600), kde uherští a transylvánští studenti založili maďarskou kolej. V Říši byly dále navštěvovány univerzity ve Frankfurtu nad Odrou (116) a Heidelberg, který byl hojně navštěvován na

²⁶⁹ Vycházím zde z příslušných kapitol knihy ŻOŁĄDŹ-STRZELCZYK, Dorota. *Peregrinatio academica*, s. 45-94.

konci století. Movitější studenti a příslušníci uherské šlechty navštěvovali italské univerzity, mezi kterými má přední místo Padova s přibližně 400 studenty. Po roce 1620 lze sledovat další dramatickou změnu ve studijních migracích. V celém 17. století je možné sledovat zvyšující se počet studentů v zahraničí i přetrhání dříve běžných cest do Padovy či Wittenberku. Nejnavštěvovanější školou se znovu stává blízká vídeňská univerzita.²⁷⁰

László Szögi označuje za období největšího boomu uherské akademické peregrinace období 1560-1620. Všimá si, že uherské peregrinace té doby sledují celoevropské trendy, na rozdíl třeba od 17. století.²⁷¹ V období 1576-1600 putovali maďarští studenti v celkovém počtu kolem 1500 osob nejčastěji na německé univerzity (794), pak do Itálie (187), Čech a Moravy (180), následuje Polsko (127) a Vídeň (110). V následujícím čtvrtstoletí sledujeme podobný obraz – mezi 1848 studenty bylo nejvyhledávanější Německo (862), Vídeň (158), Polsko a Litva (138), Itálie (134). Zájem byl především o protestantské univerzity, mezi nimi především Wittenberk.

Několik údajů máme i o peregrinaci studentů z části dnešního Slovenska. Z bratislavské stolice se v období 1526-1600 nejvíce studentů zapsalo na univerzitu ve Vídni (84), následována byla Wittenberkem (25) a Padovou (15). V Praze se zapsalo pouze 5 studentů, překonala ji Olomouc s 9 imatrikulacemi.²⁷² Na kalvínských školách se zapsalo pouhých 11 studentů, z nichž nejslavnějším byl bezpochyby Albert Szenczi Molnár, rodák ze Sence, který studoval postupně na školách ve Wittenberku, Štrasburku, Heidelberku, Lausanne, Ženevě, Padově, Herbornu, Marburku a v Londýně. Několik let působil na altdorfské akademii, kde pracoval na básnickém převyprávění Davidových žalmů. V letech 1607-1611 pobýval v Marburku, kde pracoval na překladu Bible do maďarštiny.²⁷³

²⁷⁰ ALMÁSI, Gábor. *Touring Europe*, s. 29-31.

²⁷¹ SZÖGI, László. *Die Forschung der ungarländischen Studenten*, s. 41-51.

²⁷² KAMENICKÝ, Miroslav a László SZÖGI. *Študenti z Bratislavskej stolice*, s. 43.

²⁷³ Informace o něm viz *Ibid.*, s. 47.

5. Medailony vybraných reformovaných škol

5.1. Basilej

První basilejská univerzita, až do 19. století jediná univerzita na švýcarské půdě, byla založena během zde konaného církevního koncilu roku 1432 městskou radou jako poměrně malá instituce.²⁷⁴ Výuka byla omezena pouze na teologii a právo, již o pět let později zde však byla vyučována i řečtina. Univerzitě byly uděleny obvyklé výsady a byla organizovaná po vzoru starších univerzit v Paříži a Boloni, univerzitní statuta byla koncipována podle erfurtských. S koncem koncilu však zaniká i místní *studium generale* roku 1450.

Myšlenka na vlastní univerzitu však žila ve městě dál. Městská rada se proto obrátila na papeže Pia II., který vydal roku 1459 privilegium, na základě kterého započala basilejská univerzita výuku 4. dubna 1460. Basilej se stala jedním z mála císařských měst s nezávislou univerzitou. Instituce byla úzce spjata s městem – rektora jmenovala městská rada vždy na půl roku. Z mnoha důvodů, mezi které patřila konkurence jiných nových univerzit či morové epidemie, ale zpočátku nepřesahovala regionální význam. Na konci 15. století se však Basilej stala předním centrem švýcarského humanismu. Zdejší knihtisk patřil k evropské špičce a univerzita podporovala vzdělance i nové humanitní obory. Právě z ní pocházeli první profesori škol ve Štrasburku a Altdorfu.

V roce 1529 byla výuka během propukající reformace pozastavena. Mnoho profesorů odešlo na univerzitu do Freiburgu, což zapříčinilo personální krizi. Roku 1532 byla znovuotevřena jako čtyřfakultní reformovaná univerzita s novými statuty a značně rozsáhlými právy. Hlavním úkolem ústavu byla výchova nového kléru. Významnou roli k příklonu města k reformaci sehrál významný teolog Johannes Oekolampadius, jehož výklad eucharistie později přijal i Jan Kalvín.

²⁷⁴ Stručný medailon univerzity lze dohledat v: BOEHM, Laetitia a Rainer A. MÜLLER (eds). *Universitäten und Hochschulen in Deutschland, Österreich und der Schweiz: eine Universitätsgeschichte in Einzeldarstellungen*. Düsseldorf 1983, s. 43-46; GOLDMANN, Karlheinz. *Verzeichnis der Hochschulen*. Neustadt an der Aisch 1967, s. 36-37. Podrobnou monografii potom představuje BONJOUR, Edgar. *Die Universität Basel – von den Anfängen bis zur Gegenwart, 1460-1960*. Basel 1971. V českém prostředí dějiny basilejské univerzity na přelomu 16. a 17. století přiblížili GLÜCKLICH, Julius (ed.). *O cestě za korespondenci Václava Budovce z Budova*. Věstník české akademie císaře Františka Josefa XIV, 1905, s. 47-53 a SITA, Karel. *Studenti z českých zemí na basilejské univerzitě v době reformace*. Theologická příloha Křesťanské revue 1954, s. 14-19.

V 50. letech se Basilej stala místem střetu luteránství a kalvinismu. V roce 1553 se farářem při hlavním chrámu stal zastánce luterské reformace Simeon Sulzer, který o rok později získal i místo profesora teologie na zdejší univerzitě. Největšího věhlasu však dosáhla univerzita v 70. letech, kdy se díky své výhodné poloze, konfesní toleranci i věhlasným profesorům stala univerzitou celoevropského významu. Mezi významné osobnosti můžeme počítat doktora Felixe Plattera, doktor Theodora Zwingera, právníky Bonifáce Amerbacha a jeho syna Basilia Amerbacha mladšího.

V této době sledujeme i zápas o teologický profil univerzity. Proti luterskému směru prosazovanému Simeonem Sulzerem se postavil jeho bývalý žák Johann Jacob Grynaeus, který zastával od roku 1575 pozici profesora Starého zákona.²⁷⁵ Grynaeus se rozešel s luterstvím především v učení o večeři Páně a stal se příznivcem kalvínské teologie. V roce 1577 odmítl podepsat *Formuli svornosti* a přesvědčil basilejskou městskou radu, aby totéž přikázala i svým stipendistům na německých univerzitách. I když se mu nepodařilo prosadit přijetí *Helvétské konfese*, jeho kalvinizační snahy nebyly bez úspěchu. Spor ukončila až smrt starého teologa Sulzera v roce 1585.

Johanna Jacoba Grynaea povolal v roce 1584 falcký kurfiřt Jan Kazimír na heidelberskou univerzitu, aby zde reformoval výuku v kalvinistickém směru. Basilejská rada následně nabídla Grynaeovi uvolněné místo nejvyššího faráře při hlavním chrámu. S tímto úřadem se pojila i funkce profesora teologie na zdejší univerzitě. I přes počáteční výhrady Johann Jacob Grynaeus nabízený úřad přijal a vrátil se do Basileje v roce 1586. V dalších letech se snažil mimo jiné o zvelebení středního školství. Korespondoval s významnými představiteli české a moravské nekatolické opozice, zejména s Václavem Budovcem z Budova a Karlem st. ze Žerotína.²⁷⁶ Na univerzitě s ním navázalo kontakt mnoho členů Jednoty bratrské, dochovala se část jeho korespondence s bratrským biskupem Bartolomějem Němčanským.²⁷⁷ Zemřel 30. srpna roku 1617.

²⁷⁵ Základní informace o něm v českém prostředí přináší GLÜCKLICH, Julius (ed.). *O cestě*, s. 45-68 a JUST, Jiří (ed.). *Kněžská korespondence*, s. 285.

²⁷⁶ František Hrubý našel 57 dopisů, které svědčí o vzájemné korespondenci basilejského profesora s příslušníky rodu Žerotínů. URBÁNKOVÁ-HRUBÁ, Libuše (ed.). *Etudiants tcheques*, passim.

²⁷⁷ Vzájemnou korespondenci editoval GLÜCKLICH, Julius (ed.). *O cestě*, s. 53-68.

Mezi jeho významné žáky můžeme počítat i opavského rodáka Amanda Polana z Polansdorfu.²⁷⁸ Nejprve studoval od roku 1571 na gymnáziu sv. Alžběty ve Vratislavi. Roku 1583 byl imatrikulován v Tübingenu a ještě téhož roku v Basileji, kde se pod vlivem Johanna Jacoba Grynaea přiklonil ke kalvinismu. V roce 1584 studoval v Ženevě u Theodora Bezy, kde vstoupil jako vychovatel do služeb Karla st. ze Žerotína. V žerotínských službách působil i nadále – s Janem Divišem ze Žerotína byl v roce 1588 zapsán v Heidelbergu, v letech 1591–1596 doprovázel jako vychovatel Ladislava Velena ze Žerotína na studijních cestách do Štrasburku, Basileje a Ženevy. Mezitím byl promován na doktora teologie v Basileji. Pedagogicky působil na bratrské škole v Ivančicích a v roce 1596 byl povolán do Basileje, kde se stal profesorem Starého zákona. Po dvě období zastával místo děkana teologické fakulty a v letech 1600 a 1609 byl i rektorem univerzity. O intenzivním styku s Jednotou bratrskou svědčí vedle korespondence i překlady jeho spisů *Rozdílové teologičtí* a *Summa učení o věčném Božím přetřizení všech věcí, zvláště vyvolených a bezbožných*, které vyšly tiskem v Kralicích.²⁷⁹ Jeho proslulost dosahovala až do Čech, o čemž svědčí slova bratrského kněze Jana Svatoše: „*I ovšem, když jest učený muž. To tě tak, když prý býval v Bazileji u Amanda.*“²⁸⁰ Amand Polan zemřel v Basileji v červenci roku 1610.

Basilejská matrika obsahuje pro roky 1460-1665 jména přibližně 16500 studentů.²⁸¹ S českými a moravskými scholáry se na švýcarské univerzitě setkáváme ve větším počtu poprvé v 70. letech 16. století. Jiří Pešek s Davidem Šamanem ji označili za univerzitu se stálou návštěvností, která byla častým cílem šlechtických cest za vzděláním.²⁸² Po Bílé hoře v matrice nacházíme zápisy dalších 18 studentů, mezi nimiž je i Ludvík Keppler, syn známého astronoma.²⁸³ Posledním zapsaným je k roku 1645 Petr Securius, kazatel sboru

²⁷⁸ Základní literaturu k Polanovi v českém prostředí představuje: HEJNIC, Josef – Jan MARTÍNEK. *Rukověť humanistického básnictví v Čechách a na Moravě V.*, s. 217-218; GLÜCKLICH, Julius (ed.). *O cestě*, s. 50-53; HRUBÝ, František. *Kalvinský theolog a bouře opavská r. 1603*. Český časopis historický 37, 1931, s. 593-601. Podrobněji poté obsáhla práce SITA, Karel. *Život a dílo Amanda Polana z Polansdorfu*, passim.

²⁷⁹ Viz Knihopis K14132 a Knihopis K14132a.

²⁸⁰ Dopis Jana Svatoše Matouši Konečnému z 8. srpna 1612 In: JUST, Jiří (ed.). *Kněžská korespondence*, s. 221.

²⁸¹ Edice matriky vyšla jako WACKERNAGEL, Hans Georg (Hg.). *Die Matrikel der Universität Basel I-III*. Basel 1951, 1956, 1962. Seznam českých studentů vydal SITA, Karel. *Studenti z českých zemí na basilejské univerzitě*, s. 14-19. Některá jména následně doplnil TUREK, Adolf. *Význam univerzitních matrik*, s. 164-168.

²⁸² PEŠEK, Jiří – David ŠAMAN. *Studenti z Čech*, s. 185-189.

²⁸³ Třetí díl edice matriky končí rokem 1665. Šlo mi zde především o postihnutí období třicetileté války. WACKERNAGEL, Hans Georg (Hg.). *Die Matrikel der Universität Basel III*. Basel 1962.

Jednoty bratské ve slovenské Skalici, kterého ke studiu v zahraničí dovedl Jan Amos Komenský.²⁸⁴

Z rozboru seznamu českých a moravských studentů podle sociálního původu²⁸⁵ pro roky 1575-1620 vyplývají následující skutečnosti. Ze 70 českých studentů se imatrikulovalo 5 pánů, 29 rytířů, 30 měšťanů (z toho 15 Pražanů), 1 poddaný a 5 osob, jejichž stavovský původ zůstal nejistý.²⁸⁶ Moravských studentů se imatrikulovalo 66, z toho 18 pánů, 18 rytířů, 16 měšťanů (nejčastěji zastoupeni se 3 zápisy Olomouc a Uherský Brod), 5 poddaných a 9 nejistých.²⁸⁷ Počet českých a moravských studentů v Basileji je téměř shodný, moravské peregrinace se však v mnohem vyšší míře účastnili členové panského stavu oproti spíše měšťanskému a rytířskému charakteru českých peregrinací. Více než polovinu všech moravských scholárů tvořili představitelé moravské šlechty, oba stavy zde byly zastoupeny rovoměrně.

Druhou sledovanou kategorií jsou proměny peregrinací v čase.²⁸⁸ V 70. a 80. letech 16. století letech evidujeme v basilejské matrice 19 českých a 6 moravských studentů. Většina studentů se imatrikulovala samostatně nebo případně ve dvojici. Zápisy jsou rovnoměrně rozložené v čase. V 90. letech zaznamenáváme značný úbytek českých scholárů, pouze 6 za celé desetiletí, oproti zvyšujícímu se počtu 15 Moravanů. Více než polovina zápisů pochází z let 1595-1596. V rozmezí let 1600-1604 se zvyšuje počet českých studentů na 14, z nichž 8 se zapsalo v roce 1604. Pro moravské studenty představuje toto krátké období fázi mimořádného zájmu o švýcarský vzdělávací ústav – matrika eviduje 25 studentů, z nichž 12 se zapsalo v letech 1603-1604.²⁸⁹ Svoji roli v tom sehrály i větší studijní skupiny, kterých sledujeme 5 s průměrem 3 studentů na skupinu. Období let 1605-1612 můžeme považovat za „zlatý věk českých kalvínských peregrinací“.²⁹⁰ Tomu odpovídá i 27 českých imatrikulací, téměř 3,5 studentů ročně. Nejfrekventovanější se jeví rok 1612 s 9 imatrikulacemi. Naopak zájem Moravanů klesal, což dokládá 10 zápisů. V letech 1613-1620 zachycuje basilejská matrika 4 české a 10

²⁸⁴ HREJSA, Ferdinand. *Sborové Jednoty bratské*. Praha 1939, s. 244-245.

²⁸⁵ Viz Příloha – Soupisy č. 1 a 2

²⁸⁶ Viz Příloha – Graf č. 3

²⁸⁷ Viz Příloha – Graf č. 4

²⁸⁸ Viz Příloha – Grafy č. 1 a 2.

²⁸⁹ Jak vyplývá z grafu č. 2, jedná se statisticky o největší počet moravských studentů na jedné ze sledovaných institucí v časovém úseku pěti let.

²⁹⁰ Největší frekvence na kalvínských školách je ve zkoumaném období 1596-1620 v rozmezí let 1605-1612 (153 ze 242 studentů, cca 63%). PEŠEK, Jiří – David ŠAMAN. *Studenti z Čech*, s. 187.

moravských studentů. Celkem 7 moravských studentů se imatrikulovalo v době probíhajícího stavovského povstání v letech 1619-1620.

5.2. Heidelberg

Falcká univerzita v Heidelbergu je druhou nejstarší univerzitou na území dnešního Německa.²⁹¹ Za jejího zakladatele je pokládán kurfiřt Ruprecht I., který vydal roku 1386 na základě papežského privilegia soubor zakládacích listin. Potřebu vybudovat novou univerzitu podnítilo papežské schizma. Studenti z německých zemí podporovali římského papeže, díky čemuž měli omezený přístup na francouzské univerzity. V počtu studentů však patřila heidelberská univerzita zpočátku mezi nejmenší *studia generale*, nemohla se rovnat vysokým školám v Erfurtu nebo později založené univerzitě v Lipsku. Zvýšeného významu nabyla univerzita na přelomu 14. a 15. století, kdy se falcký kurfiřt Ruprecht III. stal římským králem.

Heidelberg byl zásluhou zdejšího kurfiřtského dvora jedním z prvních center německého humanismu. Těžkou ranou pro univerzitu byl vývoj v prvních desetiletích reformace. Výrazný úbytek studentů se podařilo falcké vysoké škole zvrátit až v polovině 16. století. Jistě k tomu pomohla i nová statuta osobně schválená Phillipem Melanchtonem, která byla vydána roku 1558.

Za zlatý věk univerzity lze pokládat období 2. poloviny 16. století, kdy se stala vyhledávanou institucí a evropským centrem kalvinismu. Popularitě taktéž napomáhala blízkost kurfiřtského dvora. Výrazný nárůst studentů zaznamenáváme v 60. letech poté, co falcký kurfiřt Fridrich III. (1559-1576) zavedl v zemi kalvinismus. Heidelbergu se tehdy přezdívalo „německá Ženeva“. Roku 1563 zde byl sepsán profesorem dogmatiky Casparem Olevianem a vratislavským rodákem Zachariasem Ursinem jeden ze základních dokumentů kalvinistického vyznání – Heidelberský katechismus.

Následující falcký kurfiřt Ludvík VI. (1576-1583) se však navrátil k luterství, což vedlo k odchodu reformovaných profesorů z Heidelbergu. Došlo k založení univerzity

²⁹¹ Stručný medailon univerzity lze dohledat v: BOEHM, Laetitia a Rainer A. MÜLLER (eds). *Universitäten und Hochschulen*, s. 191-200; GOLDMANN, Karlheinz. *Verzeichnis*, s. 168-169. Monograficky o heidelberské univerzitě pojednávají CLASSEN, Peter – Eike WOLGAST. *Kleine Geschichte der Universität Heidelberg*. Berlin-Heidelberg-New York 1983; dále srov. DOERR, Wilhelm et al. *Semper apertus. Sechshundert Jahre Ruperts-Karls-Universität Heidleberg 1386-1986. Band I. Mittelalter und Frühe Neuzeit 1386-1803*. Berlin – Heidelberg – New York – Tokyo 1985.

v Neustadtu an der Haardt, která však zanikla po návratu reformovaných učenců do Heidelberku, fungovala tedy necelých sedm let.²⁹² Od roku 1584 plnil Heidelberg roli hlavního centra německých kalvinistů. Na univerzitu byl kurfiřtem Janem Kazimírem povolán slavný basilejský profesor Johann Jacob Grynaeus, aby reformoval zdejší výuku v kalvínském směru. Na necelé dva roky se stal profesorem teologie i vychovatelem budoucího kurfiřta Fridricha IV. Záhy by však povolán zpět do Basileje.

Z proslulých učenců 50. – 80. let lze jmenovat francouzského reformovaného teologa Pierra Boquina, profesora dogmatiky Caspara Oleviana, lékaře Thomase Erasta či básníka a profesor botaniky Petra Lotichia.²⁹³ V 90. letech zde místo profesora dějin zastával Johannes Lampadius, který se později stal kazatelem v kostele sv. Štěpána v Brémách a profesorem teologie a dějin na zdejším gymnáziu.²⁹⁴ Mezi významné osobnosti univerzity prvních dvou desetiletí 17. století můžeme označit teologa Davida Parea. V letech 1598-1602 zastával místo profesora Starého zákona, poté až do své smrti roku 1622 místo profesora Nového zákona. Právě u něj v Heidelberku studoval Jan Amos Komenský.²⁹⁵

Významnou osobností propojující heidelberkou univerzitu s českým prostředím je bezpochyby reformovaný teolog a kazatel Abraham Scultetus. Ten se podílel na školní reformě v Horní Falci i na organizaci reformovaných sborů v oblastech severozápadního Německa a v Braniborsku. V roce 1612 zastával místo dvorního kazatele v Heidelberku, kde se o šest let později stal profesorem Starého zákona. V roce 1619 odešel do Čech s nově zvoleným českým králem Fridrichem Falckým. Z pozice dvorského kazatele byl hlavním protagonistou tzv. „očisty“ katedrály sv. Víta v roce 1619.²⁹⁶ Neúspěšná ambiciózní politika kurfiřta a pozdějšího českého „zimního krále“ znamenala pro univerzitu katastrofu – na počátku třicetileté války byla obsazena ligistickým vojskem a zdejší knihovna byla konfiskována kurií.

²⁹² O tomto ústavu více GOLDMANN, Karlheinz. *Verzeichnis*, s. 168-169. Matrika této školy se bohužel ztratila.

²⁹³ Základní biografická data pochází z online biografické databáze: <https://www.deutsche-biographie.de/>.

²⁹⁴ Pod jeho vedením zde disputoval např. bratrský student Mikuláš Achior. RŮČKOVÁ, Markéta (ed.). *Studium a korespondence*, s. 199.

²⁹⁵ Studia Komenského v Heidelberku přibližuje KUNŠTÁT, Miroslav. *Od Vltavy k Neckaru*, s. 85-88.

²⁹⁶ Podrobněji o této události i roli Abrahama Sculteta při ní: KRAMÁŘ, Vincenc. *Zpustošení Chrámu sv. Víta v roce 1619*. Praha 1998.

Heidelberská matrika eviduje pro období 1386-1662 na 32 170 osob.²⁹⁷ První bakaláři i magistři falcké univerzity přišli z Prahy, odkud dále proudili do Heidelberku profesori i studenti až do počátku husitských válek.²⁹⁸ Výraznější nárůst počtu českých i moravských scholárů zaznamenáváme v matrice následně až počátkem 50. let 16. století. Po Bílé hoře je navštěvována již jen sporadicky. Jiří Pešek s Davidem Šamanem ji označili za univerzitu se stálou návštěvností s výjimkou období 1608-1609 a 1618-1620. Nejvíce studentů se zde zapsalo v letech 1607 a 1610. Byla častou zastávkou na šlechtických cestách, nejčastěji odsud směřovali na švýcarské vysoké školy v Ženevě a Basileji. Pro měšťany mnohdy představovala kvůli finanční náročnosti závěrečný cíl jejich cesty.²⁹⁹

Aktualizované seznamy českých a moravských studentů pro roky 1575-1620³⁰⁰ nám umožňují analyzovat stavovský původ inskribovaných. Ze 76 českých studentů se v Heidelberku ve vymezeném období imatrikulovalo 8 pánů, 23 rytířů, 41 měšťanů (22 z Prahy a 4 z Chebu), 1 poddaný a 3 studenti nejistého původu.³⁰¹ Mezi 32 moravskými studenty rozpoznáváme 7 pánů, 6 rytířů, 17 měšťanů (5 z Uherského Brodu, 3 z Velkého Meziříčí a Přerova), žádného poddaného a 2 nejisté.³⁰² Počet českých studentů v Heidelberku je více než dvojnásobný v porovnání s moravskými. Největší skupinu představovalo měšťanstvo, následované rytířstvem. Ze sledovaných ústavů zde nalzáme největší počet inskripcí zástupců panského stavu (shodně s Ženevou). Počet moravských měšťanů v Heidelberku je shodný s frekvencí v Basileji, Marburku i Herbornu. Matrika zachycuje překvapivě nízký počet 13 moravských nobilitovaných v porovnání s 36 basilejskými a 18 ženevskými.

Druhou sledovanou kategorií jsou proměny peregrinací v čase.³⁰³ Jednoho českého studenta eviduje heidelberská matrika k roku 1575. Následující rok prošla univerzita vzpomínanou změnou konfese. V období 1576-1583 se imatrikuloval pouze Jan Grimius, rodák z Jáchymova, který byl v této době luteránem. Ihned po návratu ke kalvinismu v roce 1584 shledáváme v matrice 6 českých studentů, do konce 80. let 16. století pak

²⁹⁷ Matriku editoval TOEPKE, Gustav (Hg.). *Die Matrikel der Universität Heidelberg, Teil II: 1554 bis 1662*. Heidelberg, 1886.

²⁹⁸ Seznam českých a moravských scholárů sepsal ŠIMÁK, Josef Vítězslav. *Studenti z Čech, Moravy a Slezska*, s. 293-297, 419-420. V období 1386-1782 nalezl v Heidelberku 115 českých a 40 moravských studentů.

²⁹⁹ PEŠEK, Jiří – David ŠAMAN. *Studenti z Čech*, s. 185-189.

³⁰⁰ Viz Příloha – Soupisy č. 3 a 4.

³⁰¹ Viz Příloha – Graf č. 3.

³⁰² Viz Příloha – Graf č. 4.

³⁰³ Viz Příloha – Grafy č. 1 a 2.

dalších 12, z nichž 9 je evidováno k roku 1587. Dalších 9 Moravanů nalézáme v matrice až po roce 1584. V 90. letech se imatrikulovalo 14 Čechů, což z Heidelberka činí nejnavštěvovanější ze sledovaných škol pro toto desetiletí. Naopak zájem moravských studentů byl minimální, zapsali se zde pouze 4. V období 1600-1604 nacházíme v pramenech pouze 5 českých a 2 moravské studenty. Jiný obraz poskytují rušná léta 1605-1612, kdy se imatrikulovalo 23 českých a 9 moravských studentů. Vrcholy představují roky 1610-1611. V osmiletí před Bílou horou evidujeme v Heidelberku 10 českých a 10 moravských studentů. České peregrinace končí rokem 1618, moravské až roku 1620.

Podobný obraz můžeme sledovat i v případě polských a litevských studentů.³⁰⁴ V letech 1571-1575 se jich zde imatrikulovalo 24, po luterské reformě univerzity však peregrinace klesá na pouhé 2 studenty za celé období. Návrat ke kalvinismu znamenal opětovný zájem o heidelberskou univerzitu – v letech 1584-1590 lze v matrice vyčíst jména 45 studentů, z nichž se 14 imatrikulovalo v roce 1585. Vrchol polské a litevské peregrinace představuje období 1591-1619, kdy počet zápisů za desetiletí hodnotu 60 překračuje inskripcí. Nejvýraznější byla léta 1603 s 18 a 1611 s 19 zápisy za rok. Poslední zápis polského nebo litevského studenta je k roku 1621, poté peregrinace zcela ustává. Od poloviny 16. století do roku 1621 se na heidelberské univerzitě zapsalo kolem 300 studentů z Polsko-litevské unie. Více než 52% studentů pocházelo z Malopolska, 23% z Litvy, 20% z Velkopolska a 5% z Mazovska.

K dispozici máme i podrobné údaje o uherských studentech v Heidelberku v letech 1597-1621.³⁰⁵ Během této doby se imatrikulovalo na 166 osob z uherského království a stala se tak nejdůležitějším vzdělávacím ústavem uherských kalvinistů.³⁰⁶ Ústřední postavou byl heidelberský profesor David Pareus, jedna z největších autorit kalvínské teologie tehdejší doby, u které disputovalo mnoho uherských studentů. V letech 1597-1602 se imatrikulovalo na 31 uherských studentů, přibližně 4-5 studentů ročně. Období let 1603-1607 se jeví jako mimořádně slabé, s pouhými 8 zápisy. Pravděpodobně to souvisí s finančním vyčerpáním uherské šlechty v důsledku několikaleté války s Tureckem. V letech 1608-1613 peregrinace znovu zintenzivněla, v matrice sledujeme 40 uherských

³⁰⁴ ŻOŁĄDŹ-STRZELCZYK, Dorota. *Peregrinatio academica*, s. 120-125.

³⁰⁵ HELTAI, János. *Die Heidelberger Peregrination calvinistischer Studenten aus Ungarn und Siebenbürgen 1597-1621. Ihr Verlauf im Spiegel der Zahlen und ihre Auswirkung*. In: FATA, Márta, Gyula KURUCZ a Anton SCHINDLING (eds.). *Peregrinatio Hungarica. Studenten aus Ungarn an deutschen und österreichischen Hochschulen vom 16. bis zum 20. Jahrhundert*. Stuttgart, 2006, s. 65-80.

³⁰⁶ János Heltai uvádí pouhých 8 uherských studentů v Marburku a 3 v Herbornu. *Ibid.*, s. 68.

studentů. Vrchol představuje období 1614-1620, kdy v Heidelbergu studovalo na 87 uherských studentů, více než 11 ročně.

5.3. Herborn

Herborná akademie byla založena roku 1584 Johannem VI., hrabětem nassavsko-dillenburgským a bratrem slavného oranžského prince Viléma, který roku 1575 inicioval vznik reformované univerzity v nizozemském Leidenu.³⁰⁷ Výuka v Herbornu probíhala na čtyřech fakultách, škola však nikdy nezískala právo udílet doktorské grady, nebyla tedy plnoprávnou univerzitou. Organizací výuky byl pověřen heidelberský profesor Caspar Olevianus. Tomu za vzor posloužily podobné ústavy ve Štrasburku a Ženevě. Kvůli moru byla v letech 1594-1599 a 1606-1609 akademie přesunuta do blízkého Siegeny.

Herborn se stal vedle Heidelbergu významným německým centrem reformovaného učení a zdejší akademie se stala na přelomu 16. a 17. století vyhledávanou vzdělávací institucí pro studenty z celé Evropy. Proslulá byla i zdejší akademická tiskárna, která patřila mezi největší v říši. Vedením tiskárny byl pověřen Christoph Rab (Corvinus), k jehož povinnostem patřil i bezplatný tisk disputací, pokud jejich objem nepřesáhl dva tiskové archy.³⁰⁸ Zvýšení počtu studentů kolem roku 1610 mohlo být způsobeno uzavřením marburské univerzity z důvodu moru a jejího přesunutí do Frankenberku. K větší atraktivitě Johannea jistě přispělo i jmenování nových profesorů – Johanna Heinricha Alsteda a Hermanna Ravensbergera.³⁰⁹

Četné zástupce moravských a českých studentů najdeme i na zdejším pedagogiu, které bylo nižším stupněm herbornské akademie.³¹⁰ Pedagogium mělo zpočátku šest, později pět tříd. Stalo se vzorem pro reformované gymnázium v Brémách. Na pedagogiu studovaly v prvních dvou desetiletích 17. století více než dvě desítky šlechticů z českých zemí. Vedle rytířů zde nalezneme i několik příslušníků vyšší šlechty, např. pány z Kounic.

³⁰⁷ Stručný medailon herbornské akademie lze dohledat v: BOEHM, Laetitia a Rainer A. MÜLLER (eds). *Universitäten und Hochschulen*, s. 203; GOLDMANN, Karlheinz. *Verzeichnis*, s. 174-175. Podrobnou monografii potom představuje MENK, Gerhard. *Die Hohe Schule Herborn in ihrer Frühzeit (1584-1660). Ein Beitrag zum Hochschulwesen des deutschen Calvinismus im Zeitalter der Gegenreformation*. Wiesbaden 1981.

³⁰⁸ V této souvislosti je několikrát zmíněn v korespondenci bratrských studentů s mladoboleslavským biskupem Matoušem Konečným. Viz JUST, Jiří (ed.). *Kněžská korespondence*, s. 297, RŮČKOVÁ, Markéta (ed.). *Studium a korespondence*, s. 571.

³⁰⁹ MENK, Gerhard. *Die Hohe Schule Herborn*, s. 63.

³¹⁰ Bližší informace o škole přináší HOLÝ, Martin. *Zrození renesančního kavalíra*, s. 297-302.

O významu a kvalitě zdejšího ústavu svědčí i jména zdejších profesorů.³¹¹ Prvním profesorem práva herbornské akademie se stal Johannes Althusius. Tento kalvinistický politický filozof získal doktorát z práva na univerzitě v Basileji. Později vstoupil i do služeb nassavského hraběte, čímž započala jeho politická kariéra. Jeho nejslavnější dílo *Politica Methodice Digesta, Atque Exemplis Sacris et Profanis Illustrata* z roku 1603 reflektuje raný počátek federalismu, opírá se o stavovské zřízení moci a princip subsidiarity.

Dalšími známým profesorem akademie byl Johannes Piscator, který zde působil od jejího založení v roce 1584. Ta se pod jeho vlivem stala jedním z center německého kalvinismu. Velké obliby dosáhly především jeho postupně vydávané biblické komentáře k Novému zákonu (1589–1613) i ke Starému zákonu (1601–1617). V letech 1602–1603 dokončil samostatný překlad celé Bible do němčiny, jako první po Martinu Lutherovi, čímž vyvolal prudké spory mezi luterány a kalvinisty.

Filolog a reformovaný teolog Matthias Martinius pedagogicky působil v Herbornu v letech 1596-1607. Roku 1610 byl povolán brémskou městskou radou na místo rektora zdejšího gymnázia, které zastával až do své smrti. Syn zakladatele akademie, nassavsko-dillenburgský hrabě Jan VII., považoval Martinia za nepostradatelného pedagoga. Obával se, že řada studentů bude následovat oblíbeného profesora do Brém, což se také naplnilo. Jeho výukové metody vyzdvihoval i Karel st. ze Žerotína.³¹²

Seznam jmen rozšiřuje filozof Heinrich Gutberleth. Po absolvování univerzity v Marburku vykonával funkci učitele na šlechtické škole v Dillenburku a později na herbornském pedagogiu. Roku 1606 přijal místo profesora filozofie na zdejší akademii, zabýval se především logikou, fyzikou a historií. V období herbornského studia Jana Amose Komenského, který u něj disputoval, zastával místo rektora.

Mezi další pedagogy moravského rodáka a pozdějšího biskupa Jednoty bratrské můžeme počítat Hermanna Ravensbergera. Svá studia započal na zdejší akademii, kde se věnoval právu a teologii. Doktorát z teologie získal roku 1609 na geograficky blízké marburské univerzitě a již o rok později byl jmenován mimořádným profesorem teologie

³¹¹ Základní biografická data pochází z online biografické databáze: <https://www.deutsche-biographie.de/> (citováno 26. dubna 2021).

³¹² V archivu Matouše Konečného se dochovala obsáhlá korespondence mezi rektorem brémského gymnázia a mladoboleslavským biskupem. V Brémách studovalo v desetiletí před Bílou horou několik bratrských studentů. Viz RŮČKOVÁ, Markéta (ed.). *Studium a korespondence*, s. 578.

na hebronské akademii, kde působil do roku 1612. Později vyučoval na gymnáziu ve Steinfurtu a na nizozemské univerzitě v Groningenu. V osvědčení herborských profesorů se pochvalně vyjádřil o studiu mladých bratrů Jan Litomila, Jana Stadia a Jana Amose Komenského.³¹³

Reformovaný teolog, filozof a encyklopedista Johann Heinrich Alsted taktéž započal svá studia v Herbornu. Od roku 1608 zde působil jako učitel nejprve na pedagogiu, od roku 1610 na akademii jako mimořádný a od roku 1615 jako řádný profesor filozofie. Herborn opustil až roku 1629, kdy odešel na akademii do sedmihradské Alby Iulii. Zaměřoval se především na encyklopedická díla z oblasti teologie a filozofie. Prostřednictvím Alsteda se herborská akademie stala významným ohniskem ramismu humanistické empiricky vědecké metody založené Petrem Ramem ve Francii. Udržoval čilé kontakty se slezskými, českými i moravskými studenty, se kterými se seznámil během jejich herborských studií.³¹⁴

Jeho nejslavnějším studentem byl již několikrát zmíněný moravský rodák Jan Amos Komenský.³¹⁵ Ten zde studoval od jara 1611 do léta 1613. Během svého pobytu navázal kontakt především s třemi významnými profesory zdejší akademie – Johannem Heinrichem Alstedem, Johannem Piscatorem a Heinrichem Gutberlethem, pod jehož vedením zde disputoval. S Alstedem následně udržoval čilou korespondenci. Spojovalo je i vzájemné chápání vědy – encyklopedicko-pedagogicko-didaktický moment vyrůstající z ramistické teorie vědy. Od profesora Althusia zase přijal státnicko-teoretické názory vycházející ze stavovského principu. Herbornský pobyt tak bezpochyby významně přispěl k formování Komenského myšlení.

Matrika herborské akademie i zdejšího pedagogia eviduje pro období 1584-1726 na 4166 osob.³¹⁶ První studenti z Čech a Moravy se zapsali na zdejší akademii v roce 1595.

³¹³ *Ibid.*, s. 322.

³¹⁴ HOTSON, Howard. *Johann Heinrich Alsted's Relations with Silesia, Bohemia and Moravia: Patronage, Piety and Pansophia*. Acta Comeniana : archiv pro bádání o životě a díle Jana Amose Komenského 36, 1997, s. 13-35. Soukromé lekce u něj navštěvovali bratrští studenti Jan Litomil a Jan Stadius. RŮČKOVÁ, Markéta (ed.). *Studium a korespondence*, s. 322.

³¹⁵ O vztahu Komenského k Herbornu MENK, Gerhard. *Johann Amos Comenius und die Hohe Schule Herborn*. Acta Comeniana : archiv pro bádání o životě a díle Jana Amose Komenského 32, 1989, s. 41-60.

³¹⁶ Edice matriky akademie a pedagogia byla vydána ZEDLER, Gottfried – Hans SOMMER (Hgg.). *Die Matrikel der Hohen Schule und des Paedagogiums zu Herborn*. Wiesbaden 1908. Seznam českých a moravských studentů lze dohledat v: ŠIMÁK, Josef Vítězslav. *Studenti z Čech*,

Naprostá většina zápisů pochází z krátkého období let 1605-1611, kdy na herbornské akademii vyučovali její nejslavnější pedagogové. Po Bílé hoře se v matrice objevuje pouze jedno jméno. S obdobnou strukturou zápisů se setkáváme i v matrice pedagogia. Jiří Pešek s Davidem Šamanem jej označili za školu s omezenou návštěvností na konkrétní dobu – roky 1605-1611. Nejvíce studentů se zde zapsalo v roce 1610. Značnou popularitu měla mezi nižší šlechtou. Velmi častá byla peregrinace na geograficky blízkou univerzitu v Marburku.³¹⁷

Nově zpracované seznamy českých a moravských studentů pro roky 1575-1620³¹⁸ nám umožňují analyzovat stavovský původ inskribovaných. Z 33 českých studentů se v Herbornu ve vymezeném období imatrikulovalo 7 rytířů, 21 měšťanů (11 z Prahy), 1 pán, 4 poddaní.³¹⁹ Všechny české studenty se podařilo identifikovat. Mezi 25 moravskými studenty rozpoznáváme 1 pána, 6 rytířů, 14 měšťanů (3 z Třebíče), 2 poddané a 2 nejisté.³²⁰ Počet českých studentů je pouze mírně vyšší než moravských. Herbornská akademie příliš nelákala představitele panského stavu, imatrikuloval se zde pouze jeden z obou zemí. Naopak nejčastějšími návštěvníky byli měšťané, kteří tvoří polovinu až dvě třetiny zapsaných. Počet moravských studentů je zcela shodný s blízkou univerzitou v Marburku. Z 30 českých studentů zapsaných v Herbornu v letech 1605-1611 se jich 16 imatrikulovalo i na univerzitě v Marburku. V 11 případech je staršího data zápis z Herbornu. Zdejší škola tak mohla sloužit v této době v jistém smyslu jako přípravný vzdělávací ústav marburské univerzity, což jistě souvisí se zdejším pedagogiem.

Dále jsem sledoval proměnu peregrinací v čase.³²¹ Ačkoliv byla herbornská akademie založena již roku 1584, centrem reformovaného učení se stala až na přelomu 16. a 17. století. Tomu odpovídají i data o české a moravské peregrinaci – do roku 1604 zde studovali pouze 3 čeští a 3 moravští studenti, první zápisy se datují k roku 1595. Zájem českých studentů o Herborn spadá do velmi krátkého období let 1605-1611, kde se zde zapsalo zbylých 30 jedinců. Moravské studenty nacházíme v Herbornu pravidelně od roku 1605 až do roku 1617, kdy se zde zapsali 4.

Moravy a Slezska, s. 119-121. Seznam českých a moravských studentů pedagogia vydal HRDINA, Karel. *Studenti z českých zemí*, s. 47-49.

³¹⁷ PEŠEK, Jiří – David ŠAMAN. *Studenti z Čech*, s. 185-189.

³¹⁸ Viz Příloha – Soupisy č. 5 a 6.

³¹⁹ Viz Příloha – Graf č. 3.

³²⁰ Viz Příloha – Graf č. 4.

³²¹ Viz Příloha – Grafy č. 1 a 2.

5.4. Marburk

Zásluhou knížete Filipa I. byla v Marburku založena první protestanská univerzita s cílem podporovat a šířit luterskou konfesi.³²² Výuka na čtyřech fakultách započala roku 1527. Plnoprávnou univerzitou byla však prohlášena až roku 1541 – teprve tehdy byl císař Karel V. ochoten uznat novou instituci a propůjčil jí právo udílet akademické grady. Vedle univerzity bylo založeno i nižší pedagogium. Kvůli moru se v průběhu 16. století mnohokrát stěhovala do blízkého Frankenberku. Díky štedrým stipendiím hessenským pánům se na ní dostávalo vzdělání širokým vrstvám obyvatel.³²³

Zásluhu na postupně vzrůstajícím věhlasu univerzity měli luterští teologové Adam Krafft, Andreas Hyperius nebo Erhardt Schnepf, který patřil mezi první Lutherovy příznivce. V 2. polovině 16. století se hesenská zemská univerzita stala důležitým místem náboženské propagandy a centrem politického dění. Důležitý odkaz zanechal i Aegidius Hunnius, který po svém příchodu na univerzitu v roce 1576 obnovil luterskou ortodoxii.

Po smrti knížete Filipa bylo Hesensko rozděleno na čtyři části, správa nad univerzitou však měla zůstat společná. Četné spory mezi dědici nakonec vedly k ovládnutí univerzity kalvinisticky smýšlejícím Mořicem z Kasselu, který roku 1605 započal s reformou univerzity v reformovaném duchu. Vyhnaným luterským teologům se podařilo založit univerzitu v Giessenu, která se stala přímým konkurentem marburské školy.

První dvě desetiletí 17. století bývají označována za dobu rozkvětu marburské univerzity. Právě během této doby na ni zavítala většina českým a moravských studentů. Na univerzitě v té době vyučovala celá řada významných profesorů a myslitelů raného 17. století.³²⁴ Johannes Hartmann se stal roku 1609 historicky vůbec prvním profesorem chemie na akademické půdě. Jeho zeť Heinrich Petraeus, významný fyzik a spisovatel, zde zastával místo profesora medicíny.

³²² Stručný medailon univerzity viz: BOEHM, Laetitia a Rainer A. MÜLLER (eds). *Universitäten und Hochschulen*, s. 260-263; GOLDMANN, Karlheinz. *Verzeichnis*, s. 250-252. Podrobně poté HERMELINK, Heinrich – Sigfried A. KAEHLER. *Die Philipps-Universität zu Marburg 1527-1927. Fünf Kapitel aus ihrer Geschichte (1527-1866)*. Marburg 1927.

³²³ V letech 1564-1624 přibližně 100 stipendií pro 600 hessenských rodin. GOLDMANN, Karlheinz. *Verzeichnis*, s. 250-252.

³²⁴ Biografické údaje o profesorech pochází z databáze marburských profesorů dostupně online: <https://professorenkatalog.online.uni-marburg.de/de/pkat/> (citováno 26. dubna 2021).

V roce 1607 na univerzitě působil filozof Jacob Lorhard. Absolvent tübingenské univerzity a rektor gymnázia v St. Gallen je považován za prvního myslitele, který užil pojem „ontologie“. Jeho koncept zde diskutoval s Rudolfem Golcleniem. Ten byl již roku 1575 pověřen Vilémem Hesenským vedením pedagogia v Kasselu. O šest let později jej povolal na univerzitu v Marburku, kde postupně zastával profesuru fyziky, logiky, matematiky a etiky. Opakovaně byl volen děkanem filozofické fakulty a v roce 1611 se stal rektorem univerzity. V závěru 16. století a v první čtvrtině 17. století patřil k nejvýznamnějším filozofům v Říši. Na synodě v Dordrechtu byl zastáncem irénistického směru.

Prvním profesorem teologie na marburské univerzitě byl od roku 1608 Gregor Schönfeldt st. Jeho vliv na kalvinistickou reformu Hesenska byl zásadní. Častokrát byl také zván jako kazatel na knížecí dvůr a teologicky bránil kalvinistické reformy Mořice z Kasselu především proti giessenskému luteránovi Balthasarovi Mentzerovi. Roku 1611 se stal prezidentem marburské konzistoře. Jeho syn Gregor Schönfeldt ml. zastával na univerzitě po zisku doktorátu obojího práva místo profesora řečnictví na v letech 1616-1624.

Dlouholetým profesorem práva byl Johannes Goddaeus (či Goeddaeus). Doktorát obojího práva získal již roku 1585, vyučujícím se stal o rok později. Roku 1588 byl jmenován řádným profesorem práva a získal si reputaci jako vynikající učitel. Zastával i místo poradce nasavského knížete a roku 1593 se stal rektorem herbornské akademie. Následující rok však znovu přijal místo profesora práva v Marburku. V zásadním roce 1605 zastával místo rektora. Na univerzitě působil až do své smrti v roce 1632 a to přesto, že mu bylo nabídnuto místo profesora ve Frankfurtu nad Odrou, Heidelbergu, Helmstedtu, Franekeru, úřad starosty města Brémy a dokonce post královského poradce v Kodani. Poté, co byla univerzita roku 1624 podmaněna generálem Tillym a byla sloučena s giessenskou univerzitou pod správou knížete hesensko-darmstadtského, byl jedním z pouhých čtyř profesorů z Marburku, kteří byli pověřeni výukou na novém ústavu.

Matrika marburské univerzity eviduje pro období 1527-1652 na 12 835 osob.³²⁵ První studenti z Čech a Moravy se zapsali na zdejší akademii v roce 1577. Do roku 1605 se

³²⁵ Matriku editoval CAESAR, Iulius (Hg.). *Catalogus studiosorum schole Marpurgensis per annos 1527-1628 descriptus I-IV*. Marpurgi 1875-1888. Seznam českých a moravských studentů lze dohledat v: ŠIMÁK, Josef Vítězslav. *Studenti z Čech, Moravy a Slezska*, s. 121-123.

zde imatrikulovalo pouze 12 Čechů a Moravanů. Po kalvínské reformě zde nacházíme na 50 Čechů a 21 Moravanů. Nejvíce imatrikulací pochází z období 1606-1610. Posledního Moravana eviduje matrika k roku 1615 a Čecha k roku 1621. Dynamika peregrinace je zde obdobná jako na akademii v Herbornu.

Jiří Pešek s Davidem Šamanem ji označili za školu s omezenou návštěvností na konkrétní dobu – roky 1605-1611. Nejvíce českých studentů se zde zapsalo v roce 1608. Byla častou zastávkou při delších studijních cestách především do Nizozemí. Spolu s akademií v Altdorfu měla největší význam pro peregrinaci nižší šlechty. Velmi časté bylo studium i na geograficky blízké akademii v Herbornu.³²⁶

Stavovský původ imatrikulovaných nám osvětlí seznamy českých a moravských studentů pro roky 1575-1620.³²⁷ Z 61 českých studentů se v Marburku ve vymezeném období imatrikulovalo 5 pánů, 17 rytířů, 34 měšťanů (17 z Prahy), 2 poddaní a 3 studenti nejistého původu.³²⁸ Mezi 25 moravskými studenty identifikujeme 6 pánů, 5 rytířů a 14 měšťanů (3 z Třebíče a ze Strážnice).³²⁹ Všechny moravské studenty se podařilo identifikovat co do stavovské příslušnosti. Českých studentů v Marburku studovalo více než dvakrát tolik co moravských. Poměr zástupců jednotlivých stavů je relativně vyrovnaný, česká peregrinace má větší podíl měšťanů. Podíl českých nobilitovaných studentů je obdobný jako v Basileji nebo Heidelbergu. Moravská peregrinace kopíruje stavovský profil studentů v Heidelbergu. Ze seznamů je možné vyzorovat častou peregrinaci z blízké herbornské akademie. Počet moravských studentů je zcela shodný s blízkou univerzitou v Marburku.

I v Marburku jsem sledoval proměnu peregrinací v čase.³³⁰ Marburská univerzita byla založena již roku 1527, studenty z českých zemí však v její matrice sledujeme až v 70. letech 16. století. Jako důležitý se jeví rok 1576, kdy zde byla profesorem Aegidiem Hunniem obnovena luterská ortodoxie. V následujících dvou letech nalézáme v Marburku 7 českých a 1 moravského studenta, Jeroným Šlik byl dokonce dvakrát zvolen do funkce rektora. Zájem o zdejší univerzitu však záhy opadnul – v 80. letech se zde nezapsal ani jeden český či moravský student. V 90. letech evidujeme v matrice pouze po jednom rytíři

³²⁶ PEŠEK, Jiří – David ŠAMAN. *Studenti z Čech*, s. 185-189.

³²⁷ Viz Příloha – Soupisy č. 7 a 8.

³²⁸ Viz Příloha – Graf č. 3.

³²⁹ Viz Příloha – Graf č. 4.

³³⁰ Viz Příloha – Grafy č. 1 a 2.

z každé země, v letech 1600-1604 pak 3 zástupce rodu Tucharů ze Šoberova a jednoho Jihlavana.

Zásadní zlom představovala kalvínská reforma univerzity roku 1605. V období do roku 1612 se zde imatrikulovalo 47 (!) českých a 18 moravských studentů. Z pohledu české peregrinace na kalvínské vzdělávací ústavy se jedná o mimořádné číslo – každý rok se v Marburku zapsalo téměř 6 studentů, vrcholy představují roky 1608 a 1610 s 15, respektive 13 zápisy.³³¹ Hesenská univerzita se stala na krátkou dobu centrem českých kalvinistů. I většina moravských imatrikulací (18) spadá do této doby, i zde představuje vrchol rok 1608 s 6 zápisy. Také z pohledu moravské peregrinace představoval Marburk v této době vysokoškolský ústav s největší frekvencí studentů. Pouze 3 české a 4 moravské studenty eviduje matrika v letech 1613-1616.

Zajímavé je srovnání s peregrinací polských a litevských studentů.³³² První studenti z výše zmíněných zemí se zde zapisují na počátku 80. let, jedná se však pouze o 4 studenty. V 90. letech peregrinace zcela ustává. Většina zápisů spadá do období let 1601-1620 s průměrem 30 zápisů na desetiletí. Vrchol sledujeme v období 1606/1611 s 24 imatrikulovanými. Polské a litevské studenty v Marburku potkáváme ještě v období 1616/1620, kdy se jich tu zapsalo 16, poté však peregrinace zcela ustává.

5.5. Ženeva

První neúspěšné pokusy o založení *studia generale* na břehu Ženevského jezera spadají již do doby císaře Karla IV. a papeže Martina V. Instituci se však podařilo založit až významnému reformátorovi Janu Kalvínovi.³³³ Tomu chyběl vysokoškolský ústav, který by fungoval jako duchovní a náboženské centrum kalvinismu. Ženevská akademie byla založena 5. června 1559, kdy Jan Kalvín představil městské radě čtyřicetiletého Theodora Bezu jakožto prvního rektora, který ovlivnil teologické směřování školy na dalších 40 let. Záhy se z ní stalo vyhledávané kulturní ohnisko reformované Evropy.

³³¹ Jak vyplývá z grafu č. 1, jedná se statisticky o zdaleka největší počet českých studentů na jedné ze sledovaných institucí v časovém úseku pěti let.

³³² ŻOŁĄDŹ-STRZELCZYK, Dorota. *Peregrinatio academica*, s. 135-136.

³³³ Stručné informace k ženevské akademii přináší: BOEHM, Laetitia a Rainer A. MÜLLER (eds). *Universitäten und Hochschulen*, s. 151-154. Monografickou prací o univerzitě je kniha MARCASSI, Marco. *Histoire de L'Université de Genève 1559-1986*, Genève 1987. Z českého prostředí lze citovat text MOLNÁR, Amedeo. *Rok 1559 v kalvínské reformaci*. Křesťanská revue 26, 1959, s. 144-149, který vyšel k jubilejnímu roku akademie.

Akademie byla založena s cílem vychovávat kazatele a úředníky. Důraz byl tedy položen především na studium teologie a práva, pěstována zde byla teologie práva o občanské odpovědnosti. Ženevská akademie neusilovala o papežské ani císařské svolení, kvůli čemuž postrádala právo udílet grady. Vydávala pouze tzv. „testimonium vitae ac doctrinae“, které bylo uznáváno na jiných kalvínských školách, především na nizozemských univerzitách, jako titul.³³⁴

Ženevská akademie nebyla dělena na fakulty. Výuka zde probíhala podle tříd, které měly předepsané zkoušky z tradičních oborů. Nejdůležitější místo připadlo teologii. Důraz byl kladen i na přísnou disciplínu. Dozor nad akademií měla jak církev, tak i městská rada. Organizace školy se řídila příkladem staršího ústavu v Laussane, odkud přišli i první vyučující včetně prvního rektora. Ženevská akademie se stala ohniskem kalvínské teologie a vyhledávaným mezinárodním vzdělanostním centrem a byla vzorem pro četné francouzské hugenotské akademie. Ženeva byla v té době označována za „Řím protestantů“.

Mezi profesory akademie nacházíme vyučující ze všech koutů Evropy. Jedním z nich byl puritánský teolog anglického původu Thomas Cartwright, který přišel roku 1571 z univerzity v Cambridgi diskutovat a vyučoval zde jeden rok. Po Bartolomějské noci našel v Ženevě útočiště i francouzský učenec a odchovanec pařížské univerzity Joseph Justus Scaliger, který proslul především rozšířením klasické historie o dějiny Peršanů, Babyloňanů, Židů nebo starověkých Egyptanů. Do roku 1574 zde vyučoval z Aristotela a Cicera.

Skot Henry Scrimgeour, diplomat a sběratel knih, byl roku 1563 pověřen ženevskou městskou radou vyučovat filozofii a později i civilní právo. Byl svědkem Kalvínovy smrti v roce 1564 a byl jedním z vykonavatelů jeho závěti. V roce 1570 vstoupil do ženevské městské rady. V tentýž rok se na něj obrátili ze Skotska, aby se stal vychovatelem budoucího krále Jakuba VI., pro své stáří však odmítnul. Prvním profesorem řečtiny se na akademii stal Kréťan Franciscus Portus, který úřad vykonával až do své smrti v roce 1581.

Učencem, který proslavil ženevskou akademii a učinil z ní vyhledávané vzdělanostní centrum tehdejší Evropy, byl Theodor Beza. Narodil se v burgundském městě

³³⁴ FRIJHOFF, Willem. *Patterns*, s. 50.

Vezelai v červnu roku 1519. Vychovatelem mu byl Melchior Wolmar, který vyučoval řečtinu samotného Jana Kalvína. Beza později studoval právo na univerzitě v Orleansu a započal s právníkou praxí v Paříži. V roce 1548 vstoupil do Kalvínovy ženevské církve a o rok později byl jmenován profesorem řečtiny v Lausanne. Od roku 1559 vykonával úřad rektora ženevské akademie, na které vyučoval přes 40 let, a která díky němu získala celoevropský věhlas. Po Kalvínově smrti v roce 1564 se stal jeho životopiscem a jednou z vůdčích osobností reformovaného hnutí. Na úřady rezignoval v roce 1600 a zemřel 13. října 1605 v Ženevě.

Vedle teologických spisů a polemik se soudobými mysliteli je důležitý jeho přínos biblistice. Roku 1565 vydal trojjazyčnou edici Nového zákona – vedle řeckého textu byl paralelně umístěn text Vulgáty a vlastní Bezův překlad. Text byl opatřen poznámkami. Při přípravě druhého vydání roku 1582 využil dvou manuskriptů z 5. a 6. století – Codex Claromontanus, který objevil Beza v Clérmontu, a Codex Cantabrigensis, který je taktéž znám jako Bezův kodex a je v textové kritice Nového zákona označován písmenem D 05. Theodor Beza tak bezpochyby významně přispěl k lepšímu pochopení Nového zákona.

Udržoval četné kontakty s českým prostředím, dochované jsou například jeho dopisy adresované Václavu Budovcovi z Budova nebo Karlovi st. ze Žerotína.³³⁵ Blízký vztah si s ním vybudoval Jiří Zikmund Prakšický ze Zástřizl, který se na akademii zapsal roku 1597 a za velkorysou částku odkoupil jeho knihovnu, kterou následně nechal převést na svůj moravský hrad Buchlov. Jeho příbuzný Václav ml. Morkovský ze Zástřizl vydal roku 1597 sbírku Bezových básní.³³⁶ Intenzivní byla Bezova korespondence i se členy Jednoty bratrské.³³⁷ Roku 1600 se jako preceptor Jana Kechela z Hollenštejna zapsal na ženevskou akademii Jan Opsimathes, vydavatel českého překladu Kalvínových Institucí, který připravil člen Jednoty bratrské odchovaný zahraničními univerzitami Jiří Strejc-Vetter.³³⁸

³³⁵ URBÁNKOVÁ-HRUBÁ, Libuše (ed.). *Etudiants tcheques*, především s. 41-50; GLÜCKLICH, Julius (ed.). *Nová korespondence Václava Budovce z Budova z let 1580-1616*. Praha 1912, podle rejstříku.

³³⁶ O styku moravských rytířů z rodu Zástřizlů s Theodorem Bezou: ODLOŽILÍK, Otakar. *Jednota bratrská a reformování*, s. 64-69.

³³⁷ *Ibid.*, s. 11-13.

³³⁸ KOSTLÁN, Antonín. *Jiří Strejc a Jan Opsimathes - apoštolové českého kalvinismu*. HOP. Historie - Otázky - Problémy, č. 1, 2009, s. 35-55.

Zájem českých a moravských studentů o Ženevu se dá rozdělit do dvou etap.³³⁹ Tu první představuje přelom 70. – 80. let, kdy na zdejší akademii studoval i Karel st. ze Žerotína nebo budoucí bratrský kněz Jan Lanecký, který měl rozhodující vliv na formování mladého Jana Amose Komenského. Druhou etapu potom představuje počátek 17. století, konkrétně roky 1600-1609. Při pohledu do rektorské knihy se tak zdá, že konec Bezova rektorství a jeho smrt v roce 1605 neznamenal konec zájmu o zdejší akademii.

Především kvůli geografické vzdálenosti je počet imatrikulovaných českých a moravských scholárů nižší, po roce 1600 se však jedná o univerzitu se stálou návštěvností. Často představovala konečnou univerzitu delší studijní cesty, peregrinovalo se na ní nejčastěji z Marburku nebo Heidelberku.³⁴⁰ Ve srovnání s ostatními kalvínskými vysokoškolskými ústavami překvapuje vyrovnaný počet moravských i českých studentů (24 ku 28). Ženeva byla častým cílem pánů, jedná se o 22 z celkového počtu 55 imatrikulovaných, což vzhledem k finanční náročnosti spojeného s pobytem ve zdejším městě ani nepřekvapuje. Po Bílé hoře se zde zapisuje ještě 6 studentů, ale pouze do roku 1626, pak peregrinace ustává.

Stavovský původ zapsaných v Ženevě nám osvětlí seznamy českých a moravských studentů pro roky 1575-1620.³⁴¹ Z 28 českých studentů se ve vymezeném období imatrikulovalo 8 pánů, 9 rytířů, 10 měšťanů (6 z Prahy) a 1 student nejistého původu.³⁴² Mezi 25 moravskými studenty identifikujeme 13 pánů, 5 rytířů, 2 měšťany, 1 poddaného a 2 studenty nejistého původu.³⁴³ Počet českých studentů jen mírně převyšuje moravské. Oproti ostatním čtyřem sledovaným ústavům tvoří většinu studentů představitelé zemské nobility – v případě Čechů 17 z 28, u Moravanů dokonce 18 z 23. Nejvyššího poměru zde dosahují hlavně páni, u Moravanů více než poloviny zde zapsaných. Studium v Ženevě bylo finančně náročné a mohli si ho tak dovolit pouze ti nejbohatší. Představovala také oblíbenou zastávku na delších kavalírských cestách, které následně vedly do Francie či severoitalských států.

³³⁹ Rektorskou knihu vydal STELLING-MICHAUD, Sven (ed.). *Le livre du recteur de l'Académie de Genève (1559-1878) I-VI*. Genève 1959-1980; soupis studentů poprvé vydal HANUŠ, Ignác. *Seznam Čechů*, s. 99-103; z výše zmíněné edice matriky vyšel aktualizovaný seznam, který pořídil ODLOŽILÍK, Otakar. *Jednota bratrská a reformování*, s. 13-14.

³⁴⁰ PEŠEK, Jiří – David ŠAMAN. *Studenti z Čech*, s. 185-189.

³⁴¹ Viz Příloha – Soupisy č. 9 a 10.

³⁴² Viz Příloha – Graf č. 3.

³⁴³ Viz Příloha – Graf č. 4.

Druhou sledovanou kategorií jsou proměny peregrinací v čase.³⁴⁴ Ženevská akademie byla založena roku 1559, prvního českého studenta však eviduje zdejší rektorská kniha až k roku 1579, moravského o tři roky dříve. V letech 1580-1584 byla poměrně hojně navštěvovaným ústavem českých studentů, což dokumentuje 8 zápisů. Moravské 4 zápisy pochází z akademického roku 1581/1582. V 90. letech zájem o zdejší akademii upadl – nezapsal se ani jeden český student a pouze 3 Moravané v letech 1596-1597. Ačkoliv roku 1600 rezignoval Theodor Beza na své úřady, sledujeme největší počet inskripcí až po tomto datu. V období 1600-1604 to byli 2 čeští a 6 moravských studentů, v letech od Bezovy smrti roku 1605 do námi vymezeného roku 1612 dokonce 10 Čechů a 5 Moravanů. Z pohledu české peregrinace není bez zajímavosti 7 inskripcí v období 1613-1619, které činí z ženevské akademie nejnavštěvovanější ze sledovaných vzdělávacích ústavů v tomto období.

³⁴⁴ Viz Příloha – Grafy č. 1 a 2.

6. Analýza českých a moravských studentů na vybraných kalvínských školách v období 1575-1620

6.1. Stavovský profil sledovaných studentů

Ve sledovaném období let 1575-1620 můžeme na vybraných kalvínských ústavech nalézt 268 imatrikulací 197 českých studentů. Celkem 37 studentů nacházíme na dvou ze sledovaných škol (18,8%) a jména 17 studentů dokonce ve třech matrikách (8,6%). Peregrinace mezi sledovanými ústavami tak byla poměrně běžným jevem.

Analyzovanou kategorií byl stavovský původ inskribovaných.³⁴⁵ Nejpočetnější skupinou českých studentů byli měšťané (104 osob – 52,8%), následováni rytířstvem (58 osob – 29,3%) a panstvím (17 osob – 8,5%), poddaní tvořili nepočetnou složku větších studijních skupin (7 osob – 3,4%).³⁴⁶ Nepodařilo se identifikovat 12 jedinců (6%). Z měst byla nejčastěji zastoupena Praha (52 osob – 26,4%), šest studentů se imatrikulovalo z Chebu, čtyři z Milevska a Litoměřic. Poměr imatrikulací v podstatě odpovídá stavovskému profilu studentů – 27 panských (10%), 85 rytířských (31,7%), 136 měšťanských (50,7%), 71 pražských (26,5%), 8 poddanských (3%) a 12 nejistých (4,5%). Rytíři a bohatí měšťané tvořili dohromady více než 80% všech českých inskribovaných osob.

Podobně se zaměříme i na celek moravských studentů. V období let 1575-1620 nacházíme na vybraných školách v Basileji, Herbornu, Heidelberku, Marburku a Ženevě celkem 171 imatrikulací 126 moravských studentů. Celkem 27 studentů navštívilo alespoň 2 sledované školy (21,4%), 9 studentů se imatrikulovalo na třech (7,1%).

Zajímavé skutečnosti vyplývají z pohledu na stavovský původ moravských inskribovaných studentů.³⁴⁷ I zde tvořili nejpočetnější skupinu měšťané (45 osob – 35,7%). Mezi města s největším počtem inskribovaných můžeme počítat Velké Meziříčí (6), Strážnici (6) a Uherský Brod (5). Pouze 2 studenti pocházeli z Brna a 3 z univerzity Olomouce. Zástupci panského stavu (32 osob – 25,4%) o jednoho zástupce předčili stav rytířský (31 osob – 24,6%). Nepočetnou skupinu představují moravští poddaní (6 osob –

³⁴⁵ Viz Příloha – Graf č. 3.

³⁴⁶ Pro účely této práce nebylo rozlišováno mezi měšťany z královských měst a měšťany z vrchnostenských měst, kteří byli v jistém smyslu rovněž poddanými (zároveň ale byli držiteli městského práva v příslušném městě). Poddanými jsou tedy míněny výslovně osoby pocházející z venkovských obcí bez oficiálního statutu města nebo městečka.

³⁴⁷ Viz Příloha – Graf č. 4.

4,8%). Nepodařilo se identifikovat 12 moravských studentů (9,5%). Moravští nobilitovaní tak tvořili přesně 50% ze všech sledovaných moravských studentů. Největší podíl na tom mají zástupci rodu pánů ze Žerotína, kterých v matrikách nalézáme celkem 9 – Karla staršího, Jana Diviše, Jana Vavřince, Ladislava Velena, Karla mladšího, Vratislava, Jana Fridricha, Viléma Fridricha a Jana Jetřicha. I mezi moravskými studenty poměr imatrikulací v podstatě odpovídá stavovskému profilu studentů – 45 panských (26,3%), 40 rytířských (23,4%), 63 měšťanských (36,8%), 8 poddanských (4,7%) a 15 nejistých (8,8%).

Ze srovnání vyplývá, že české kalvínské peregrinace se nejvíce účastnili zástupci měst, především pak Pražané. Zástupci panského stavu tvořili pouze málo početnou skupinu imatrikulovaných. Moravská peregrinace byla orientována více na nobilitované, především na zástupce vyšší šlechty. Ta organizovala studijní skupiny, jejich vedením byl pověřen preceptor. Až na malé výjimky je zřejmé, že česká i moravská peregrinace probíhala odděleně – v rámci studijních skupin zřídka kdy potkáváme příslušníky obou zemí. Jednu z výjimek představovali preceptoři, kteří byli vybíráni bez ohledu na svůj zemský původ.

6.2. Proměny dynamiky peregrinace v čase (1575-1620)

Druhou sledovanou kategorií představovaly proměny peregrinace v čase.³⁴⁸ Sledované roky 1575-1620 můžeme rozdělit do pěti období, ve kterých si budu všimnout počtu českých a moravských studentů, podílu z celku sledovaných studentů i podílu na celkovém počtu imatrikulovaných na daném ústavu.

První období lze vymezit roky 1575-1589. Českých zápisů shledáváme v matrikách celkem 59, což představuje 22% z celkového počtu imatrikulací. Moravských studentů se imatrikulovalo 22, tedy 13%. Nejvíce českých studentů se v této době imatrikulovalo v Heidelbergu (24; 40%), poté v Basileji (19; 32%) a Ženevě (9; 15%). Marburk byl v této době luteránský, zaznamenáváme v jeho matrice 7 českých studentů (12%). V období let 1576-1583, kdy se k luterské konfesi hlásil i Heidelberg, se nejčastěji vyhledávaným kalvínským ústavem stala basilejská univerzita (9 zápisů). U Moravanů taktéž sledujeme oblibu Heidelbergu (9; 41%), následuje shodně Basilej (6; 27%) i Ženeva (6; 27%). Pouze jeden Moravan se zapsal na tehdy luterské univerzitě v Marburku. Heidelberská univerzita

³⁴⁸ Viz Příloha – Grafy č. 1,2 a především 5.

však začala být navštěvována až po roce 1584, do té doby byla vyhledávaná především Ženeva – všech 6 zápisů pochází z doby do roku 1583.

Druhé období představují roky 1590-1599. Českých imatrikulací lze nalézt 24, což představuje 9% z celkového počtu. Moravané připadají na 24 zápisů, tedy 14% ze všech zápisů. V 90. letech sledujeme značný úbytek českých peregrinujících studentů, naopak počet moravských studentů mírně stoupl. Přední univerzitou z hlediska akademické peregrinace českých studentů byl v tomto období Heidelberg (14; 58%), následován Basilejí (6; 25%). Marburská univerzita i ženevská akademie byly navštěvovány pouze sporadicky (3 a 2 zápisy), ani jeden český student se nezapsal v Herbornu. Více než polovina moravských zápisů z této doby pochází z matricy univerzity v Basileji (15; 62,5%). Druhé místo zaujal Heidelberg (4; 17%), třetí místo Ženeva (3; 12,5%). Pouze jednoho studenta nacházíme shodně v Marburku i Herbornu.

Třetí období lze vymezit roky 1600-1604.³⁴⁹ Počet českých imatrikulací dosáhl hodnoty 24 (9% z celku), moravských poté 36 (21%). Na počátku 17. století tedy sledujeme zvýšení zájmu o akademickou peregrinaci na kalvínské ústavy především ze strany moravských studentů. Pro české studenty byla v tomto období nejatraktivnější Basilej (14; 62,5%). Několik studentů se zapsalo i v Heidelbergu (5; 21%), Marburku (3; 12,5%) a Ženevě (2; 8%). Atraktivitu švýcarské univerzity v Basileji v tomto období potvrzuje i zájem velkého počtu moravských studentů (25; 69%). Druhou pozici lze přisoudit Ženevě (6; 17%), zbylé tři školy byly navštěvovány pouze sporadicky (2 zápisy v Heidelbergu a Herbornu, 1 v Marburku).

Čtvrté období let 1605-1612 může být považováno za „zlatý věk české akademické peregrinace“.³⁵⁰ Důležitou roli sehrála marburská univerzita, která se právě roku 1605 stala kalvínskou. Na vybraných vzdělávacích ústavech lze v tomto období nalézt 137 českých studentů, což je 51% z celkového počtu s průměrem více než 17 českých zápisů ročně.³⁵¹ I moravských studentů nacházíme v tomto období nejvíce, přesně 56, což je 33 % z celku. Vezmeme-li však v potaz poměr studentů zapsaných v jednom roce, pak dosahuje mírně nižší hodnoty, než pro období let 1600-1604 – 7,2 ku 7 zápisům za rok. Největší zájem

³⁴⁹ Vývoj české a moravské peregrinace v letech 1600-1620 lze detailně sledovat v Grafu č. 6 – viz Příloha.

³⁵⁰ Jiří Pešek s Davidem Šamanem našli v rozmezí let 1605-1612 153 ze 242 studentů kalvínských škol pro období 1596-1620, tedy přibližně 63%. PEŠEK, Jiří – David ŠAMAN. *Studenti z Čech*, s. 187.

³⁵¹ Podrobně je toto období znázorněno v Grafu č. 7 – viz Příloha.

jevili čeští studenti právě o Marburk (47; 34%), následně o Herborn (30; 22%), Basilej (27; 20%) a Heidelberg (23; 17%). Nejmenší počet 10 studentů se zapsal v daleké Ženevě (7%). Podobný obraz sledujeme i u moravských scholárů. První místo zaujal Marburk (18; 32%), druhé Herborn (15; 27%), třetí Basilej (10; 18%) a čtvrté Heidelberg (10; 14%). U ženevského jezera tehdy studovalo 5 moravských studentů (9%).³⁵²

Poslední období spadá mezi roky 1613-1620. U českých studentů sledujeme zásadní snížení zájmu – za celé období se jich imatrikulovalo na sledovaných ústavech 24 (9%). I počet moravských peregrinujících klesl na 33 (19% a přibližně 4 imatrikulovaní ročně), nejedná se však zdaleka o tak dramatický propad. České studenty nacházíme především v Heidelbergu (24; 42%), druhé místo poprvé zaujala Ženeva (7; 29%). Pouhé 4 studenty nacházíme v Basileji (17%), ještě o jednoho méně v Marburku (12,5%). Žádný český student se nezapsal na akademii v Herbornu, která patřila v předchozí době k nejvyhledávanějším ústavům. Moravské studenty nejčastěji potkáváme v Basileji (10; 30%), Heidelbergu (9; 27%) a Herbornu (7; 21%). Menší zájem byl o Marburk (4; 12%) a Ženevu (3; 9%).³⁵³

Ve zkoumaném období 1575-1620 nacházíme na vybraných univerzitách a akademiích celkem 268 imatrikulací českých studentů.³⁵⁴ Největší počet 76 imatrikulací zaznamenáváme v Heidelbergu (28,3%), který se taktéž stal nejnavštěvovanější univerzitou v prvním, druhém a pátém období. Na basilejské univerzitě se zapsalo 70 českých studentů (26,1%). Zdejší vysoké učení se stalo nejvyhledávanějším ústavem ve třetím období, důležitou roli hrála i v prvním a druhém období. Třetí místo pomyslného žebříčku české peregrinace zaujala univerzita v Marburku s 61 zápisy (22,8%). Hesenská univerzita byla nejčastěji vyhledávaným ústavem ve čtvrtém období, do kterého také spadá více než 77% všech marburských zápisů. Blízká akademie v Herbornu byla až na tři výjimky navštěvována pouze v letech 1605-1611, do které spadá 30 imatrikulací (12,3%). Rektorská kniha ženevské akademie zná jména 29 českých studentů (10,8%). Svoji důležitost sehrála v prvním a především v pátém období.

³⁵² Porovnání české a moravské peregrinace v letech 1605-1612 znázorňuje Graf č. 8 – viz Příloha.

³⁵³ Pro úplnost je potřeba doplnit, že v roce 1611 bylo založeno brémské gymnázium, které se stalo vyhledávaným ústavem českých (16 zápisů) i moravských studentů (13 zápisů). Tvrzení o poklesu především české peregrinace je však tímto pouze zmírněno. Brémské gymnázium je tak dalším případem ústavu, který hrál důležitou roli v rámci kalvínské akademické peregrinace v krátkém časovém úseku. Seznam českých a moravských studentů v Brémách podává ODLOŽILÍK, Otakar. *Recenze na práci Alfred Schmidtmayer*, s. 583-588.

³⁵⁴ Viz Příloha – Graf č. 9

Moravských imatrikulací zaznamenávají matriky vybraných škol v období 1575-1620 na 171.³⁵⁵ Největší počet 66 studentů sledujeme na univerzitě v Basileji (38,6%), která se stala nejnavštěvovanějším ústavem v druhém, třetím a pátém období. Druhé místo patří Heidelbergu s 32 inskribovanými (18,7%), zásadní důležitost měl v prvním a také pátém období. O třetí místo se dělí dvě hesenská centra kalvínské reformace – Herborn i Marburg. Na obou se imatrikulovalo 25 moravských studentů (14,6%) a byly navštěvované především ve čtvrtém období. Skupina 22 moravských studentů se zapsala na akademii v Ženevě (12,9%), atraktivní byla především v prvním období.

³⁵⁵ Viz Příloha – Graf č. 9

7. Aktualizované soupisy českých a moravských studentů na reformovaných vysokých školách (1575-1620)

Soupisy studentů konkrétních univerzit jsou hojně užívaným a pro práce analytického charakteru takřka nezbytným zdrojem informací. Při bližším pohledu do edic matrik vybraných pěti vzdělávacích ústavů však vyšlo najevo, že doposud užívané soupisy jsou mezerovité. Každý z autorů soupisů navíc užíval jiný klíč k výběru jmen i odlišný způsob sestavení soupisu. Josef Vítězslav Šimák vypsál studenty z Herbornu, Heidelberku a Marburku podle jednotlivých zemí metodou transliterace. Kvůli úspoře místa se však rozhodl podobu jmen zkracovat, což značně ztěžuje identifikaci jedinců. Ještě méně přehledné jsou datace zápisů. Karel Hrdina přistoupil k seznamům trochu odlišně. Jména jsou z edice matriky vypsána celá, chybí tu však rozdělení na jednotlivé země, které určuje pouze písmeno B nebo M za jménem, je-li v matrice uvedeno. V Hrdinových seznamech se však objevují i příslušníci hornoslezské šlechty, což využití pro případné analytické práce o českých či moravských studentech komplikuje.

Karel Sita užíval pro svůj seznam basilejských studentů přímo rukopis matriky. Dodnes užívaná edice vycházela až po vzniku soupisu na přelomu 50. a 60. let 20. století. Jména jsou v soupise uvedena vždy ke konkrétnímu roku, chybí však přesnější časové určení, i když ho matrika poskytuje. Karel Sita taktéž uvádí vedle českých a moravských studentů scholáry z Opavy a okolní slezských měst. Některá jména jsou vypsána ve zkrácené formě. Výpis se navíc neobešel bez chyb a mezer, na které upozornil již Adolf Turek.

Všechny zmíněné seznamy jsou sporadicky opatřeny poznámkami s odkazem na literaturu k vybranému studentovi. Mimořádná je v tomto ohledu práce Otakara Odložilíka, který si nejprve vypsál jména českých a moravských studentů v Ženevě a následně se pokusil o jejich identifikaci. Pozorný čtenář jeho knihy si však povšimne, že při bližším průzkumu se podařilo autorovi najít na ženevské akademii ještě pár jedinců.³⁵⁶ Seznam uvedený na prvních stranách však aktualizován nebyl. Odložilíkův seznam se liší od čtyř výše uvedených odlišnou metodou výpisu jmen – uvádí pouze jejich počestný tvar. S těmito jmény se však běžně setkáváme v historické literatuře, překlad jmen tak napomáhá k snadnější identifikaci jedinců. Seznam ženevských studentů však postrádá konkrétní data imatrikulací, ačkoliv je matrika uvádí.

³⁵⁶ Jedná se například o Viléma z Valdštejna zapsaného 1619.

Při bližším pohledu do edic vybraných studijních ústavů se navíc podařilo dohledat několik jmen, které autorům soupisů unikly. Výše uvedené důvody vedly k potřebě vytvořit seznamy nové, aktualizované. Ty jsou rozděleny do pěti sloupců – rok zápisu, den či měsíc zápisu, česká podoba jména studenta, přesný přepis jména z matriky a stav studenta. Seznamy jsou rozděleny podle historických zemí na české a moravské scholáry, což odpovídá i zápisům v matrikách. Při transliteraci jmen byl vynechán původ, tedy *Bohemus*, *Moravus* či *Marcomannus*, případně označení *eques*.

K identifikaci jedinců bylo užito biografických slovníků a databázových prací. Šlechtické studenty a erbovníky se podařilo rozpoznat na základě hesel v *Ottově slovníku naučném*³⁵⁷ a pracích Augusta Sedláčka,³⁵⁸ Jana Halady³⁵⁹ a Josefa Pilnáčka.³⁶⁰ Literárně činné jedince lze určit díky monumentální *Rukověti humanistického básnictví*,³⁶¹ případně v právně-historickém kompendiu Josefa Jirečka.³⁶² Vychovatele šlechtické nobility prosopograficky zpracoval Martin Holý.³⁶³ Bratrské studenty zachycují v krátkých biogramech Jiří Just³⁶⁴ a Markéta Růčková³⁶⁵ v edicích písemností z archivu Matouše Konečného. Členy pražského sboru Jednoty bratrské v biogramech podchytila Olga Fejtová.³⁶⁶ Některé bratrské studenty se podařilo dohledat v pracích Ferdinanda Hrejsy³⁶⁷ a Lenky Bobkové.³⁶⁸

Při sestavování seznamů jsem se musel vypořádat s několika problémy. Prvním bylo vymezení zkoumaného období. Za koncový rok byl vybrán významný milník v dějinách akademické peregrinace – rok 1620. V tomto smyslu následují starší práce

³⁵⁷ OTTŮV slovník naučný I.-XXVIII.. Praha 1888-1909; dále v práci jako OSN.

³⁵⁸ SEDLÁČEK, August. *Českomoravská heraldika. 2., Část zvláštní*. Praha 1925. SEDLÁČEK, August. *Hrady, zámky a tvrze Království českého*. Díl 1-15. Praha 1882-1927.

³⁵⁹ HALADA, Jan. *Lexikon české šlechty: erby, fakta, osobnosti, sídla a zajímavosti*. Praha 1999.

³⁶⁰ PILNÁČEK, Josef. *Staromoravští rodové*. Velehrad 2004.

³⁶¹ HEJNIC, Josef – Jan MARTÍNEK. *Rukověť humanistického básnictví v Čechách a na Moravě I-VI*. Praha 1966-2011.

³⁶² JIREČEK, Josef. *Rukověť k dějinám literatury české do konce XVIII. věku: ve způsobě slovníka životopisného a knihoslovného*. Praha 1875-1876.

³⁶³ HOLÝ, Martin. *Ve službách šlechty: vychovatelé nobility z českých zemí (1500-1620)*. Praha 2011.

³⁶⁴ JUST, Jiří (ed.). *Kněžská korespondence Jednoty Bratrské z českých diecézí z let 1610-1618: „hned jsem k Vám dnes naschválí poslíka svého vypravil“*. Praha 2011.

³⁶⁵ RŮČKOVÁ, Markéta (ed.). *Studium a korespondence kněžského dorostu Jednoty bratrské v letech 1610-1618: „poslušensství synovské vzkazují Vám, můj nejmilejší pane otče“*. Praha 2014.

³⁶⁶ FEJTOVÁ, Olga. *Jednota bratrská v městech pražských v době předbělohorské a rejstřík členů pražského sboru*. Praha 2014.

³⁶⁷ HREJSA, Ferdinand. *Sborové Jednoty bratrské*. Praha 1935.

³⁶⁸ BOBKOVÁ, Lenka. *Exulanti z Prahy a severozápadních Čech v Pirně v letech 1621-1639*. Praha 1999.

Františka Šmahela s Miroslavem Trucem,³⁶⁹ Jiřího Peška s Davidem Šamanem³⁷⁰ a Kateřiny Schwabikové.³⁷¹ Rok 1575 byl vybrán s ohledem na možnost postihnutí proměny dynamiky kalvínské peregrinace v rozmezí téměř 50 let. Sledované období se dá rozdělit do dvou částí – 1575-1604 a 1605-1620. Právě v roce 1605 se marburská univerzita stala reformovanou, což zásadně ovlivnilo zájem o studium českých a moravských scholárů na tomto ústavu i na blízké herborské akademii.

Jistý problém představovala i ne vždy jistá zemská identita jedinců. Vedle běžného označení *Moravus* či *Bohemus* bylo možné narazit na podobu *Marcomannus*. Především studenti z Prahy jsou však často uvedeni pouze jako *Pragensis*, což se v mimořádných případech týkalo i několika dalších měšťanů z jiných měst. V matrikách se sporadicky objevila jména bezpochyby slovanská bez udání země původu, často ve studijní skupině vedené šlechtickým synkem.³⁷² V jednom případě se pak stalo, že otec narozený v Čechách se v průběhu života přestěhoval na Moravu, jeho syn se tak objevuje v seznamech Moravanů.³⁷³

Další kategorii představoval stav. Bylo rozhodnuto uvádět stav imatrikulovaného studenta v době zápisu. Proto je např. Adam Budovec z Budova uveden jako rytíř. Zahrádkové ze Zahrádky byli povýšeni do panského stavu v roce 1615. Zástupce rodu imatrikulované do tohoto data uvádím jako rytíři, pozdější již jako pány. Naopak jméno je uvedeno v podobě běžně užívané ve výše uvedené literatuře a to přesto, že byl např. jedinci udělen predikát až v pozdější době. Zohledněna byla co nejsnazší identifikace studenta.

Aktualizované a rozšířené soupisy mohou být využity k pracím většího analytického charakteru. Představují mezistupeň mezi již existujícími seznamy a komplexní databází maďarského vzoru. Bohužel několik jmen se identifikovat nepodařilo. Budoucí bádání jistě přispěje k jejich poznání.

³⁶⁹ ŠMAHEL, František – MIROSLAV TRUC. *Studie k dějinám Univerzity Karlovy v letech 1433 – 1622*. Acta Universitatis Carolinae: Historia Universitatis Carolinae Pragensis 1963/2, s. 3–59.

³⁷⁰ PEŠEK, Jiří – DAVID ŠAMAN. *Studenti z Čech na zahraničních univerzitách v předbělohorském čtvrtstoletí*. Ústecký sborník historický 1983, s. 173–218.

³⁷¹ SCHWABIKOVÁ, Kateřina. *Česká šlechta a univerzity německé jazykové oblasti v raném novověku (Čeští páni a rytíři imatrikulovaní v letech 1550-1620 na univerzitách nynějšího Německa, Rakouska a Švýcarska)*, Acta Universitatis Carolinae: Historia Universitatis Carolinae Pragensis 2006, 46/1-2, s. 25-131.

³⁷² Např. Johannes Krsseck ve studijní skupině s Janem Bernardem z Kunovic v Basileji v lednu 1613.

³⁷³ Jedná se o Jana a Karla Roháče z Tejna.

8. Závěr

Fenomén akademické peregrinace je jedním ze sledovaných témat kulturních, sociálních i vzdělanostních dějin raného novověku. V české historiografii je zkoumán od 2. poloviny 19. století. Za nejběžnější typ zpracování matriky zahraniční univerzity v české historiografii můžeme označit excerpce, které mají rozdílnou vypovídací hodnotu. Nejčastěji je chronologické vymezení soupisu dáno samotným pramenem či formou jeho edičního zpracování, pouze mimořádně se setkáváme s dodatečným zúžením chronologického vymezení ze strany autora. Přes upřímnou snahu autorů soupisů nejsou seznamy stoprocentně spolehlivé, jak bylo následně prokázáno v recenzích či novějším bádáním. Tvorba „aktualizovaných“ seznamů českých a moravských studentů v letech 1575-1620 na vybraných pěti kalvínských ústavech se stala jedním z hlavních cílů této práce.

Významný impuls ve studiu dějin univerzit představuje založení Ústavu pro dějiny Univerzity Karlovy v roce 1958 a vydávání časopisu *Acta Universitatis Carolinae: Historia Universitatis Carolinae Pragensis*, který poskytl badatelům platformu k publikaci výsledků jejich výzkumů. V 60. letech 20. století charakterizuje výzkum posun do oblasti sociálních dějin a zájem o otázky sociálního či regionálního původu inskribovaných na dané univerzitě. Z této doby pochází i první větší analytické studie. Další důležitý milník představují 90. léta, kdy se badatelům otevřely nejen zahraniční archivy, ale i možnost tematizovat do té doby opomíjenou problematiku. Historici se obrátili k dějinám každodennosti a k otázce šlechtického vzdělávání. Nové možnosti poskytly digitální nástroje.

Za nejlépe zpracované období české a moravské akademické peregrinace lze označit rozmezí let 1550-1620. Pobělohorské vzdělanostní peregrinace se začaly intenzivně zkoumat teprve od konce 80. let v rámci fenoménu kavalírských cest. Doposud však nevznikla pro pobělohorskou dobu studie, která by umožnila komparaci větších datových celků s výsledky bádání o předbělohorských peregrinacích.

Tematika dějin univerzit, vzdělanosti a akademické peregrinace se těší v poslední době mimořádnému celoevropskému zájmu. Technologický vývoj a vylepšené nástroje v oblasti informatiky významně usnadňují sběr velkého množství dat, která umožňují tvorbu rozsáhlých databází. Ty se stávají základním nástrojem současných historiků dějin

vzdělanosti. Klíčovou otázkou pro tvorbu databází představuje institucionální a personální zajištění, které je v dlouhodobém horizontu projektů nezbytné.

Českým historikům by mohly být inspirací úspěšné databázové projekty našich sousedů. Práce na maďarské databázi uherských studentů na zahraničních univerzitách od středověku do roku 1918 začala již před třiceti lety a obsahuje údaje o přibližně 100 000 uherských studentech. Hlavní zásluha na ní patří dlouholetému řediteli Archivu Univerzity Lóránda Eötvöse dr. László Szögimu. O výsledky databáze se mohou opřít i slovenští historici univerzit a dějin vzdělanosti.

Jiným typem je pak databáze studentů a profesorů Jagellonské univerzity v Krakově *Corpus academicum Cracoviense*, která byla zahájena v roce 2013. Pro tvorbu databáze byl utvořen interdisciplinární tým spojující historiky s programátory, institucionálně ho zaštitila Historická fakulta Jagellonské Univerzity s podporou Vědecké a technologické Univerzity AGH. Vznikla tak databáze s biografickými údaji o přibližně 100 000 studentech čerpající údaje z tištěných i psaných pramenů knihovny a archivu krakovské univerzity.

Výzkum raně novověkých peregrinací je důležitý především pro národy střední a východní Evropy, které neměly v minulosti rozšířenou síť univerzit a pro obyvatele jejich zemí se tak akademická peregrinace stávala jedinou možností, jak dosáhnout vyššího lékařského, právníckého nebo teologického vzdělání. Srovnání české, moravské, polské a uherské peregrinace vykazuje mnohé podobnosti, ale i zajímavé odlišnosti.

Nejnavštěvovanější univerzitou českých studentů 16. století bylo Lipsko, polských Padova a uherských Wittenberk. Na počátku 17. století sledujeme v polském prostředí zvyšující se zájem o katolické vzdělávací ústavy, v českém naopak evidujeme zvýšený počet studentů na reformovaných univerzitách. Polští nekatoličtí studenti navštěvovali nejčastěji Heidelberg, uherští studenti Wittenberk. Na českými studenty hojně navštěvované univerzitě v Marburku nacházíme po roce 1605 pouze minimum uherských studentů, kteří naopak mířili ve vysokém počtu do Heidelbergu. Regionální aspekt se ukazuje jako důležitý faktor při studiu akademické peregrinace. Budoucí bádání by nadále mohlo přiblížit popularitu daných ústavů ve vybraných zemích.

Jedním z důležitých důvodů pro výběr dané vzdělávací instituce studentem byla osobnost významného vzdělance. Pro české a moravské studenty to byl především Johann

Jacop Grynaeus, Theodor Beza, Matthias Martinius, David Pareus, ale i hebronský profesor Johann Heinrich Alsted, který významně ovlivnil myšlení Jana Amose Komenského. Mnozí čeští i moravští studenti navázali se slavnými profesory kontakt, který se následně projevil dodnes dochovanou korespondencí. Mezi adresáty nacházíme i předáky stavovských obcí – Václava Budovce z Budova a Karla st. ze Žerotína.

Ve sledovaném období let 1575-1620 můžeme na vybraných kalvínských ústavech (Basilej, Herborn, Heidelberg, Marburk, Ženeva) nalézt 268 imatrikulací 197 českých studentů a 171 imatrikulací 126 moravských studentů. České kalvínské peregrinace se nejvíce účastnili zástupci měst, především pak Pražané. Zástupci panského stavu tvořili pouze málo početnou skupinu imatrikulovaných. Moravská peregrinace byla orientována více na nobilitované, především na zástupce vyšší šlechty. Až na malé výjimky je zřejmé, že česká i moravská peregrinace probíhala odděleně – v rámci studijních skupin zřídka kdy potkáváme příslušníky obou zemí. Jednu z výjimek představovali preceptoři, kteří byli vybíráni bez ohledu na svůj zemský původ.

Největší počet českých studentů se v rámci sledovaných kalvínských škol zapsal na univerzitě v Heidelbergu, následován byl Basilejí. Hesenské vzdělávací ústavy byly vyhledávány především v období 1605-1611, kdy představovaly nejnavštěvovanější kalvínské vzdělávací ústavy. Moravské studenty nacházíme ve sledovaném období v nejhojnějším počtu na univerzitě v Basileji. V Heidelbergu se zapsalo o polovinu studentů méně. Procentuálně větší podíl moravských studentů nacházíme zásluhou rodiny pánů ze Žerotína na ženevské akademii.

Česká a moravská peregrinace taktéž vykazuje odlišnou dynamiku v průběhu času. Čeští studenti navštěvovali reformované vysoké školy v 70. a 80. letech 16. století. V 90. letech sledujeme značný propad. Za „zlatý věk“ můžeme označit období let 1605-1612. Po tomto roce počet českých studentů dramaticky klesá. U moravských studentů sledujeme v období 1575-1605 postupné zvyšování počtu peregrinujících. Období 1605-1612 početně zaostává před obdobím 1600-1604, nejvíce moravských studentů nacházíme na kalvínských vyšších školách v roce 1603. I v moravské peregrinaci sledujeme úbytek studentů v posledním vymezeném období let 1612-1620, přesto jejich počet převyšuje v tomto období české studenty.

Význam práce lze spatřovat v komplexním zpracování historiografie české a moravské akademické peregrinace v kontextu střeoevropského bádání. Má být jistou výzvou k zahájení práce na české a moravské databázi po vzoru mařarského projektu, či databázi konkrétních škol po vzoru krakovské univerzity. Aktualizované seznamy mají představovat určitý mezistupeň mezi již nedostatečnými a mezerovitými starými seznamy a komplexní prosopografickou databází. Dalším výsledkem práce je pak zhodnocení peregrinace na reformovaných školách. Díky zvolenému časovému období bylo možné se zaměřit na proměny české a moravské peregrinace, které nebyly v dosavadním bádání zohledněny.

9. Seznam pramenů a literatury

9.1. Internetové zdroje a databáze

Corpus academicum Cracoviense (CAG) - cac.historia.uj.edu.pl

Databáze Národní knihovny - knihopis.cz

Katalog marburských profesorů - professorenkatalog.online.uni-marburg.de

Německá biografická databáze - deutsche-biographie.de

Repertorium Academicum Germanicum (RAG) - en.rag-online.org

The Grand Tour Project - grandtour.stanford.edu

9.2. Edice pramenů

BERÁNEK, Karel (ed.). *Bakaláři a mistři promovaní na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v letech 1586-1620*. Praha 1989

BERÁNEK, Karel (ed.). *Manuál rektora se jmény studentů zapsaných v ztracené matrice UK v Praze v letech 1560-82. Poznamenání jmen profesorův a jiných rektorův v učení pražském z roku 1604*. Praha 1981

CAESAR, Iulius (Hg.). *Catalogus studiosorum schole Marpurgensis per annos 1527-1628 descriptus I-IV*. Marpurgi 1875-1888

GLÜCKLICH, Julius (ed.). *Nová korespondence Václava Budovce z Budova z let 1580-1616*. Praha 1912

GLÜCKLICH, Julius (ed.). *O cestě za korespondencí Václava Budovce z Budova*. Věstník České akademie císaře Františka Josefa XIV, 1905, s. 45-68

HOJDA, Zdeněk a Eva CHODĚJOVSKÁ (eds.). *Heřman Jakub Černín na cestě za Alpy a Pyreneje*. Praha, 2014

JUST, Jiří (ed.). *Kněžská korespondence Jednoty Bratrské z českých diecézí z let 1610-1618: „hned jsem k Vám dnes naschvalí poslika svého vypravil“*. Praha 2011

JUST, Jiří a Markéta RŮČKOVÁ (eds.). *Bratrská šlechta v Čechách a na Moravě a formování konfesní identity v raném novověku*. Praha 2020

Liber decanorum facultatis philosophicae Universitatis Pragensis ab anno Christi 1367 usque ad annum 1585. Monumenta historica Universitatis Pragensis. T. I-II. Pragae 1830-1832

Liber decanorum facultatis philosophicae Universitatis Pragensis ab anno Christi 1367 usque ad annum 1585. Praha 1983

MARKIEWICZ, Anna (ed.). *Jan Michal Kossowicz. Diariusz podróży po Europie (1682–1688)*. Warszawa 2017

- MICHALEWICZ, Jerzy – Krzysztof STOPKA (red.). *Corpus studiosorum Universitatis Jagellonicae 1850-1918, t. I-VIII*. Kraków 1999-2015
- MOLNÁR, Amedeo (ed.). *Česko-bratrská výchova před Komenským*. Praha 1956
- ODLOŽILÍK, Otakar. *Deníky z let 1924-1948. Sv. I-II*. K vydání připravila Milada Sekyrková. Praha 2003
- RŮČKOVÁ, Markéta (ed.). *Studium a korespondence kněžského dorostu Jednoty bratrské v letech 1610-1618: "poslušensví synovské vzkazují Vám, můj nejmilejší pane otče"*. Praha 2014
- SPÁČILOVÁ, Libuše a Vladimír SPÁČIL (eds.). *Nejstarší matrika olomoucké univerzity z let (1576) 1590-1651*. Olomouc 2016
- STELLING-MICHAUD, Sven (ed.). *Le livre du recteur de l'Académie de Genève (1559-1878) IV*. Genève 1975
- TOEPKE, Gustav (Hg.). *Die Matrikel der Universität Heidelberg, Teil II: 1554 bis 1662*. Heidelberg, 1886
- TRUC, Miroslav (ed.). *Album Academiae Pragensis Societatis Jesu 1573-1617 (1565-1624)*. Monumenta historica Universitatis Carolinae. Tomus 2. Praha 1968
- URBÁNKOVÁ-HRUBÁ, Libuše (ed.). *Etudiants tcheques aux écoles protestantes de l'Europe occidentale a la fin du 16e et au début du 17e siècle: Documents*. Brno 1970
- URUSZCZAK, Waclaw (ed.). *Profesorowie Wydziału Prawa Uniwersytetu Jagiellońskiego. Tom pierwszy 1364-1780*. Kraków 2015
- WACKERNAGEL, Hans Georg (Hg.). *Die Matrikel der Universität Basel II*, Basilej 1956
- ZEDLER, Gottfried – Hans SOMMER (Hgg.). *Die Matrikel der Hohen Schule und des Paedagogiums zu Herborn*. Wiesbaden 1908

9.3. Literatura

- ALMÁSI, Gábor. *Touring Europe: Comparing East Central European Academic Peregrination in the Sixteenth and Seventeenth Century*. In: ALMÁSI, Gábor (ed.). *A Divided Hungary in Europe*. Newcastle 2014, s. 17-34
- BALL, Hermann. *Das Schulwesen der böhmischen Brüder: Mit einer Einleitung über ihre Geschichte*. Berlin 1898
- BARTEČEK, Ivo. *Exil jako předmět výzkumu a životní zkušenost - Otakar Odložilík*. In: HRUBÁ, Michaela (red.). *Víra nebo vlast. Exil v českých dějinách raného novověku*. Sborník z konference konané v Muzeu města Ústí nad Labem ve dnech 5.-6. listopadu 1998. Ústí nad Labem, 2001, s. 44-50
- BASTER, Marcin. *Corpus Academicum Cracoviense. Database of Students and Professors of the University of Krakow (1364-1780)*. In: OŽÓG, Krzysztof a Maciej ZDANEK (eds).

Universitätsstudium und Gesellschaft in Mitteleuropa vom 15. bis zum 18. Jahrhundert. Krakow 2017, s. 265–276

BÍLKOVÁ, Eva – Jana HUSÁKOVÁ – Alexandra TESAŘÍKOVÁ. *Kavalírská cesta Heřmana Jakuba Černína z Chudenic.* In: *Historie 2003. Celostátní studentská vědecká konference, Pardubice 4. – 5. prosince 2003.* Pardubice 2004, s. 89-118

BOBKOVÁ, Lenka. *Exulanti z Prahy a severozápadních Čech v Pirně v letech 1621-1639.* Praha 1999

BOBKOVÁ-VALENTOVÁ, Kateřina. *Každodenní život učitele a žáka jezuitského gymnázia.* Praha 2006

BOBKOVÁ-VALENTOVÁ, Kateřina – Martin HOLÝ – Martina ONDO
GREČENKOVÁ. *Církev, vzdělávání a věda,* In: MIKULEC, Jiří (et al.). *Církev a společnost raného novověku v Čechách a na Moravě.* Praha 2013, s. 216-224

BOEHM, Laetitia a Rainer A. MÜLLER (eds). *Universitäten und Hochschulen in Deutschland, Österreich und der Schweiz: eine Universitätsgeschichte in Einzeldarstellungen.* Düsseldorf 1983

BONJOUR, Edgar. *Die Universität Basel – von den Anfängen bis zur Gegenwart, 1460-1960.* Basel 1971

BRŇOVJÁK, Jiří. *Význam (šlechtického) vzdělávání a cestování pro nobilitaci v době vlády císaře Karla VI.* In: KUBEŠ, Jiří (ed.). *Šlechtic na cestách v 16. – 18. století.* Pardubice 2007, s. 193-205

CERMAN, Ivo. *Habsburgischer Adel und Aufklärung. Bildungsverhalten des Wiener Hofadels im 18. Jahrhundert.* Stuttgart 2010

CERMAN, Ivo. *Šlechtická kultura v 18. století: filozofové, mystici, politici.* Praha 2011

CLASSEN, Peter – Eike WOLGAST. *Kleine Geschichte der Universität Heidelberg.* Berlin-Heidelberg-New York 1983

CVRČEK, Josef. *Studenti bratrští v cizině.* Časopis Musea Království českého 83, 1909, s. 211-215, 401-406

ČEMUS, Petronilla a Richard ČEMUS (eds.) *Bohemia Jesuitica, 1556-2006.* Praha 2010

ČERNÁ, Marie. *Studenti ze zemí českých na universitě v Orléansu a na některých jiných francouzských universitách.* Český časopis historický 40, 1934, s. 347-362, 548-564

ČERNÁ-ŠLAPÁKOVÁ, Marie. *Studenti z českých zemí v Paříži.* Strahovská knihovna 5-6, 1970-1971, s. 67-88

ČORNEJOVÁ, Ivana (ed.). *Dějiny Univerzity Karlovy. II, 1622-1802.* Praha 1996

ČORNEJOVÁ, Ivana. *Jezuité a reforma pražské univerzity. Spory s kardinálem Arnoštem Vojtěchem Harrachem.* In: ČEMUS, Petronilla a Richard ČEMUS (eds.) *Bohemia Jesuitica, 1556-2006.* Praha 2010, s. 319-328

- ČORNEJOVÁ, Ivana. *Tovaryšstvo Ježíšovo. Jezuité v Čechách*. Praha 2002
- DEVÁTÁ, Markéta. *Studenti z Čech a Moravy na francouzských a italských univerzitách v letech 1570-1620*. Diplomová práce na FF UK. Praha 1992
- DOERR, Wilhelm et al. *Semper apertus. Sechshundert Jahre Ruperts-Karls-Universität Heidleberg 1386-1986. Band I. Mittelalter und Frühe Neuzeit 1386-1803*. Berlin – Heidelberg – New York – Tokyo 1985
- ŘURČANSKÝ, Marek. *Nymburská městská škola a její správci za třicetileté války*. Acta Universitatis Carolinae : Historia Universitatis Carolinae Pragensis 50, 2010, s. 217- 224
- ŘURČANSKÝ, Marek. *Pražská univerzita za vlády Ferdinanda I. – její vztah k panovníkovi a pražským městům*. Acta Universitatis Carolinae: Historia Universitatis Carolinae Pragensis 58, 2018, s. 85-96
- ŘURČANSKÝ, Marek a Blanka ZILYNSKÁ. *Zpřístupňování pramenů k dějinám univerzit předmoderní doby ve střední Evropě. Ohlédnutí za posledními dvěma dekadami a výhledy do budoucna*. Acta Universitatis Carolinae: Historia Universitatis Carolinae Pragensis 2018, 58/2, s. 13-25
- DUROVICS, Alex a Péter KÓNYA. *Az eperjesi kollégium felsőfokú hallgatói 1667-1850. Študenti vyšších tried prešovského kolegia 1667-1850*. Budapest 2015.
- ENGELBRECHT, Wilken. *Význam Fríské akademie ve Franekeru pro pobělohorský exil*. Acta Universitatis Palackianae Olomucensis, Facultas philosophica, Studia Moravica 3, Olomouc 2005, s. 23-54
- EULENBURG, Franz. *Die Frequenz der deutschen Universitäten von ihrer Gründung bis zur Gegenwart*. Leipzig 1904
- FATA, Márta, Gyula KURUCZ a Anton SCHINDLING (eds.). *Peregrinatio Hungarica. Studenten aus Ungarn an deutschen und österreichischen Hochschulen vom 16. bis zum 20. Jahrhundert*. Stuttgart 2006
- FECHTNEROVÁ, Anna – Zdeněk HOJDA. *Vztahy pražské univerzity k Vratislavi v 17. až 18. století*. Acta Universitatis Carolinae: Historia Universitatis Carolinae Pragensis 23/1, 1983, s. 65-76
- FEJTOVÁ, Olga. *Jednota bratrská v městech pražských v době předbělohorské a rejstřík členů pražského sboru*. Praha 2014
- FIALA, Jiří. *Univerzita v Olomouci (1573-2009)*. Olomouc 2009
- FOLTÝN, Tomáš. *Biografie Ferdinanda Augusta z Lobkowicz. Příspěvek k poznání výchovy, vzdělávání a počátkům kariéry barokního šlechtice*. Diplomová práce na FF Univerzity Pardubice, Pardubice 2008
- GOLDMANN, Karlheinz. *Verzeichnis der Hochschulen*. Neustadt an der Aisch 1967
- HALADA, Jan. *Lexikon české šlechty: erby, fakta, osobnosti, sídla a zajímavosti*. Praha 1999

- HANUŠ, Ignác. *Seznam Čechů na univerzitě v Ženevě*. Sitzungsberichte der königlichen böhmischen Gesellschaft der Wissenschaften, Praha 1862, s. 99-103
- HARC, Lucyna. *Uniwersytet czterech początków i wielu tradycji*. Acta Universitatis Carolinae: Historia Universitatis Carolinae Pragensis 56/1, 1990, s. 99-110
- HEJNIC, Josef. *Čeští studenti ve vyhláškách vitenberské university v 16. Století*. Strahovská knihovna 7, 1972, s. 39-45
- HEJNIC, Josef – Jan MARTÍNEK. *Rukověť humanistického básnictví v Čechách a na Moravě I-VI*. Praha 1966-2011
- HELTAI, János. *Die Heidelberger Peregrination calvinistischer Studenten aus Ungarn und Siebenbürgen 1597-1621. Ihr Verlauf im Spiegel der Zahlen und ihre Auswirkung*. In: FATA, Márta, Gyula KURUCZ a Anton SCHINDLING (eds.). *Peregrinatio Hungarica. Studenten aus Ungarn an deutschen und österreichischen Hochschulen vom 16. bis zum 20. Jahrhundert*. Stuttgart, 2006, s. 65-80
- HERMELINK, Heinrich – Sigfried A. KAEHLER. *Die Philipps-Universität zu Marburg 1527-1927. Fünf Kapitel aus ihrer Geschichte (1527-1866)*. Marburg 1927
- HESSE, Christian. *Das Wirken der Gelehrten in der Gesellschaft. Möglichkeiten und Perspektiven des Repertorium Germanicum Academicum (RAG)*. In: OŽÓG, Krzysztof a Maciej ZDANEK (eds.). *Universitätsstudium und Gesellschaft in Mitteleuropa vom 15. bis zum 18. Jahrhundert*. Krakow, 2017, s. 253-264
- HLAVÁČEK, Ivan – Ludmila HLAVÁČKOVÁ. *Studenti z českých zemí a Slovenska na vídeňské univerzitě*. Acta Universitatis Carolinae: Historia Universitatis Carolinae Pragensis 2-3, 1961, s. 97-132 a 1962, s. 139-169
- HOJDA, Zdeněk. *České země a univerzita ve Vilniusu v prvních letech její existence*. In: PETR, Jan a Luboš ŘEHÁČEK (eds.). *Praha - Vilnius: sborník prací k 400. výročí založení univerzity ve Vilniusu*. Praha, 1981, s. 33-44
- HOJDA, Zdeněk. „Kavalírské cesty“ v 17. století a zájem české šlechty o Itálii. In: Itálie, Čechy a střední Evropa. Praha 1986, s. 216-239
- HOJDA, Zdeněk. *Collegia Nordica v Olomouci a Branievě 1578-1619*. Acta Universitatis Carolinae: Historia Universitatis Carolinae Pragensis 30, 1990, s. 49-95
- HOJDA, Zdeněk. *Recenze na edici univerzitní matriky ve Štýrském Hradci se seznamem studentů*. Acta Universitatis Carolinae: Historia Universitatis Carolinae Pragensis 21, 1981, s. 94-98
- HOJDA, Zdeněk. *Z katolického exilu do západní Evropy. "Velká cesta" Jiřího Adama z Martinic v letech 1620-1625*. In: BOBKOVÁ, Lenka – Michaela NEUDERTOVIČOVÁ (eds.). *Cesty a cestování v životě společnosti*. Ústí nad Labem 1995, s. 301-306
- HOJDA, Zdeněk a Ivana ČORNEJOVÁ. *Pražská univerzita a vzdělanost v českých zemích v 17. a 18. století*. In: ČORNEJOVÁ, Ivana (ed.). *Dějiny Univerzity Karlovy. II, 1622-1802*. Praha 1996, s. 225-241

- HOJDA, Zdeněk a Michal SVATOŠ. *400 let litevské státní univerzity ve Vilniusu*. Acta Universitatis Carolinae: Historia Universitatis Carolinae Pragensis 20, 1980, s. 71-79
- HOLÁ, Mlada – Martin HOLÝ. *Dějiny středověké a raně novověké vzdělanosti v českém historickém výzkumu. Tradice – Aktuální trendy – Perspektivy*. Acta Universitatis Carolinae: Historia Universitatis Carolinae Pragensis 2018, 58, s. 27-35
- HOLASOVÁ, Andrea. *Cesta za vzděláním Jaroslava II. Smiřického ze Smiřic (1588-1611)*. In: Celostátní studentská vědecká konference Historie 2000. České Budějovice 2001, s. 35-69
- HOLINKOVÁ, Jiřina. *Ještě jednou ke vztahu moravského městského školství v předbělohorském období k zahraničním univerzitám*. In: Sborník prací k sedmdesátinám universitního profesora PhDr. Ladislava Hosáka. Olomouc 1968, s. 47-52
- HOLINKOVÁ, Jiřina. *Každodennost v životě předbělohorských škol*. In: KOKOJANOVÁ, Michaela (ed.). *Měšťané, šlechta a duchovenstvo v rezidenčních městech raného novověku (16.-18.století)*. Prostějov 1997, s. 409-413
- HOLINKOVÁ, Jiřina. *Městská škola na Moravě v předbělohorském období*. Praha 1967
- HOLÝ, Martin. *Mezi mýtem a realitou: konfesionalizace vzdělávání ve městech v zemích České koruny v 16. a 17. století*. In: *Město v převratech konfesionalizace v 15. až 18. století: stati a rozšířené příspěvky z 31. vědecké konference Archivu hlavního města Prahy, uspořádané ve spolupráci s Historickým ústavem Akademie věd ČR, v.v.i., a Institutem mezinárodních studií Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy ve dnech 9. a 10. října 2012 v Clam-Gallasově paláci v Praze*, Praha, 2014, s. 623-636
- HOLÝ, Martin. *Mezi tradicí a modernou. Výchova a vzdělávání dětí v zemích Koruny české na prahu novověku*. In: DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, Dana – Jan ZELENKA (a kol.). *Ženy a děti ve dvorské společnosti*. Praha 2015, s. 38-43
- HOLÝ, Martin. *Švýcarští vychovatelé protestantské šlechty z Českých zemí v 16. a raném 17. století*. Studia Comeniana et historica 46, 2016, s. 132-146
- HOLÝ, Martin. *Ve službách šlechty: vychovatelé nobility z českých zemí (1500-1620)*. Praha 2011
- HOLÝ, Martin. *Výchova a vzdělání české a moravské šlechty v 16. a v první třetině 17. století*. Folia Historica Bohemica 21, 2005, s. 111-210
- HOLÝ, Martin. *Výchova a vzdělávání českobratrské šlechty: příspěvek ke konfesionalizaci nobility v 16. a raném 17. století*. Folia Historica Bohemica 33, 2018, s. 29-45
- HOLÝ, Martin. *Vzdělanostní mecenát v zemích České koruny (1500-1700)*. Praha 2016
- HOLÝ, Martin. *Vzdělanostní migrace v česko-německém prostoru v 16. a raném 17. století*. Navzdory hranici: migrační procesy na česko-německém pomezí: příspěvky z odborné konference, Cheb 27. – 29. května 2013. Plzeň 2013, s. 18-31
- HOLÝ, Martin. *Zrození renesančního kavalíra: výchova a vzdělávání šlechty z českých zemí na prahu novověku (1500-1620)*. Praha 2010

HOTSON, Howard. *Johann Heinrich Alsted's Relations with Silesia, Bohemia and Moravia: Patronage, Piety and Pansophia*. Hotson, Howard. Acta Comeniana : archiv pro bádání o životě a díle Jana Amose Komenského 36, 1997, s. 13-35

HRDINA, Karel. *Čechové na gymnasiu ve Zhořelci*. In: *Přátelé čsl. starožitností svému učíteli. K šedesátinám J. V. Šimáka*. Příloha Časopisu Společnosti přátel starožitností 38, č. 2-3, Praha 1930, s. 85-98

HRDINA, Karel. *Studenti z českých zemí na vysokých školách v cizině*. Věstník České akademie věd a umění 28-29, 1919-1920, s. 32-66

HREJSA, Ferdinand. *Sborové Jednoty bratrské*. Praha 1939

HRUBANT, Jaroslav. *Památník Jana Opsimata z let 1598 až 1620*. Časopis Matice moravské 40, 1916, s. 123-130

HRUBÝ, František. *Kalvínský theolog a bouře opavská r. 1603*. Český časopis historický 37, 1931, s. 593-601

CHACHAJ, Marian. *Związki kulturalne Sieny i Polski do końca XVIII wieku. Staropolscy studenci i podróżnicy w Sienie. Sieneńczycy i ich dzieła w Polsce*. Lublin 1998

CHODĚJOVSKÁ, Eva – Zdeněk HOJDA. *Abroad or Still "At Home"? Young Noblemen from the Czech Lands and the Empire in the Seventeenth and Eighteenth Centuries*. In: SWEET, Rosemary – Gerrit VERHOEVEN (eds.). *Beyond the Grand Tour. Northern Metropolises and Early Modern Travel Behaviour (16th–18th centuries)*. New York 2017, s. 83–107

CHUDOBA, František. *Recenze na práci Robert F. Young, Bohemian Scholars and Students at the English Universities from 1347 to 1750*. Časopis Matice moravské 46, 1922, s. 335-338

JACKOVÁ, Magdaléna. *Divadlo jako škola ctnosti a zbožnosti: jezuitské školské drama v Praze v první polovině 18. století*. Praha, 2011

JIREČEK, Josef. *Rukověť k dějinám literatury české do konce XVIII. věku: ve spůsobě slovníka životopisného a knihoslovního*. Praha 1875-1876

JUST, Jiří. *Jan Vetter: příspěvek k tématu zahraničních učenecých kontaktů jednoty bratrské na počátku 17. století*. Studia Comeniana et historica 44, 2014, s. 156-204

JUST, Jiří. *Nález archivu Matouše Konečného a jeho význam pro studium dějin Jednoty bratrské v období před Bílou horou*. In: WERNISCH, Martin (ed.). *Unitas Fratrum 78 1457-2007. Jednota bratrská jako kulturní a duchovní fenomén*. Studie a texty Evangelické teologické fakulty 15/2, Praha 2009, s. 183-192

KÁBOVÁ, Hana. *Josef Vítězslav Šimák. Jeho život a dílo se zvláštním zřetelem k historické vlastivědě*. České Budějovice – Pelhřimov 2013

KALISTA, Zdeněk. *Češi v Sieně (1547-1646)*. Český časopis historický 33, 1927, s. 117-127

- KALISTA, Zdeněk. *Po proudu života (2)*. Brno 1996
- KAMENICKÝ, Miroslav a László SZÖGI. *Študenti z Bratislavskej stolice na zahraničných univerzitách a vysokých školách do roku 1918*. Bratislava 2017
- KAVKA, František – Josef PETRÁŇ (eds.). *Dějiny Univerzity Karlovy 1348–1990, I–IV*. Praha 1995–1998
- KELÉNYI, Borbála. *Hungarian academica peregrinatio in the Middle Ages (1100-1525)*. In: OŽÓG, Krzysztof a Maciej ZDANEK (eds.). *Universitätsstudium und Gesellschaft in Mitteleuropa vom 15. bis zum 18. Jahrhundert*. Krakow 2017, s. 139-166
- KOHLER, Alfred. *Bildung und Konfession. Zum Studium der Studenten aus den habsburgischen Ländern an Hochschulen im Reich (1560-1620)*. In: KLINGENSTEIN Grete - Heinrich LUTZ - Gerald STOURZH (Hgg.). *Bildung, Politik und Gesellschaft. Studien zur Geschichte des europäischen Bildungswesen vom 16. bis zum 20. Jahrhundert*. Wien 1978, s. 64-123
- KOLÁČEK, Josef. *První jezuité v Čechách a první z Čech*. In: ČEMUS, Petronilla a Richard ČEMUS (eds.) *Bohemia Jesuitica, 1556-2006*. Praha 2010, s. 217-224
- KOSTLÁN, Antonín. *Jiří Strejc a Jan Opsimathes - apoštolové českého kalvinismu*. HOP. Historie - Otázky - Problémy, č. 1, 2009, s. 35-55
- KOUŘIL, Miloš. *Počátky jesuitské akademie v Olomouci*. In: ČEMUS, Petronilla a Richard ČEMUS (eds.) *Bohemia Jesuitica, 1556-2006*. Praha 2010, s. 329-337
- KOUŘIL, Miloš. *Skandinávští studenti na olomoucké universitě v době předbělohorské*. Sborník k dějinám moravského školství 2, 1971, s. 3-25
- KRAMÁŘ, Vincenc. *Zpustošení Chrámu sv. Víta v roce 1619*. Praha 1998
- KRISTEN, Zdeněk. *Doktoři práv římské univerzity z Čech před Bilou horou*. Časopis matice moravské 56, 1932, s. 181-192
- KRISTEN, Zdeněk. *Gli studenti Boemi a Roma fino al 1620*. Roma 9/6, 1931, s. 241-250
- KROUPA, Jiří. *Ditrichštejnové v polovině 17. století a model tzv. kavalírské cesty*. Historická Olomouc a její současné problémy 4, Olomouc 1983, s. 109-115
- KUBEŠ, Jiří. *Kavalírské cesty české a rakouské šlechty (1620-1750)*. Habilitační práce na FF Univerzity Pardubice. Pardubice 2011
- KUBEŠ, Jiří. *Náročné dospívání urozených: kavalírské cesty české a rakouské šlechty (1620-1750)*. Pelhřimov 2013
- KUBEŠ, Jiří. *Tři pohledy na kavalírskou cestu Franze Julia hraběte Verduga v letech 1681-1683*. Folia Historica Bohemica 25, 2010, s. 29-65
- KUKÁNOVÁ, Zlatuše. *Čeští studenti na vídeňské univerzitě od 70. let 16. století do Bílé hory*. In: HOJDA, Zdeněk – Jiří PEŠEK – Blanka ZILYNSKÁ (eds.). *Seminář a jeho hosté. Sborník k 60. narozeninám doc. dr. Rostislava Nového*. Praha 1992, s. 171-180

- KUKÁNOVÁ, Zlatuše. *Jihomoravští studenti na rakouských univerzitách v první polovině 17. století*. XX. Mikulovské sympozium 1990, Brno 1991, s. 61-66
- KUNŠTÁT, Miroslav. *Od Vltavy k Neckaru. Akademická peregrinace mezi pražskou a heidelberskou univerzitou v průběhu šesti staletí*. In: O dějinách a politice. Janu Křenovi k sedmdesátinám, Ústí nad Labem 2001, s. 71–97
- KUNSTMANN, Heinrich. *Nürnberger Universität, Altdorf und Böhmen. (Beiträge zur Erforschung der Ostbeziehungen deutscher Universitäten)*. Cologne-Graz 1963
- LENDEROVÁ, Milena. *Studenti ze střední Evropy na lékařské fakultě univerzity v Montpellieru (1600-1789)*. Historický obzor 10/7–8, 1999, s. 173–178
- LENDEROVÁ, Milena. *U Herkula! Tolik výhod pro cizince! Studenti z českých zemí na univerzitě ve francouzském Orléansu*. Dějiny a současnost 5, 2006, s. 15–19
- MARCASSI, Marco. *Histoire de L'Université de Genève 1559-1986*, Genève 1987
- MARKIEWICZ, Anna. „*In limine cizího světa*“. *Jak se v Praze vzdělávala šlechta z polsko-litevského soustátí v poslední čtvrtině 17. století*. Acta Universitatis Carolinae: Historia Universitatis Carolinae Pragensis 2016, 56/2, s. 11-32
- MAŤA, Petr. *Svět české aristokracie (1500-1700)*. Praha 2004
- MÄHRLE, Wolfgang. *Peregrinatio pragensis und peregrinatio bohemica: Studenten aus Prag an der Nürnberger Hochschule in Altdorf*. In: FEJTOVÁ, Olga - Jiří PEŠEK – Václav LEDVINKA (eds.). *Ztracená blízkost. Praha – Norimberk v proměnách staletí*. Documenta Pragensia XXIX, Praha 2010, s. 299-324
- MENČÍK, Ferdinand. *Studenti z Čech a Moravy ve Wittenberku od r. 1502 až do 1602*. Časopis českého musea 71, 1897, s. 250-268
- MENK, Gerhard. *Die Hohe Schule Herborn in ihrer Frühzeit (1584-1660). Ein Beitrag zum Hochschulwesen des deutschen Calvinismus im Zeitalter der Gegenreformation*. Wiesbaden 1981
- MENK, Gerhard. *Johann Amos Comenius und die Hohe Schule Herborn*. Acta Comeniana : archiv pro bádání o životě a díle Jana Amose Komenského 32, 1989, s. 41-60
- MĚŘÍNSKÝ, Zdeněk. *Studenti z Brtnice (okr. Jihlava, Morava) na vídeňské univerzitě*. In: CHOCHOLÁČ, Bronislav – Jiří MALÍŘ (eds.). *Pocata Janu Janákovi*. Brno 2002, s. 307-311
- MOLNÁR, Amedeo. *Recenze na edici Libuše Urbánová-Hrubá, Etudiants tcheques aux écoles protestantes de l'Europe occidentale a la fin du 16e et au début du 17e siècle: Documents*. Křesťanská revue 38, 1971, s. 140-142
- MOLNÁR, Amedeo. *Rok 1559 v kalvínské reformaci*. Křesťanská revue 26, 1959, s. 144-149
- MÜLLER, Karel. *Tři evangeličtí studenti z českých zemí v Padově na konci 16. století*. Z kralické tvrze 12, 1985, s. 16-23

- NAVRÁTIL, Bohumil. *Recenze na práci Karel Hrdina, Studenti z českých zemí na vysokých školách v cizině*. Časopis Matice moravské 47, 1923, s. 286-288
- NAVRÁTIL, Jan (ed.) *Kapitoly z dějin olomoucké university: 1573-1973*. Ostrava 1973
- NEŠPOR, Václav. *Dějiny univerzity olomoucké*. Olomouc 1947
- ODLOŽILÍK, Otakar. *Cesty z Čech a Moravy do Velké Británie v letech 1563-1620*. Časopis Matice moravské 41, 1935, s. 241-320
- ODLOŽILÍK, Otakar. *Jednota bratrská a reformování francouzského jazyka*. Philadelphia 1964
- ODLOŽILÍK, Otakar. *Recenze na práci Alfred Schmidtmayer, Die Beziehungen des Bremer Gymnasium Illustre zu J.A.Comenius und den mährischen Brüdern*. Časopis Matice moravské 55, 1931, s. 583-588
- ODLOŽILÍK, Otakar. *Recenze na práci Marie L. Černá, Studenti ze zemí českých na universitě v Orléansu a na některých jiných francouzských universitách*. Časopis Matice moravské 59, 1935, s. 226
- OTT, Emil. *O osudech právních studií při Universitě Karlo-Ferdinandově*. Právník 26, Praha 1887
- OTTŮV slovník naučný I.-XXVIII.. Praha 1888-1909
- OŽÓG, Krzysztof a Maciej ZDANEK (eds). *Universitätsstudium und Gesellschaft in Mitteleuropa vom 15. bis zum 18. Jahrhundert*. Krakow 2017
- PALACKÝ, František. *Obyvatelstvo českých měst a školní vzdělání v 16. a na začátku 17. století*. Československý časopis historický 18/4-5, 1970, s. 345-370
- PAVLÍČEK, Tomáš W. *Isidor Theodor Zahradník (1834-1926)*. Akademický bulletin 22, 2014, č. 6, s. 31
- PEŠEK, Jiří. *Měšťanská vzdělanost a kultura v předbělohorských Čechách 1547-1620: (všední dny kulturního života)*. Praha 1993
- PEŠEK, Jiří. *Studijní cesty mládeže z českých zemí v době předbělohorské. Úvahy nad sociokulturními kontexty vzdělanostních migrací*. In: MIKULEC, Jiří – Miloslav POLÍVKA (edd.). *Per saecula ad tempora nostra*, Sborník prací k šedesátým narozeninám prof. Jaroslava Pánka, svazek 1. Praha 2007, s. 448– 451
- PEŠEK, Jiří. *Univerzitní správa městských latinských škol v Čechách a na Moravě na přelomu 16. a 17. století*. Acta Universitatis Carolinae : Historia Universitatis Carolinae Pragensis 30, 1990, s. 41-58
- PEŠEK, Jiří – David ŠAMAN. *Studenti z Čech na zahraničních univerzitách v předbělohorském čtvrtstoletí*. Ústecký sborník historický 1983, s. 173– 218
- PEŠEK, Jiří – Michal SVATOŠ. *Die sozialen Folgen der akademischen Peregrination in den böhmischen Ländern in der zweiten Hälfte des 16. Jahrhundert*. In:

- KULCZYKOWSKI, Mariusz. *Pérégrinations academiques. IVème Session scientifique internationale Cracovie 19.-21. mai 1982*. Warszawa – Kraków 1989, s. 51-54
- PEŠEK, Jiří – Michal SVATOŠ. *Sociální důsledky akademické peregrinace v českých zemích druhé poloviny 16. století*, In: Opera instituti historici Pragrae, Miscellanea C-4, Pocta Josefu Petráňovi, Praha 1991, s. 231–243
- PETR, Jan a Luboš ŘEHÁČEK (eds.). *Praha - Vilnius: sborník prací k 400. výročí založení univerzity ve Vilniusu*. Praha, 1981
- PETRÁŇ, Josef (ed.). *Dějiny hmotné kultury II (1)*. Praha 1995
- PETRÁŇ, Josef. *Každodennost právnického studia prvních generací Karlo-Ferdinandovy univerzity*. In: SOUKUP, Ladislav (ed.). *Pocta prof. JUDr. Karlu Malému, DrSc. k 65. narozeninám*. Praha 1995, s. 182-197
- PIETRZYK, Zdzisław. *W kręgu Strasburga: z peregrynacji młodzieży z Rzeczpospolitej polsko-litewskiej w latach 1538–1621*. Kraków 1997
- PILNÁČEK, Josef. *Staromoravští rodové*. Velehrad 2004
- POLIŠENSKÝ, Josef. *Jan Jesenský-Jesenius*. Praha 1961
- RAK, Jiří. *Karlova univerzita v pravomoci defenzorů (1609-1622)*. Acta Universitatis Carolinae: Historia Universitatis Carolinae Pragensis 17, 1977, s. 33-46
- REJCHRT, Luděk. *Bratřští studenti na reformovaných akademiích před Bílou horou*. Acta Universitatis Carolinae: Historia Universitatis Carolinae Pragensis 1973, 13/1-2, s. 43-82
- REJCHRT, Luděk. *Kalvinismus a bratřští studenti od poloviny 16. století do Bílé hory*. Disertační práce na KBEF UK, Praha 1972
- REJCHRT, Luděk. *Vliv reformovaných akademií na politické myšlení bratrských studentů od poloviny 16. století do Bílé hory*. Disertační práce na FF UK, Praha, s.d.
- RIDDER-SYMOENS, Hilde de (ed.). *A History of the University in Europe. Volume 2, Universities in early modern Europe (1500-1800)*. Cambridge 1997
- ROSÍKOVÁ, Kateřina. *Jakub Popovický z Popovic a další studenti z českých zemí na univerzitě ve Wittenberku*. Diplomová práce na FF JČU. České Budějovice 2019
- RŮŽIČKA, Vladislav. *Češi a Slováci na univerzitě v Královci*. Pedagogický sborník 5, Bratislava 1938, s. 108-130
- RYANTOVÁ, Marie. *Památníky aneb štambuchy, to jest alba amicorum. Kulturně historický fenomén raného novověku*. České Budějovice 2007
- ŘÍČAN, Rudolf. *Několik pohledů do českobratrského vyššího školství za mladých let Jana Amose Komenského*. Acta Comeniana, Archiv pro bádání o životě a díle Jana Amose Komenského 21/2, 1962, s. 114-151
- SALONOVÁ, Kateřina. *Kavalířská cesta Bertolda Viléma z Valdštejna v letech 1664-1665*. Diplomová práce na FF Univerzity Pardubice, Pardubice 2007

- SEDLÁČEK, August. *Českomoravská heraldika. 2., Část zvláštní*. Praha 1925
- SEDLÁČEK, August. *Hrady, zámky a tvrze Království českého*. Díl 1-15 . Praha 1882-1927
- SCHINDLING, Anton. *Bildungsinstitutionen im Heiligen Römischen Reich deutscher Nation als Ziele der studentischen Migration. Wanderungen im Zeichen von Konfessionen und geistigen Strömungen*. In: FATA, Márta, Gyula KURUCZ a Anton SCHINDLING (eds.). *Peregrinatio Hungarica. Studenten aus Ungarn an deutschen und österreichischen Hochschulen vom 16. bis zum 20. Jahrhundert*. Stuttgart 2006, s. 43-46
- SCHWABIKOVÁ, Kateřina. *Česká šlechta a univerzity německé jazykové oblasti v raném novověku (Čeští páni a rytíři imatrikulovaní v letech 1550-1620 na univerzitách nynějšího Německa, Rakouska a Švýcarska)*, Acta Universitatis Carolinae: Historia Universitatis Carolinae Pragensis 2006, 46/1-2, s. 25-131
- SITA, Karel. *Studenti z českých zemí na basilejské univerzitě v době reformace*. Theologická příloha Křesťanské revue 1954, s. 14-19
- SITA, Karel. *Život a dílo Amanda Polana z Polansdorfu*. Disertační práce na Komenského evangelické bohoslovecké fakultě, Praha 1951
- STORCHOVÁ, Lucie. *Paupertate styloque connecti: utváření humanistické učenecké komunity v českých zemích*. Praha 2011
- SVATOŠ, Michal. *Akademická peregrinace a cesty za vzděláním*. In: BOBKOVÁ, Lenka – Michaela Neudertová (edd.). *Cesty a cestování v životě společnosti*. Acta Universitatis Purkynianae philosophica et historica III., Studia Historica II., Ústí nad Labem 1995, s. 241–248
- SVATOŠ, Michal. *Čeští studenti v Sieně*. In: PAZDEROVÁ, Alena – Lucia BONELLI CONENNA (eds.). *Siena v Praze. Dějiny, umění, společnost*. Praha 2000, s. 59–63
- SVATOŠ, Michal (ed). *Dějiny Univerzity Karlovy. I, 1347/48-1622*. Praha 1995
- SVATOŠ, Michal. *Smlouva o užívání Betlémské kaple z roku 1612*. In: URBÁNEK, Vladimír – ŘEZNÍKOVÁ, Lenka (eds.). *Mezi Baltem a Uhrami. Komenský, Jednota bratrská a svět středoevropského protestantismu*. Praha 2006, s. 209-222
- SVATOŠ, Michal. *Studenti z českých zemí na univerzitě v Perugii 1579-1727*. Zprávy Archivu Univerzity Karlovy 2, 1977, s. 89-105
- SVATOŠ, Michal. *Studenti z českých zemí na univerzitě v Sieně (1553-1738)*. Zprávy archivu Univerzity Karlovy 4, 1982, s. 29-63
- SVATOŠ, Michal. *Univerzitní studenti v manuálu mistra Curia*. In: HOJDA Zdeněk – Jiří PEŠEK – Blanka ZILYNSKÁ (eds.). *Seminář a jeho hosté. Sborník k 60. narozeninám doc. dr. Rostislava Nového*. Praha 1992, s. 163-170
- SVOBODNÝ, Petr. *Sociální a regionální struktura literárně činných absolventů pražské univerzity v letech 1500-1620*. Acta Universitatis Carolinae : Historia Universitatis Carolinae Pragensis 26, 1986, s. 7-36

- SZÖGI, László. *Die Forschung der ungarländischen Studenten an den europäischen Universitäten von 16. bis 18. Jahrhundert. Forschungsgeschichte, Methodologie, Ergebnisse*. In: OŽÓG, Krzysztof a Maciej ZDANEK (eds). *Universitätsstudium und Gesellschaft in Mitteleuropa vom 15. bis zum 18. Jahrhundert*. Krakow 2017, s. 41-53
- SZÖGI, László a Peter KÓNYA. *Sáros megyei diákok az európai egyetemeken 1378 – 1918. Šarišskí študenti na európskych univerzitách 1387 – 1918*. Budapest 2012
- ŠIMÁK, Josef Vítězslav. *Studenti z Čech, Moravy a Slezska na německých universitách v XV.-XVIII. st.* Časopis českého musea 79, 1905, s. 290-297, 419-424; 80, 1906, s. 118-123, 300-305, 510-539
- ŠMAHEL, František. *Regionální původ, profesionální uplatnění a sociální nobilita graduovaných studentů pražské univerzity v letech 1433-1622*. Zprávy Archivu Univerzity Karlovy 4, 1982, s. 3-28
- ŠMAHEL, František – Miroslav TRUC. *Studie k dějinám Univerzity Karlovy v letech 1433 – 1622*. Acta Universitatis Carolinae: Historia Universitatis Carolinae Pragensis 1963/2, s. 3–59
- TADRA, Ferdinand. *Kulturní styky Čech s cizinou až do válek husitských*. Praha 1897
- TOMCZAK, ROBERT T. *Studenti z území polsko-litevské unie na pražské univerzitě v 17.–18. století*. Acta Universitatis Carolinae: Historia Universitatis Carolinae Pragensis 56, 2016, s. 33-95
- TRUC, Miroslav. *Jagellonská universita a české země v 15. a 16. století*, Acta Universitatis Carolinae: Historia Universitatis Carolinae Pragensis 5, 1964, s. 135-163
- TRUC, Miroslav. *Národnostní charakter jesuitské akademie pražské*. Acta Universitatis Carolinae: Philosophica et historica, 2, 1958, s. 49–68
- TUREK, Adolf. *Význam univerzitních matrik vydaných po r. 1935 pro studium dějin Jednoty*. Bratrský sborník 1967, s. 164-168
- URBÁNEK, Rudolf. *Jednota Bratrská a vyšší vzdělání až do doby Blahoslavovy: příspě. k 400. výr. naroz. Blahoslavových*. Brno 1923
- URBÁNEK, Vladimír. *Raně novověká republika učenců a www: digitální metody zkoumání učeneckých korespondenčních sítí*. Acta Universitatis Carolinae: Historia Universitatis Carolinae Pragensis 58, 2018, s. 37-49
- VÁVRA, Josef. *Štambuch B. Matouše Tita, krajana a spolužáka Komenského v Herbornu 1611*. Časopis Musea království Českého 81, 1907, s. 64-69
- WINTER, Zikmund. *Děje vysokých škol pražských od secessí cizích národů po dobu bitvy bělohorské (1409-1622)*. Praha 1897
- WINTER, Zikmund. *O životě na vysokých školách pražských knihy dvoje: kulturní obraz XV. a XVI. století*. Praha 1899
- YOUNG, Robert F. *Bohemian Scholars and Students at the English Universities from 1347 to 1750*. English Historical Review 38, 1923, s. 72-84

ZAHRADNÍK, Isidor. *Záznamy o českých scholárech v Itálii*. Věstník České akademie císaře Františka Josefa pro vědu, slovesnost a umění 13, Praha 1904, s. 227-246

ZILYNSKÁ, Blanka. *Prameny a pomůcky ke studiu dějin vzdělanosti. Bilance a desiderata*. Práce z Archivu Akademie věd 7, 2002

ŻOŁĄDŹ-STRZELCZYK, Dorota. *Peregrinatio academica. Studia młodzieży polskiej z Korony i Litwy na akademiach i uniwersytetach niemieckich w XVI i pierwszej połowie XVII wieku*. Poznań 1996

ZONTA, Claudia. *Schlesische Studenten an italienischen Universitäten. Eine prosopographische Studie zur frühneuzeitlichen Bildungsgeschichte*. Stuttgart 2004

10. Přílohy

Legenda k seznamům: P = Pán; R = rytíř; M = měšťan; Pd = poddaný; ? = nejistý

Seznam č. 1 – Čeští studenti v Basileji (1575-1620)

ROK	DATUM	JMÉNO	JMÉNO V MATRICE	STAV
1577	26.10.	Stodolius z Požova, Jan ml.	Johannes Stodolius iunior, a Poziowa	M ³⁷⁴
1578	16.10.	Vagner, Andreas	Andreas Vagner a Thermis Caroli IV.	M ³⁷⁵
1579	16.6.	Florinus z Lambštejna, Šimon	Simon Florinus	R
1581	leden	Šlik, Jeroným	Hieronymus Slickius senior ³⁷⁶	P
1581	leden	Gryll z Gryllova, Matyáš	Mattheus Grillus a Grillow, Racconicensis	M ³⁷⁷
1581/82	-	Křinecký z Ronova, Jan Albrecht st.	Johannes Albertus Krzinetzky, Baro a Ronow	R
1581/82	-	Felix z Fictumu, Bohuslav	Bohuslaw Felix a Vicethum	R
1581/82	-	Kustoš Kunětický z Lipky, Václav	Venceslaus Custos Kunitiezius a Lipsca	R
1583	srpen	Kutovec z Úrazu, Martin	Martinus Gútowitzius Pragensis	M
1585	květen	Eberlin, Georg	Georgius Eberlinus Presnicensis	M ³⁷⁸
1585	červenec	Craconii, Joannes	Joannes Cracony	?
1585	září	Griespek z Griespachu, Blažej	Blasius a Griesenbeck, Baro	R
1586	duben	Willebroch, Michal Jan ³⁷⁹	Michael Bilebrochius	M ³⁸⁰
1586	září	Thesauri, Samuel	Samuel Thesauri, Thaborensis	M ³⁸¹
1586	září	Betengel z Neuenperka, Zachariáš	Zacharias Vetengel, Pragenus	M
1587	leden	Roháč z Tejna, Jan	Johannes Rohazius	M ³⁸²
1587	leden	Olbram ze Štětkře, Pavel	Paulus Volbram Zstekze	R
1589/90	-	Teiffel, Nicolaus	Nicolaus Teiffel Pragensis	M
1589/90	-	Grynaeus, Šimon	Simon Grynaeus Pragensis	M
1592	leden-květen	Albrecht ze Schönthalu, Jan	Joannes Albertus a Schontal	R? ³⁸³
1595/96	-	Borbonius z Borbenheimu, Matyáš	Mathias Borbonius Collinens	R
1596/97	-	Střela z Rokyc, David	nobilis David Strzela a Rokitz	R
1597	červenec	Skála, Jan	Joannes Skala Podiebrandeno	M ³⁸⁴
1597	září	Karlík z Nežetic, Jiřík	Georgius Karlik a Nezeticz	R
1597	říjen	Škréta Šotnovský ze Závořic, Daniel	Daniel Skreta a Zavoricz	M ³⁸⁵
1600	28.7.	Marnius, Johannes	Johannes Marnius Pragensis ³⁸⁶	M
1601	11.5.	Slavata z Chlumu a Košumberka,	Dionysius Laczinback Slawate, baro a Chlum	P

³⁷⁴ Louny

³⁷⁵ Karlovy Vary

³⁷⁶ Připsáno: Comes Bassani, Dominus Weiss-Kirchen et Slaccenwerdae

³⁷⁷ Rakovník

³⁷⁸ Přísečnice

³⁷⁹ V knize doktorů medicíny, kterým se stal 19. srpna 1586, je podepsán jako Michael, Johannis Willenbrochii medece filius, Pragensis.

³⁸⁰ Praha

³⁸¹ Tábor

³⁸² Týn nad Vltavou

³⁸³ Novoštitník na přerovském zámku

³⁸⁴ Poděbrady

³⁸⁵ Praha

³⁸⁶ Připsáno: Claudii de Marne typographi filius

		Diviš Lacembok ³⁸⁷	et Koschenberg	
1601	11.5.	Komarovský z Libanic, Jan	Johannes Kunarowsky	R
1601	11.5.	Džbánovský ze Džbánova, Albrecht	Albertus Dzbanowsky	R
1603	leden-červen	Smiřický ze Smiřic, Jaroslav	Jaroslaus Smirziczki, liber baro a Smirzicz	P
1603	leden-červen	Huber z Riesenpachu, Jan	Joannes Huberus a Risenbach	M ³⁸⁸
1604	červenec	Budovec z Budova, Adam ³⁸⁹	Adamus Budowetz de Budowasa	R
1604	červenec	Flek, Christophorus	Christophorus Flek	?
1604	červenec	Labouňský z Labouně, Jan Jiří	Joannes Georgius Labaunsky a Labaunia	R
1604	červenec	Aetius, Jan	Joannes Aetius	M ³⁹⁰
1604	červenec	Hradistenus, Wenceslaus	Wenceslaus Hradistenus	? ³⁹¹
1604	červenec	z Paumberka, Nikodém ml. ³⁹²	Nicodemus a Baumberg	M ³⁹³
1604	říjen	Myllner z Mylhauzu, Petr	Petrus Mullnerus a Mulhausen	R
1604	říjen	Dědek z Vlkova, Jan	Johannes Dedekius a Wlkowa	R
1606/07	-	Hodějovský z Hodějova, Bernard	Bernardus, liber baro ab Hoddiegova	R
1606/07	-	Hodějovský z Hodějova, Jan Jiří	Joannes Georgius, liber baro ab Hoddiegova	R
1606/07	-	Bohuchval z Hrádku, Zikmund	Sigismundus Bauchwald a Hradeck	R
1606/07	-	Mencelius, Jan	Joannes Menzelius Pragensis	M
1606/07	-	Emberiza, Jan	Joannes Emberiza Chotieborzenaus	M ³⁹⁴
1607	červenec	Sekerka ze Sedčic, Mikuláš ml.	Nicolaus Sekerka a Seduzicz	R
1607	červenec	Sekerka ze Sedčic, Bohuchval	Bohuchval Sekerka a Seduzicz	R
1607	červenec	Podmoklský, Václav	Venceslaus Podmoklsky	?
1607	srpen	Erbinaeus z Brandova, Matyáš	Matthias Erbinaeus, Arnobius	M ³⁹⁵
1607	říjen	Štyrkolský z Volovice, Daniel	Daniel Styrkolsky a Wolowicze	M ³⁹⁶
1608	duben	z Valdštejna, Kristián	Christianus, baro a Waldstein	P
1608	duben	z Valdštejna, Jiří	Georgius, baro a Waldstein	P
1608	duben	Poll, Salomon	Salomon Poll, Arnoviensis	M ³⁹⁷
1609	leden	Habervešl z Habernfeldu, Ondřej	Andreas Hobrweschel de Hobrnfeld, Pragensis	M
1610	23.4.	Hrzán z Harasova, Václav	Wenceslaus Hrsan ab Harassowa	R
1610	23.4.	Hrzán z Harasova, Jiří	Georgius Hrsan ab Harassowa	R
1610	23.4.	Didymus, Albert (Vojtěch)	Albertus Didymus Melnicensis	M ³⁹⁸

³⁸⁷ Ve skupině byl ještě Martinus Klumbei, pravděpodobně famulus. Není však uvedena země původu, proto ho v seznamu neuvádím.

³⁸⁸ Praha

³⁸⁹ Ve skupině byl zapsán i Šimon Věrník (Simeon Wernick někdy uváděný jako Müller). Tento kněz Jednoty bratrské pocházel pravděpodobně z Kladska ve Slezsku, od mládí však byl vychováván v Čechách (Tuchoměřice a Mladá Boleslav). Později působil jako zámecký kaplan Petra Voka z Rožmberka. HOLÝ, Martin. *Ve službách šlechty*, s. 242-243.

³⁹⁰ Lanškroun

³⁹¹ Pravděpodobně pocházel z Mnichova Hradiště, které bylo tehdy v držení Jana Jiřího Labouňského z Labouně.

³⁹² 12. září 1605 byl zapsán ke studiu teologie jako Nicodemus a Paumberg, Pragensis.

³⁹³ Praha

³⁹⁴ Chotěboř

³⁹⁵ Hostinné

³⁹⁶ Litoměřice

³⁹⁷ Hranice

³⁹⁸ Mělník

1610	23.4.	Schöndorfien (?), Petr	Petrus Schöndorfiensis	? ³⁹⁹
1612	18.2.	Šotus z Tulipánu (?), Matyáš	Matthias Schotus a Tulipam, Pragensis	M
1612	srpen	Philippi, Johannes	Johannes Philippi Fridladiensis	M ⁴⁰⁰
1612	října	Hodějovský z Hodějova, Přeč ml.	Przechius, liber baron ab Hoddiegiva	R
1612	října	Hodějovský z Hodějova, Smil	Smilus, liber baron ab Hoddiegiva	R
1612	října	Hodějovský z Hodějova, Bohuslav	Bohuslavus, liber baron ab Hoddiegiva	R
1612	října	Hodějovský z Hodějova, Adam	Adamus, liber baron ab Hoddiegiva	R
1612	října	Lanka, Václav	Wencesilaus Lanka	M ⁴⁰¹
1612	října	Hastermann, Georgius	Georgius Hastermann	?
1612	listopad	Štampach ze Štampachu, Jiří	Georgius Steinpach a Steinpach	R
1614	3.6.	Ostrovec z Královic, Vilém	Wilhelmus Wostrowetz a Kralowic	R
1617/18	-	Parman, Nicolaus	Nicolaus Parman, Pragensis	M
1619	duben	Štefek z Koloděj, Štěpán	Stephanus Steffecius a Colodieg	M ⁴⁰²
1620	duben	Škréta Šotnovský ze Závovic, Jan	Joannes Screti Schotnovius a Zavorzitz	M ⁴⁰³

³⁹⁹ Schönborn je německý název obce Stráž u České Lípy, což je kraj, kde měli Hrzánové svá sídla.

⁴⁰⁰ Frýdlant

⁴⁰¹ Milevsko

⁴⁰² Praha

⁴⁰³ Praha

Seznam č. 2 – Moravští studenti v Basileji (1575-1620)

ROK	DATUM	JMÉNO	JMÉNO V MATRICE	STAV
1580	leden-červen	ze Žerotína, Karel st.	D. Carolus Baro a Zerotin ⁴⁰⁴	P
1580	leden-červen	Vranovský z Doubravice, Jiří	Georgius Vranovius a Daubravitz	R
1581/82	-	Jonáš, Jan	Joaness Jonas	?
1585	červenec	z Lichtenštejna, Karel ⁴⁰⁵	Carolus baro a Lichtenstein et caet.	P
1586	srpen	Němčanský, Bartoloměj	Bartholomaeus Niemczianius	M ⁴⁰⁶
1587	leden	z Kounic, Oldřich	Dn. Ulricus a Kaunitz, Baro	P
1590/91	-	ze Žerotína, Jan Diviš	Johannes Dionysius, baro Zerotinus ⁴⁰⁷	P
1590/91	-	Venžík Osinský z Osín, Jan	Johannes Wenzikius	R
1592	leden-květen	Tertullian, Martin	Martinus Tertullianus, Hunnobrodensis	M ⁴⁰⁸
1592	leden-květen	ze Žerotína, Ladislav Velen	Ladislaus Welenus, baro a Zerotin	P
1595	červen	Morkovský ze Zástřizl, Václav ml.	Wencesilaus Morkorosky a Zastrisill	R
1595/96	-	ze Žerotína, Vratislav	Vratislaus a Zerotin	P
1595/96	-	Cavinus, Václav	Wenceslaus Cavinus Slawkoviensis	M ⁴⁰⁹
1595/96	-	z Vartemberka a na Napajedlech, Jan	Joannes, baro a Wartenberg, dominus Napahdti	P
1595/96	-	Prakšický ze Zástřizel, Jiří Zikmund	Georgius Sigismuns Praksicky a Zastrisel ⁴¹⁰	R
1595/96	-	Bukůvka z Bukůvky, Albert	Albertus Bukuwka a Bukuwka	R
1595/96	-	Lessnar, Georgius	Georgius Lessnar	Pd ⁴¹¹
1596/97	-	Březnický z Náchoda, Hynek	Generosus Hincó Baro a Nachod	P
1597	září	Minucius, Václav	Wenceslaus Minutius	?
1597	říjen	Hermannus, Joachimus	Joachimus Hermannus, Olomucensis	M ⁴¹²
1599	prosinec	z Kunovic, Jan ⁴¹³	Joannes, baro a Kunowitz	P
1600	duben	ze Žerotína, Karel ml.	Carolus Zerotinus junior	P
1600	duben	Wolbram, Jindřich Albert	Henricus Albertus Wolbram	?
1600	25.3.	Behrnawerus, Jacobus	Jacobus Behrnawerus Brünnensis	M ⁴¹⁴
1600	7.7.	Albinus, Johannes	Johannes Albinus, Byteschensis	Pd ⁴¹⁵
1601	září	Skrbenský z Hříště, Jan	Johannes Skrbenski	R
1601	září	Věžník z Věžník, Adam	Adamus Weschinik de Weschinik	R
1601	září	Věžník z Věžník, Markvart	Marquaradus Weschinik de Weschinik	R
1601	září	Katarýn z Kataru, Jan	Johann Catharinus a Catharo	R
1602	duben	Röberus, Andreas	Andreas Röberus Olomucensis	M ⁴¹⁶

⁴⁰⁴ Zapsán jako Bohemus.

⁴⁰⁵ Jeho preceptorem byl Jacob Praetorius z Perlenberka, pozdější moravský zemský lékař. HOLÝ, Martin. *Ve službách šlechty*, s. 261.

⁴⁰⁶ Uherský Brod

⁴⁰⁷ Připsáno: Generosus dominus

⁴⁰⁸ Uherský Brod

⁴⁰⁹ Slavkov

⁴¹⁰ Připsáno: dominus Buchlo

⁴¹¹ Zapsán jako minister Domini a Zastrisel.

⁴¹² Olomouc

⁴¹³ Poplatek za studium zaplacen i za studenta jménem Joannes Nettvorzsky, pravděpodobně famula. Chybí však údaj o zemském původu, proto ho v seznamu neuvádím.

⁴¹⁴ Brno

⁴¹⁵ Pravděpodobně z Bítova.

⁴¹⁶ Olomouc

1602	duben	Röberus, Laurentius	Laurentius Röberus Olomucensis	M ⁴¹⁷
1602	červen	Skrbenský z Hříště, Václav Slavibor	Wenceslaus Slavibor Skrbensky	R
1602	červen	Skrbenský z Hříště, Jan ⁴¹⁸	Joannes Skrbensky	R
1602	červen	Schmidt, Andreas	Andreas Schmidt, Fulnecensis	M ⁴¹⁹
1603	červenec	Křišpín, Jan	Johannes Crispinus, Prussenus	Pd ⁴²⁰
1603	červenec	Lorenc, Jan	Johannes Laurentius Strazvicenus	M ⁴²¹
1603/04	-	Schwantz, Elias	Elias Schwantz Brunensis	M ⁴²²
1603/04	-	Březnický z Náchoda, Jan Jiří ml.	Johannes Georgius, liber baro a Nachod	P
1603/04	-	Dacizenus, Tobiáš	Tobias Dacizenus	M ⁴²³
1603/04	-	ze Žerotína, Jan Fridrich	Johannes Fridericus, baro Zerotinus in Strasnitz	P
1603/04	-	Drabeck, Paulus	Paulus Drabeck	?
1603/04	-	Erastus, Jiřík	Georgius Erastus	?
1603/04	-	Plachetius, Jan	magister Johannes Plachetius Mezericenus	M ⁴²⁴
1604	říjen	Žalkovský ze Žalkovic, Matyáš	Mathias Zalkewski a Zalkowitz	R
1604	říjen	Pressius, Jan	Joannes Pressius, Elyhio	?
1604	říjen	Skzuranc, Joannes	Joannes Skzuranc, Blanensis	M ⁴²⁵
1605/06	-	Zahrádecký ze Zahrádek, Oldřich	Uldaricus Zahradeckius a Zahradeck	R
1605/06	-	Bukůvka z Bukůvky, Bernard	Bernardus Buckuwka a Buckuwka	R
1605/06	-	Malaška z Rejdychu, Jan	Johannes Malasska	R
1606/07	-	ze Žerotína, Vilém Fridrich	Gulielmus Fridericus, liberi barones a Zerotin	P
1606/07	-	ze Žerotína, Jan Jetřich	Theodoricus, liberi barones a Zerotin	P
1607	červenec	Vetter, Jan	Johannes Vetterus, Leucopolites	M ⁴²⁶
1609	26.6.	Věžník z Věžník, David	David Weznik a Weznik	R
1609	26.6.	Hrubetius, Filip	Philippus Hrubetius Hunno-Brodenus	M ⁴²⁷
1609	26.6.	Braxatoris, Nicolaus	Nicolaus Braxatoris Trnaviensis	? ⁴²⁸
1612	listopad	Laurentii, Václav	Wencesilus Laurentiades alias Praneis, Inngossutniczenus	Pd ⁴²⁹
1613	leden	z Kunovic, Jan Bernard	Johan Bernhardus, liber baro a Kunowitz	P
1613	leden	Krček (?), Jan	Johannes Krsseck	?
1615	listopad	Muňka z Ivančic, Petr Pavel	Petrus Paulus Muncka ab Evanschitz	R
1619	duben	Hodický z Hodic, Jan	Johannes, liber baro ad Hoditz etc.	P
1619	duben	Zahrádecký ze Zahrádek, Karel	Carolus, liber baro a Zahradek etc.	P

⁴¹⁷ Olomouc

⁴¹⁸ Podle Augusta Sedláčka měl Jaroslav Skrbenský z Hříště pět synů - Jaroslava ml., Václava (nejspíše basilejského studenta), Jana, Bernarta a Jana Jetřicha. Identifikaci znesnadňuje jejich bratranec Jan, syn Václava Skrbenského z Hříště. V každém případě se domnívám, že Jan zapsaný v září 1601, je odlišný od Jana imatrikulaného v červnu 1602. OSN XXIII., s. 309 a 1065.

⁴¹⁹ Fulnek

⁴²⁰ Pocházel z Prusenovic.

⁴²¹ Strážnice

⁴²² Brno

⁴²³ Dačice

⁴²⁴ Velké Meziříčí

⁴²⁵ Blansko

⁴²⁶ Hranice na Moravě

⁴²⁷ Uherský Brod

⁴²⁸ Zapsán jako Moravus, i když název města je pravděpodobně Trnava.

⁴²⁹ Pocházel z Brtničky.

1619	duben	Ducat, Johannes	Johannes Ducat, Odericenus	Pd? ⁴³⁰
1619	září	Žalkovský ze Žalkovic, Václav	Wencuslaus Zialkovius a Zialkovitz	R
1620	duben	Hodický z Hodic, Fridrich	Fridericus, comes de Hoditz et Wolbramitz	P
1620	září	Partlíček ze Špicberka, Simeon	magister Simeon Partlicius, Trischiniensis	M ⁴³¹
1620	červen	?	Tobias von Gorhaw	?

⁴³⁰ Pravděpodobně pocházel z Udeřic, malé obce na jižní Moravě.

⁴³¹ Třešť

Seznam č. 3 – Čeští studenti v Heidelberku (1575-1620)

ROK	DATUM	JMÉNO	JMÉNO V MATRICE	STAV
1575	21.11.	Rubiger, Joannes	Joannes Rubiger Egranus	M ⁴³²
1578	22.11.	Grimius, Jan	Johannes Grimius Joachimicus	M ⁴³³
1584	15.8.	Sixt z Ottersdorfu, Jan Theodor	Joannes Theodorus ab Otterstorff	M ⁴³⁴
1584	15.8.	Prog z Velnic, Jan	Johannes Prog á Welnitz	R
1584	15.8.	Sluzský z Chlumu, Jindřich	Henricus Stussky á Chlum	R
1584	15.8.	Lehnar z Kouby, Oldřich	Vlricus Leonorus á Kauba	M ⁴³⁵
1584	15.8.	Březan, Václav	Venceslaus Briezanius	Pd ⁴³⁶
1584	14.11.	Bohdanecký (?), Václav	Venceslaus Bohdanecensis Rhadicensis	γ ⁴³⁷
1585	14.5.	Batelovský z Prostého (?), Melchior	Melchior Venetus á Prostranna	?
1585	14.5.	Koštický z Koštic, Petr	Petrus Kostiky á Kostiz	M ⁴³⁸
1585	14.5.	Škréta Šotnovský ze Závořic, Jindřich	Henricus Scretá á Zauoritz	M ⁴³⁹
1586	5.5.	Roháč z Tejna, Jan	Johannes Rohazius Tynensis	M ⁴⁴⁰
1586	5.5.	Kbelský z Kapí Hory, Jan	Johannes Kbelsky á Kbelska	M ⁴⁴¹
1586	14.5.	Sophonius, Daniel	Daniel Sophronius Tynus	M ⁴⁴²
1586	28.5.	Grynaeus, Šimon	Simon Grynaeus Pragensis	M
1586	28.5.	Ledčanský z Popic, Jan st.	Johannes Ledzansky á Popitz, Pragensis	M
1586	11.6.	Korvín, Jan	Johannes Coruinus Landscronensis	M ⁴⁴³
1586	11.6.	Klement, Václav	Venceslaus Clemens Gradecensis	M ⁴⁴⁴
1586	23.8.	Kutovec z Úrazu, Martin	Martinus Kuttowetz ab Auratae Pragensis	M
1586	19.9.	Berbisdorf z Berbisdorfu, Gottfried	Godefridus a Berbistorff	R
1587	28.2.	Thesauri, Samuel	Samuel Thesauri Taborensis	M ⁴⁴⁵
1587	28.2.	Betengel z Neuenperka, Zachariáš	Zacharias Betengel Pragensis	M
1587	1.4.	Hortulus, Mikuláš	Nicolaus Hortulus Landskrovensis	M ⁴⁴⁶
1587	1.4.	Cyrus, Matěj st.	Matthias Cyrus Neoboleslavensis	M ⁴⁴⁷
1590	18.5.	Lehenerus, Christophorus	Christophorus Lehenerus Egranus	M ⁴⁴⁸

⁴³² Cheb

⁴³³ Jáchymov

⁴³⁴ Praha

⁴³⁵ Praha

⁴³⁶ Narozen v Březnu u Loun, pocházel z mlynářské rodiny.

⁴³⁷ Může se jednat o chybu v zápisu, který se má číst jako Hradensis.

⁴³⁸ Praha

⁴³⁹ Praha

⁴⁴⁰ Týn nad Vltavou

⁴⁴¹ Praha

⁴⁴² Týn nad Vltavou

⁴⁴³ Lanškroun

⁴⁴⁴ Žebrák

⁴⁴⁵ Tábor

⁴⁴⁶ Lanškroun

⁴⁴⁷ Mladá Boleslav

⁴⁴⁸ Cheb

1590	14.8.	Radešínský z Radešova, Samuel	Samuel Radeschinus á Radeschouiz	R ⁴⁴⁹
1590	říjen	Radešínský z Radešova, Zachariáš	Zacharias Radeschinus á Radeschouiz	R
1591	16.12.	Remel z Markštejna, Adam	Adam Römelius á Marckstein	?
1592	16.3.	Mráz z Milešovy, Jan Theofil	Johannes Theophilus Mraz á Mileschaff	M ⁴⁵⁰
1592	6.7.	Vchynský (Kinský) ze Vchynic a Tetova, Jan	Johannes Wchinfky de Wchinitz	R
1592	6.7.	Vchynský (Kinský) ze Vchynic a Tetova, Vilém	Wilhelmus Wchinfky de Wchinitz	R
1592	6.7.	z Vřesovic, Jan Václav	Johannes Wenceslau á Wrzesowic	R
1592	17.8.	Tuchar z Šoberova, Jan Kašpar	Johannes Casparrus Tucher á Schoberaw ⁴⁵¹	R
1593	17.4.	Mullerus, Nicolaus	Nicolaus Mullerus Pragensis	M
1593	3.12.	Ludouicus, Georgius	Georgius Ludouicus Egranus	M ⁴⁵²
1594	13.4.	Purkrabí z Donína, Jindřich	Henricus burgaius et baro á Donau	P
1598	12.4.	Purkrabí z Donína, Achác	Achacius burggrafius baro á Donau	P
1599	12.5.	Purkrabí z Donína, Kryštof	Christophorus Burggravius baro á Dhonaw	P
1600	25.9.	Marnius, Johannes	Joannes Marnius Pragensis	M
1602	1.4.	Kukla, David	Dauid Kukla Pragensis	M
1602	1.4.	Huml z Ruprštořfu, Jan	Johannes Humelius Pragensis	M
1602	17.8.	Polykarp, Martin	M. Martinus Polycarpus, Hradecensis	M ⁴⁵³
1603	28.3.	z Jizbice, Pavel	Paulus á Gisbice	M ⁴⁵⁴
1605	30.9.	Smiřický ze Smiřic, Jaroslav	Jaroslaus Liber baro á Smirziz	P
1606	18.8.	Erbinaeus z Brandova, Matyáš	Matthias Erbe Arnoius	M ⁴⁵⁵
1607	13.9.	Linhart z Neuenperka, Jan	Johannes Leonhardus Á Neyenburg Pragensis	M
1607	13.9.	Adam z Veleslavína, Samuel	Samuel Adamus á Welleslawina Pragensis	M
1607	15.9.	Berka z Dubé, Bohuchval ml.	Gotlobius Berka liber baro de Duba ⁴⁵⁶	P
1607	25.9.	Kutnauer ze Sonnenštejna, Pavel	Paulus Kutenawer Pragensis	M
1607	8.10.	Smiřický ze Smiřic, Albrecht Václav	Albertus Wencesilaus Smirzicius á Smirziz	P
1607	8.10.	Slavata z Chlumu a Košumberka, Michal	Michaël Slauata á Chlum et Kussumberg	P
1607	19.10.	Habervešl z Habernfeldu, Jan	Johannes Haberweschel de Habernfeld Pragensis	M
1609	23.8.	Smil z Michalovic, Jan	Joannes Smil á Michalowitz	R
1609	23.8.	Ješín z Bezděží, Pavel	Paulus Gessinius Pragensis	M
1610	říjen	Strada z Rosbergu, Karel	Carolus de Strada a Roszberg	R
1610	říjen	Strada z Rosbergu, Oktavio ml.	Octavius de Strada a Roszberg	R
1611	2.4.	Hodějovský z Hodějova, Přech ml.	Przechius liberi baro ab Hoddieiova	R
1611	2.4.	Hodějovský z Hodějova, Smil	Smilus liberi baro ab Hoddieiova	R
1611	2.4.	Hodějovský z Hodějova, Bohuslav	Bohuslavus liberi baro ab Hoddieiova	R
1611	2.4.	Hodějovský z Hodějova, Adam	Adamus liberi baro ab Hoddieiova	R

⁴⁴⁹ Samuel Radešínský získal právo užívat erb a predikát z Radešova roku 1590, o šest let později byl přijat do rytířského stavu na Moravě. HEJNIC, Josef – Jan MARTÍNEK. *Rukověť humanistického básnictví v Čechách a na Moravě IV.*, s. 283n.

⁴⁵⁰ Litoměřice

⁴⁵¹ Zapsán jako Pragensis.

⁴⁵² Cheb

⁴⁵³ Hradec Králové

⁴⁵⁴ Praha

⁴⁵⁵ Hostinné

⁴⁵⁶ Připsáno: et Kurrivod.

1611	9.7.	Smiřický ze Smiřic, Albrecht Jan	Albertus Johannes Smirzicius liber baro a Smirziz	P
1611	9.7.	Klusák z Kostelce, Ondřej Adam	Andreas Adamus Klussagk	R
1611	9.7.	Klusák z Kostelce, Václav	Wenceslaus Klusaagk	R
1611	7.9.	Ostrovec z Královic, Vilém	Wilhelmus Wostrowetz Skralowiz etc.	R
1611	27.9.	Thermenus ze Zhoře, Daniel	Daniel Thermenus á Zhorze, Satecenus	M ⁴⁵⁷
1611	27.9.	Švik z Lukonos, Daniel	Daniel Sseck a Luconos, Pragensis	M
1614	27.9.	Štoček, Pavel	Paulus Stockeus Pragensis	M
1614	27.9.	Michael, Johannes	Johannes Michael Nislerus	M ⁴⁵⁸
1614	6.10.	Myllner z Mylhauzu, Jan	Johannes Mullnerus á Mulhausen	R
1615	21.8.	Malinovský z Hlavačova, Jan	Johannes Malinouius ab Hlawacžowa Rakonensis	M ⁴⁵⁹
1615	25.9.	Khostnerus, Johannes	Johannes Khostnerus Pragensis	M
1616	26.3.	Hoffman, Matyáš	Mathhaeus Hoffman, Friedlandensis	M ⁴⁶⁰
1617	17.3.	Seldtner, Joannes Adamus	Joannes Adamus Seldtner Egeranus	M ⁴⁶¹
1618	10.8.	ze Sommerfeldu a Tumnic, Kryštof Erasmus	Christophorus Erasimus á Sommerfeld et Tumitz	R
1618	10.8.	Mošauer z Valdova, Jiří Alexej	Georgius Alexius Mossaur a Waldhof	R
1618	10.8.	Dobříkovský z Malejova, Jindřich	Henricus Dobrzikowsky á Malegow	R

⁴⁵⁷ Žatec

⁴⁵⁸ Stříbro

⁴⁵⁹ Rakovník

⁴⁶⁰ Frýdlant

⁴⁶¹ Cheb

Seznam č. 4 – Moravští studenti v Heidelberku (1575-1620)

ROK	DATUM	JMÉNO	JMÉNO V MATRICE	STAV
1584	15.8.	Němčanský, Bartoloměj	Bartholomaeus Neniczavius Hunnobrodensis	M ⁴⁶²
1585	25.10.	Benedictus, Jan	Johannes Benedictus Hunnobrodensis	M ⁴⁶³
1586	5.5.	z Kounic, Oldřich	Generosus Vlricus liber baro á Kaunitz ⁴⁶⁴	P
1586	5.5.	Březnický z Náchoda, Jaroslav Bohuchval	Generosus Jaroslaus Bohnichwal, liber baro á Nachod	P
1587	19.3.	Martinides, Tobiáš	Tobias Martinides	M ⁴⁶⁵
1588	17.6.	ze Žerotína, Jan Diviš	Jan Dionisius baro á Zerotin etc.	P
1588	17.6.	Venžik Osinský z Osín, Jan	Janus Wenzick ab Ossen	R
1588	2.12.	Hodický z Hodic, Jiří	Georgius Hodizius	P
1589	12.11.	Tertullian, Martin	Martinus Tertullianus Honobradensis	M ⁴⁶⁶
1592	6.7.	Dinlingius, Johannes	Johannes Dinlingius Iglaiensis	M ⁴⁶⁷
1594	8.1.	ze Žerotína, Ladislav Velen	Ladislaus Welenus baro Zerotinus	P
1596	26.3.	Březnický z Náchoda, Hynek	Hinco á Nachod, liber baro	P
1596	27.3.	Aretin z Ehrenfeldu, Pavel	Paulus Polonellus	M ⁴⁶⁸
1600	26.11.	Skrbenský z Hříště, Jan	Johannes Skrbenski	R
1603	5.12.	Štefan (Tatranský), Zachariáš	Zacharias Stephanus Taterenski	? ⁴⁶⁹
1606	7.12.	Acontius, Mikuláš	Nicolaus Acontius Moravus Trebitzensis	M ⁴⁷⁰
1607	13.9.	Dubín, Pavel	Paulus Dubinus Meserizensis	M ⁴⁷¹
1607	13.9.	Acontius, Eliáš	Elias Acontius Trebizensis	M ⁴⁷²
1607	13.9.	Petřvaldský z Petřvaldu, Jan Theodorik	Johannes Theodoricus Petrzwaldsky á Petrzwald	R
1611	2.4.	Petřvaldský z Petřvaldu, Bernard Diviš	Bernhardus Dionysius Petrzwaldsky a Petrzwald	R
1611	2.4.	Skrbenský z Hříště, Bernard	Bernhardus Skrbensky a Hrisstie	R
1611	2.4.	Pitruša, Jiří	Georgius Pitruša, Przerowensis	M ⁴⁷³
1611	26.9.	z Kunovic, Jan Bernard	Johannes Bernhardus liber baro á Kunowicz	P
1613	19.6.	Komenský, Jan Amos	Joannes Amos, Niuanus	M ⁴⁷⁴
1614	3.6.	Fabricius, Pavel	Paulus Fabritius	M ⁴⁷⁵
1616	24.3.	Didymus, Tomáš	Thomas Didymus Praera	M ⁴⁷⁶

⁴⁶² Uherský Brod

⁴⁶³ Uherský Brod

⁴⁶⁴ Připsáno: in Austerlitz et Zdanitz.

⁴⁶⁵ Velké Meziříčí

⁴⁶⁶ Uherský Brod

⁴⁶⁷ Jihlava

⁴⁶⁸ Uherský Brod

⁴⁶⁹ Otakar Odložilík ho považuje za příbuzného Ondřeje Štefana, který byl po Janu Blahoslavovi seniorem sboru Jednoty bratrské v Ivančicích. ODLOŽILÍK, Otakar. *Jednota bratrská a reformování*, s. 63.

⁴⁷⁰ Třebíč

⁴⁷¹ Velké Meziříčí

⁴⁷² Třebíč

⁴⁷³ Přerov

⁴⁷⁴ Uherský Brod

⁴⁷⁵ Strážnice

⁴⁷⁶ Přerov

1616	24.3.	Molitor, Mikuláš	Nicolaus Molitor Mezericeno	M ⁴⁷⁷
1616	24.3.	Laurinus, Jiří	Georgius Laurinus Praera	M ⁴⁷⁸
1618	17.9.	Vetter, Daniel	Daniel Vetterus Leucopolites	M ⁴⁷⁹
1619	27.3.	Achior, Mikuláš	Nicolaus Achior Strazniczio	M ⁴⁸⁰
1620	14.6.	Vánečský z Jemničky, Vilém	Gulielmus Wanetzki de Gemnitz	R
1620	14.6.	Engelmeier, Jiří	Georgius Engelmeier	?

⁴⁷⁷ Velké Meziříčí

⁴⁷⁸ Přerov

⁴⁷⁹ Hranice

⁴⁸⁰ Strážnice

Seznam č. 5 – Čeští studenti v Herbornu (1575-1620)

ROK	DATUM	JMÉNO	JMÉNO V MATRICE	STAV
1595	červenec	Skála, Jan	Johannes Skala Podebradensis	M ⁴⁸¹
1595	červenec	Škréta Šotnovský ze Závovic, Daniel	Daniel Skreta a Zavoritz	M ⁴⁸²
1597	24.4.	Mizera, Ondřej	Andreas Miser von Jarof	Pd
1605	24.4.	Paulus, Jan	Johannes Paulus Egranus ex Voitlandia	M ⁴⁸³
1605	7.5.	Ješín z Bezdězí, Pavel	Paulus Jeschenius Pragensis	M
1605	27.5.	Didymus, Albert (Vojtěch)	Albertus Didymus a Melnick	M ⁴⁸⁴
1605	září	Kutnauer ze Sonnenštejna, Pavel	Paulus Kutnaur	M ⁴⁸⁵
1605	20.11.	Rozín z Javorníku, Jan Jiří	Johannes Georgius Rosini a Javornick Pragenses	M
1605	20.11.	Rozín z Javorníku, Eliáš	Elias Rosini a Javornick Pragenses	M
1605	23.11.	Sekerka ze Sedčic, Mikuláš ml. ⁴⁸⁶	Nicolaus Strzelka	R
1605	25.11.	Rozín z Javorníku, Samuel	Samuel Rosini Pragenses	M
1605	25.11.	Rozín z Javorníku, Jiří	Georgius Rosini Pragenses	M
1606	červenec	Philemon, Jan	Johannes Philemon Lovosicens	M ⁴⁸⁷
1606/07	-	Raphanus, Samuel	Samuel Raphanus Milivenus	M ⁴⁸⁸
1606/07	-	Berka z Dubé, Bohuchval ml.	Bohuchwal Berka liber baro de Duba et Lipa	P
1606/07	-	Adam z Veleslavína, Samuel	Samuel Adami Pragensis	M
1606/07	-	Smrčka z Mnichu, Jindřich	Henricus Smrzka a Mnichu	R
1606/07	-	Myška ze Žlunic, Ulrych	Ulricus Myska a Zlunicz	R
1607	-	Linhart z Neuenperka, Jan	Johannes Leonhardi, Pragensis	M
1608	leden-duben	Hrzán z Harasova, Václav	Wenceslaus Hersan ab Harassowan	R
1609/10	-	Aristus, Zachariáš	Zacharias Aristus Horatzdouinus	M ⁴⁸⁹
1609/10	-	Jafet, Bohuslav	Bohuslaus Japhet	Pd ⁴⁹⁰
1609/10	-	Sandion, Václav	Wenceslaus Sandion Hradacensis	M ⁴⁹¹
1609	5.10.	Kaplír ze Sulevic, Vilém Felix	Wilhelmus Felix Kaplirz a Sweluwick	R
1609/10	-	Ješín z Bezdězí, Samuel	Samuel Gessinius Pragenus	M
1610	srpen	Griespek z Griespachu, Florián ml.	Florianus Griesbeccius a Griesbach	R
1610	srpen	Malovec z Malovic, Gilfrid Vojtěch	Gilfridus Albertus Malovecius a Malovitz	R
1611	30.3.	Thermenus ze Zhoře, Daniel	Daniel Thermenus a Zhorze Sateleuus	M ⁴⁹²
1611	30.3.	Salmon, Jan	Joannes Salomon	Pd ⁴⁹³
1611	30.3.	Litomil, Jan	Joannes Litomil Litomislenus	M ⁴⁹⁴

⁴⁸¹ Poděbrady

⁴⁸² Praha

⁴⁸³ Cheb

⁴⁸⁴ Mělník

⁴⁸⁵ Praha

⁴⁸⁶ Podruhé zapsán v akademickém roce 1606/1607 jako Nicolaus Sekerka a Sedczicz.

⁴⁸⁷ Lovosice

⁴⁸⁸ Milevsko

⁴⁸⁹ Horažďovice

⁴⁹⁰ Pocházel z Čestína u Uhlířských Janovic.

⁴⁹¹ Hradec Králové

⁴⁹² Žatec

⁴⁹³ Pocházel z Podhoří u Drahotuší.

⁴⁹⁴ Litomyšl

1611	30.3.	Stadius, Jan	Joannes Stadius	Pd ⁴⁹⁵
1611	24.4.	Švik z Lukonos, Daniel	Daniel Schuick Pragensis	M
1611	8.8.	Mathisaeus z Hostína, Samuel	Samuel Mathisaeus Milivenus	M ⁴⁹⁶

⁴⁹⁵ Pocházel z Bílé Třemešné.

⁴⁹⁶ Milevsko

Seznam č. 6 – Moravští studenti v Herbornu (1575-1620)

ROK	DATUM	JMÉNO	JMÉNO V MATRICE	STAV
1595/96	-	Gregorianus, Tobias	Tobias Gregorianus Lipnicensis	M ⁴⁹⁷
1603/04	-	Opsimathes, Jan ⁴⁹⁸	Johannes Opsimathes	Pd ⁴⁹⁹
1603/04	-	Dubín, Pavel	Paulus Dubinus Mezericencis	M ⁵⁰⁰
1605	7.5.	Acontius, Eliáš	Elias Acontius Treiwicencis	M ⁵⁰¹
1605	7.5.	Vetter, Jan	Johannes Wetterus Leicopoliensis	M ⁵⁰²
1605	17.5.	Erastus, Jiřík	Georgius Erastus	?
1605	14.6.	Dubín, Tomáš	Thomas Dubinus Mezzervicencis	M ⁵⁰³
1606/07	-	Němčanský, Pavel	Paulus Nemschanus	M ⁵⁰⁴
1606/07	-	Petřvaldský z Petřvaldu, Jan Theodorik	Johannes Theodericus Petrzwalsky	R
1606	říjen	Přepyský z Rychemberka, Václav Jindřich	Wenceslaus Henricus Prepyscy a Richmburc	R
1609	červenec	Chodníček, Jan	Johannes Chodnizius Fulnecensis	M ⁵⁰⁵
1609	červenec	Weissius (?), Zachariáš	Zacharias Weissius Prebizensis	M ⁵⁰⁶
1610	srpen	Acontius, Mikuláš	Nicolaus Acontius	M ⁵⁰⁷
1611	30.3.	Titus, Matouš	Matthaeus Titus Straznicensis	M ⁵⁰⁸
1611	30.3.	Komenský, Jan Amos	Joannes Amos Nivmizensis	M ⁵⁰⁹
1611	27.5.	Fabricius, Pavel	Paulus Fabricius	M ⁵¹⁰
1611	27.5.	Crispus, Elias	Elias Crispus	?
1612	6.5.	Roháč z Tejna, Karel	Carolus Rohacius	M ⁵¹¹
1615	červenec	Petrozelius, Jakub ml.	Jacobus Petrozelius Budvicensis	M ⁵¹²
1615	srpen	Ducat, Johannes	Johannes Ducat Uderitzki	Pd ⁵¹³
1616	červen	Oneš z Březovic, Jáchym	Joachimus Oness a Brzesovicz	R
1617	duben	Oneš z Březovic, Mikuláš	Nicolaus Onesch a Brzesovitz	R
1617	květen	Hodický z Hodic, Jan	Joannes liber baro ab Hodietz	P
1617	3.10.	Oneš z Březovic, Diviš	Dionysius Oness a Brzesowicz	R
1617	3.10.	Oneš z Březovic, Zikmund	Sigismundus Oness a Brzesowicz	R

⁴⁹⁷ Lipník nad Bečvou

⁴⁹⁸ Zapsán ještě v dubnu 1606 pod stejným jménem.

⁴⁹⁹ Pocházel pravděpodobně z Morkovic.

⁵⁰⁰ Velké Meziříčí

⁵⁰¹ Třebíč

⁵⁰² Hranice na Moravě

⁵⁰³ Velké Meziříčí

⁵⁰⁴ Horní Dunajovice

⁵⁰⁵ Fulnek

⁵⁰⁶ Třebíč

⁵⁰⁷ Třebíč

⁵⁰⁸ Strážnice

⁵⁰⁹ Uherský Brod

⁵¹⁰ Strážnice

⁵¹¹ Slavkov

⁵¹² Moravské Budějovice

⁵¹³ Pocházel z Udeřic, malé obce na jižní Moravě.

Seznam č. 7 – Čeští studenti v Marburku (1575-1620)

ROK	DATUM	JMÉNO	JMÉNO V MATRICE	STAV
1577	11.6.	Pressius, Pavel	D. Paulus Pressius	M ⁵¹⁴
1577	18.6.	Šlik, Jeroným	Hieronymus Schlick, Comes in Passun ⁵¹⁵	P
1577	18.6.	Nicolaus, Elias	Elias Nicolaus, Lichtenstadiens ⁵¹⁶	?
1577	18.6.	Krause, Georgius	Georgius Krause, Lichtenstadiens ⁵¹⁷	?
1578	3.5.	Krollius, Theodorus	Theodorus Krollius Cadanensis	M ⁵¹⁸
1578	12.6.	Spindleri, Abrahamus	Abrahamus Spindleri Schlakenwerdenses	M ⁵¹⁹
1578	12.6.	Spindleri, Iohannes	Iohannes Spindleri Schlakenwerdenses	M ⁵²⁰
1594	7.10.	Knobloch, Jan Theodor	Iohannes Theodricus Knoblauch	R
1600	28.5.	Tuchar z Šoberova, Jan Kašpar ml.	Iohannes Chasparus Ducher a Schoberaw	R
1600	28.5.	Tuchar z Šoberova, Jan Jiří	Iohannes Georgius Ducher a Schoberaw	R
1601	16.4.	Tuchar z Šoberova, Jan	Iohannes Tucher a Schoberaw	R
1606	31.8.	z Valdštejna, Kristián	Christianus Baro de Walstein	P
1606	31.8.	z Valdštejna, Jiří	Georgius Baro de Walstein	P
1606	29.10.	Ješín z Bezdězí, Pavel	Paulus Ieschinius Pragensis	M
1606	31.10.	Rozín z Javorníku, Jan Jiří	Ioannes Georgius Rosinus Pragensis	M
1606	31.10.	Rozín z Javorníku, Eliáš	Elias Rosinus Pragensis	M
1606	29.11.	Paul, Johannes	Iohannes Paulus Egeranus Voitlandus	M ⁵²¹
1606	29.11.	Kutnauer ze Sonnenštejna, Pavel	Paulus Kutnawer Pragensis	M
1607	25.5.	Sekerka ze Sedčic, Mikuláš ml.	Nicolaus Sekerka a Sedezicz	R
1607	25.5.	Kaplír ze Sulevic, Vilém Felix	Wilhelmus Kaplirz a Sulevitz	R
1607	3.10.	Philemon, Jan	Iohannes Philemon Lovossicensis	M ⁵²²
1607	3.10.	Mráz z Milešovky, Jan Diviš	Iohannes Dionysius Mraz a Milessouka Litomericensis	M ⁵²³
1608	11.4.	Jafet, Bohuslav	Bohuslaus Iaphet Czestinesis	Pd ⁵²⁴
1608	8.7.	Hrzán z Harasova, Václav	Wenceslaus Hersan ab Haraszowa	R
1608	8.7.	Hrzán z Harasova, Jiří	Georgius Hersan ab Haraszowa	R
1608	8.7.	Didymus, Albert (Vojtěch)	Albertus Didymus Moloricensis	M ⁵²⁵
1608	8.7.	Kranoveský (?), Petr	Petrus Kranowesky	?
1608	23.8.	Faber, Tomáš	Thomas Faber Trachaviensis	γ ⁵²⁶
1608	23.8.	Adam z Veleslavína, Samuel	Samuel Adamus a Vileslavina Pragensis	M
1608	23.8.	Linhart z Neuenperka, Jan	Iohannes Leonhardus a Nivenperg Pragensis	M

⁵¹⁴ Kouřim

⁵¹⁵ Připsáno: dominus in Weiskirchen et Schlackewerde etc.

⁵¹⁶ Připsáno: Generosi Comitum ministri.

⁵¹⁷ Připsáno: Generosi Comitum ministri.

⁵¹⁸ Kadaň

⁵¹⁹ Ostrov

⁵²⁰ Ostrov

⁵²¹ Cheb

⁵²² Lovosice

⁵²³ Litoměřice

⁵²⁴ Pocházel z Čestína u Uhlířských Janovic.

⁵²⁵ Mělník

⁵²⁶ Tachov či snad Dráčov?

1608	7.10.	Křížek (?), Samuel	Samuel Kizenck, Milivienses	M ⁵²⁷
1608	7.10.	Lanka, Václav	Wenceslaus Lanka, Milivienses	M ⁵²⁸
1608	7.10.	Hodějovský z Hodějova, Adam	Adamus, L. Baron ab Hoddiegova	R
1608	7.10.	Hodějovský z Hodějova, Bohuslav	Bohuslaus, L. Baron ab Hoddiegova	R
1608	7.10.	Hodějovský z Hodějova, Přecl ml.	Przechius, L. Baron ab Hoddiegova	R
1608	7.10.	Hodějovský z Hodějova, Smil	Smilus, L. Baron ab Hoddiegova	R
1608	20.11.	Sandion, Václav	Wenceslaus Sandion Hradecen	M ⁵²⁹
1609	1.8.	Oršinovský z Fürstenfeldu, Jan	Ioannes Orshnowsky a Fyrstenfeld	M ⁵³⁰
1609	1.8.	z Jenštejna, Jan	Ioannes a Gestein	M ⁵³¹
1609	1.8.	Huml z Ruprstorfu, Václav Diviš	Wenceslaus-Dionysius Hummelius a Rupersdorff	M ⁵³²
1609	14.8.	Smil z Michalovic, Jan	Ioannes Smil a Michalowitz, Eques	R
1610	23.2.	Střela z Rokyc, Štěpán	Stephanus Strzela a Kokicz	R
1610	23.2.	Horatius, Iohannes	Iohannes Horatius Scheckticensis	Pd ⁵³³
1610	26.3.	Griespek z Griespachu, Florián ml.	Florianus Geierspekus a Griersbach	R
1610	26.3.	Malovec z Malovic, Gilfrid Vojtěch	Silfridus Adalbertus Malovecius a Malovitz	R
1610	26.3.	Šlechta ze Všehrd, Mikuláš	Nicolaus Schlechta a Vssehrd ⁵³⁴	R
1610	26.3.	Linhart z Neuenperka, Ladislav	Ladislaus Leonhardus a Nebenperck ⁵³⁵	M ⁵³⁶
1610	31.3.	Apollo, Jan	Iohaness Apollo Horazdoviensis	M ⁵³⁷
1610	7.4.	Sixt z Ottersdorfu, Jan	Iohannes Sixtus ab Ottersdorff	M ⁵³⁸
1610	7.4.	Sixt z Ottersdorfu, Vratislav	Uratisslaus Sixtus ab Ottersdorff	M ⁵³⁹
1610	7.4.	Litoměřický z Jizbice, Jan Václav	Ioahaness Wenceslaus Lithomierzicky a Gizbice	M ⁵⁴⁰
1610	10.4.	Mráz z Milešovky, Jindřich Jiří	Henricus Georgius Mraz a Milesonka	M ⁵⁴¹
1610	1.11.	ze Starhemberka, Jiří Erasmus	Erasmus liber Baro a Starenburg	P
1610	1.11.	ze Starhemberka, Kašpar	Casparus liber Baro a Starenburg	P
1612	-	Engel z Engelsberku, Jan	Iohannes Engell von Engelsbergk Pragensis	M
1612	-	Litomil, Jan	Iohannes Lithomil	M ⁵⁴²
1612	-	Švik z Lukonos, Daniel	Daniel Ssvik a Luconos Pragensis	M
1612	-	Šultys z Felsdorffu, Jiří	Georgius Schultissius a Felsdorff	M ⁵⁴³

⁵²⁷ Milevsko

⁵²⁸ Milevsko

⁵²⁹ Hradec Králové

⁵³⁰ Praha

⁵³¹ Praha

⁵³² Praha

⁵³³ Pravděpodobně pocházel z Čechtice.

⁵³⁴ Podruhé uveden mezi studenty na konci akademického roku jako Nicolaus Schlechta a Vssehrd.

⁵³⁵ Podruhé uveden mezi studenty na konci akademického roku jako Ladislaus Leonhardus a

Nagenperka.

⁵³⁶ Praha

⁵³⁷ Horažďovice

⁵³⁸ Praha

⁵³⁹ Praha

⁵⁴⁰ Praha

⁵⁴¹ Litoměřice

⁵⁴² Litomyšl

⁵⁴³ Kutná Hora

1614	31.5.	Hoffman, Matyáš	Matthaeus Hoffman Fridlandiensis	M ⁵⁴⁴
1616	10.6.	Havlík z Varvažova, Jan	Iohannes Hawlichius Pragensis	M
1616	11.6.	Štefek z Koloděj, Štěpán	Stephanus Steffecius a Colodieg	M ⁵⁴⁵

⁵⁴⁴ Frýdlant

⁵⁴⁵ Praha

Seznam č. 8 – Moravští studenti v Marburku (1575-1620)

ROK	DATUM	JMÉNO	JMÉNO V MATRICE	STAV
1577	11.6.	Huber z Riesenpachu, Adam	Adamus Huberus Mesrizenus ⁵⁴⁶	M ⁵⁴⁷
1595	4.8.	Haunschild z Fyrstenfeldu, Jíří	Georgius Hawenschildt a Furstenwaldt	R
1601	19.5.	Reiman, Jakub	Iacobus Reiman Ilaviensis	M ⁵⁴⁸
1606	29.11.	Dubín, Tomáš	Thomas Dubinus Masricensis	M ⁵⁴⁹
1607	28.2.	Vetter, Jan	Iohannes Wetterus Leucopolitanus	M ⁵⁵⁰
1607	25.9.	Petřvaldský z Petřvaldu, Jan Theodorik	Iohannes Theodoricus Petrzwaldsky	R
1607	25.9.	Acontius, Eliáš	Elias Acontius Trebizensis	M ⁵⁵¹
1607	25.9.	Acontius, Mikuláš	Nicolaus Acontius Trebizensis	M ⁵⁵²
1608	11.4.	Chodníček, Jan	Iohannes Chodniczius Fulnecensis	M ⁵⁵³
1608	11.4.	Weissius (?), Zachariáš	Zacharias Weysius Moravo-Trebicensis	M ⁵⁵⁴
1608	11.4.	Joram, Jan	Iohannes Ioram Tusteno-Moravus	M ⁵⁵⁵
1608	4.10.	Petřvaldský z Petřvaldu, Bernard Diviš	Bernhardus Dionysius de Petrtzwaldski	R
1608	4.10.	Skrbenský z Hříště, Bernard	Bernhardus Slerbenski de Hitzisstiae (Skrbenski de Hezisskie)	R
1608	14.10.	Pitruša, Jíří	Georgius Pitruša Przerovensis	M ⁵⁵⁶
1609	26.12.	z Kunovic, Jan Bernard	Iohannes-Bernhardus a Kunowitz	P
1610	1.11.	Fabricius, Pavel	Paulus Fabritius	M ⁵⁵⁷
1612	-	z Kounic, Karel	Carolus Liber Baro a Kaunitz	P
1612	-	z Kounic, Maxmilián	Maximilianus Liber Baro a Kaunitz	P
1612	-	Kotvrdovský z Olešničky, Jetřich Gideon	Theodorus Gedeon Kotwodowitki Zwollessnizky	R
1612	-	Travinský (?), Samuel	Samuel Trawinczki Strasnicensis	M ⁵⁵⁸
1612	-	Roháč z Tejna, Karel	Carolus Rohacius	M ⁵⁵⁹
1614	31.8.	Hodický z Hodic, Zdeněk	Zdenko Comes ab Hoditz et Wolbramitz	P
1614	31.8.	Hodický z Hodic, Fridrich	Fridericus Comes ab Hoditz et Wolbramitz	P
1614	31.8.	Concordius, Pavel	Paulus Concordius Straschnicensis	M ⁵⁶⁰
1615	11.7.	Zahrádecký ze Zahrádek, Václav	Wenceslaus Zahradocky de Zachradeck, Baro ⁵⁶¹	P

⁵⁴⁶ Připsáno: Medicinae Doctor.

⁵⁴⁷ Velké Meziříčí

⁵⁴⁸ Jihlava

⁵⁴⁹ Velké Meziříčí

⁵⁵⁰ Hranice

⁵⁵¹ Třebíč

⁵⁵² Třebíč

⁵⁵³ Fulnek

⁵⁵⁴ Třebíč

⁵⁵⁵ Tovačov

⁵⁵⁶ Přerov

⁵⁵⁷ Strážnice

⁵⁵⁸ Strážnice

⁵⁵⁹ Strážnice

⁵⁶⁰ Strážnice

⁵⁶¹ Připsáno: et in Hrottovitz.

Seznam č. 9 – Čeští studenti v Ženevě (1575-1620)

ROK	DATUM	JMÉNO	JMÉNO V MATRICE	STAV
1579	12.10.	Sušický, Samuel Šimon	Samuel Simonis, Sussicensis	M ⁵⁶²
1580	5.8.	Gryll z Gryllova, Matyáš	M. Mathias Gryllus á Gryllowa, Raconicenus	M ⁵⁶³
1580	7.8.	Šlik, Jeroným	Hieronymus Schlik senior, comes de Passaun ⁵⁶⁴	P
1581	5.12.	Křinecký z Ronova, Jan Albrecht st.	Joannes Albertus Krzineczky, baro á Ronaw	P
1581	5.12.	Felix z Fictumu, Bohuslav	Bohuslaus Foelix á Vitztum	R
1581	5.12.	Kustoš Kunětický z Lipky, Václav	Venceslaus Custos Kuneticzius de Lipka	R
1584	12.6.	Trejtlar z Krošvic, Václav	Venceslaus Treutler, Pragensis	M
1584	12.6.	Korálek z Těšína, Ludvík	Ludovicus Koralek á Teschin	M ⁵⁶⁵
1584/85	-	Kutovec z Úrazu, Martin	Martinus Kuttowetz, Pragensis	M
1600	4.11.	Kechel z Hollenštejna, Jan	Johannes Kechel a Hollenstein, Pragensis	M
1602	13.11.	Engell (Anděl), Jan Richard	Johannes Richardus Engell, Pragensis	M
1605	15.7.	Burger, Mikuláš	Nicolaus Burgerus, Pragensis	M
1606	12.10.	Sekerka, Přibyslav	Przibislac Secerca, Pragensis	?
1607	7.7.	Hodějovský z Hodějova, Jan Jiří	Johannes Georgius, L. Baro ab Hoddiegowa	R
1607	7.7.	Hodějovský z Hodějova, Bernard	Bernardus, L. B. ab Hoddiegowa	R
1607	7.7.	Vtelenský ze Vtelna, Jiří	Georgius Wtelensky á Wtelno	R
1608	15.11.	Berka z Dubé, Bohuchval ml.	Bohuchwalius junior Bercka, L.Baro de Duba et Lippa	P
1609	3.2.	Slavata z Chlumu a Košumberka, Michal	Michaël Slavata, L.Baro á Chlum et Kossmberg	P
1609	3.2.	Smiřický ze Smiřic, Albrecht Václav	Albertus Wenceslaus Smirzicius, L.Baro á Smirziz	P
1609	18.4.	z Valdštejna, Jiří	Georgius, L.Baro á Waldstein	P
1609	18.4.	z Valdštejna, Kristián	Christianus, L.Baro á Waldstein	P
1613	-	Střela z Rokyc, Štěpán	Stephanus Shzela á Rokytz	R
1618	25.2.	Litomíl, Jan	Johannes Litomil, Litomichleno	M ⁵⁶⁷
1619	9.1.	Šlemer z Častolovic, Tomáš	Thomas Schlemmerus a Criastolovicz	M ⁵⁶⁸
1619	17/27.5.	Dobříkovský z Malejova, Jindřich	Henricus Dobrikowsky de Malegow	R
1619	17/27.5.	ze Sommerfeldu a Tumnice, Kryštof Erasmus	Christophorus Erasmus á Sommerfeld et Tumnitz	R
1619	17/27.5.	Mošauer z Valdova, Jiří Alexej	Georgius Alexius Mossaur á Waldau	R
1619	-	z Valdštejna, Vilém	Wilhelm, Herr von Waldstein, Ritter	P

⁵⁶² Sušice

⁵⁶³ Rakovník

⁵⁶⁴ Připsáno: dominus in Weiskirchen et Schlakenwerda, ss. theol. Baccalauerus.

⁵⁶⁵ Klatovy

⁵⁶⁶ Identifikace tohoto studenta činí nemalé potíže. Nedokážeme s jistotou říci, zda patřil do rozvětvené starobylé rytířské rodiny Sekerků ze Sedčic, jak se domníval Otakar Odložilík. August Sedláček dokonce uvádí Bohuchvalova syna, který nesl jméno Ladislav Přibík. Zaráží však inskripce Pragensis, která není u šlechty obvyklá. OSN XXII., s. 808, ODLOŽILÍK, Otakar. *Jednota bratrská a reformování*, s. 68.

⁵⁶⁷ Litomyšl

⁵⁶⁸ Praha

Seznam č. 10 – Moravští studenti v Ženevě (1575-1620)

ROK	DATUM	JMÉNO	JMÉNO V MATRICE	STAV
1576	24.6.	Březnický z Náchoda, Jan Jiří ⁵⁶⁹	Joannes Georgius baro á Nachod ⁵⁷⁰	P
1579	12.8.	Lanecký, Jan	Johannes Lanetius, Straznicesis	M ⁵⁷¹
1581	9.4.	Jonáš, Jan	Joha Ionas	?
1582	31.10.	ze Žerotína, Karel st.	Carolus baro á Zerotin	P
1582	31.10.	Pražma z Bílkova, Petr	Petrus Prazma a Bilkow	R
1582	listopad	Vranovský z Doubravice, Jiří	Georgius Wranowsky a Daubrawitz	R
1596	srpen	ze Žerotína, Jan Vavřinec	Johannes Laurentius, Baro Zierotinas	P
1596	srpen	ze Žerotína, Ladislav Velen	Ladislaus Welenus, Baro Zierotinas	P
1597	květen	Prakšický ze Zástřizel, Jiří Zikmund	Georgius Sigismundus P. á Zastrisel	R
1600	13.5.	ze Žerotína, Karel ml.	Carolus Baro á Zerotin	P
1600	14.7.	Bukůvka z Bukůvky, Albert	Albertus Bukuwka de Bukuwka	R
1600	14.7.	Bukůvka z Bukůvky, Albert Rohovlad	Albertus Rohowlad Bucuwka de Bukuwka	R
1600	4.11.	Opsimathes, Jan	Johannes Opsimathes	Pd ⁵⁷²
1602	17.9.	Tertullian, Martin	Martinus Tertullianus Salassius Bielienskiey, Hunnobrodensis	M ⁵⁷³
1602	17.9.	Štefan (Tatranský), Zachariáš	Zacharias Stephanus Tatransky	? ⁵⁷⁴
1607	7.7.	z Dietrichštejna, Zikmund	Sigismundus L.Baro á Dietrichstein	P
1607	22.10.	Čertoryjský z Čertoryj, Vejkart (Věnik) Skoch	Weihkardus Skoch Tschertoreiski, L.B. a Tschertorezki	P
1607	27.10.	Bruntálský z Vrbna, Jan ml.	Johannes, L.Baro de Wurbna et Freydenhalle	P
1608	14.5.	z Kounic, Jan	Joaness, L.Baro á Kaunicz	P
1608	14.5.	z Kounic, Fridrich	Fridericus, L.Baro á Kaunicz	P
1616	13.1.	Hodický z Hodic, Fridrich	Fridericus, Comes ab Hodicz et Wolbramitz	P
1616	13.1.	Hodický z Hodic, Zdeněk	Zdenko, Comes ab Hodicz et Wolbramitz	P
1617	24.1.	Bruntálský z Vrbna, Jiří Fridrich	George Frideric, Baron de Wuirden et Fridental	P

⁵⁶⁹ Spolu s ním je v maticích uvedeno jméno Václava Lavína z Ottenfeldu, zapsaného jako Moravus. Podle Martina Holého však pocházel pravděpodobně z Otic u Opavy. Z tohoto důvodu ho ze seznamu vynechávám. HOLÝ, Martin. *Ve službách šlechty*, s. 220.

⁵⁷⁰ Připsáno: dominus in Donowicz.

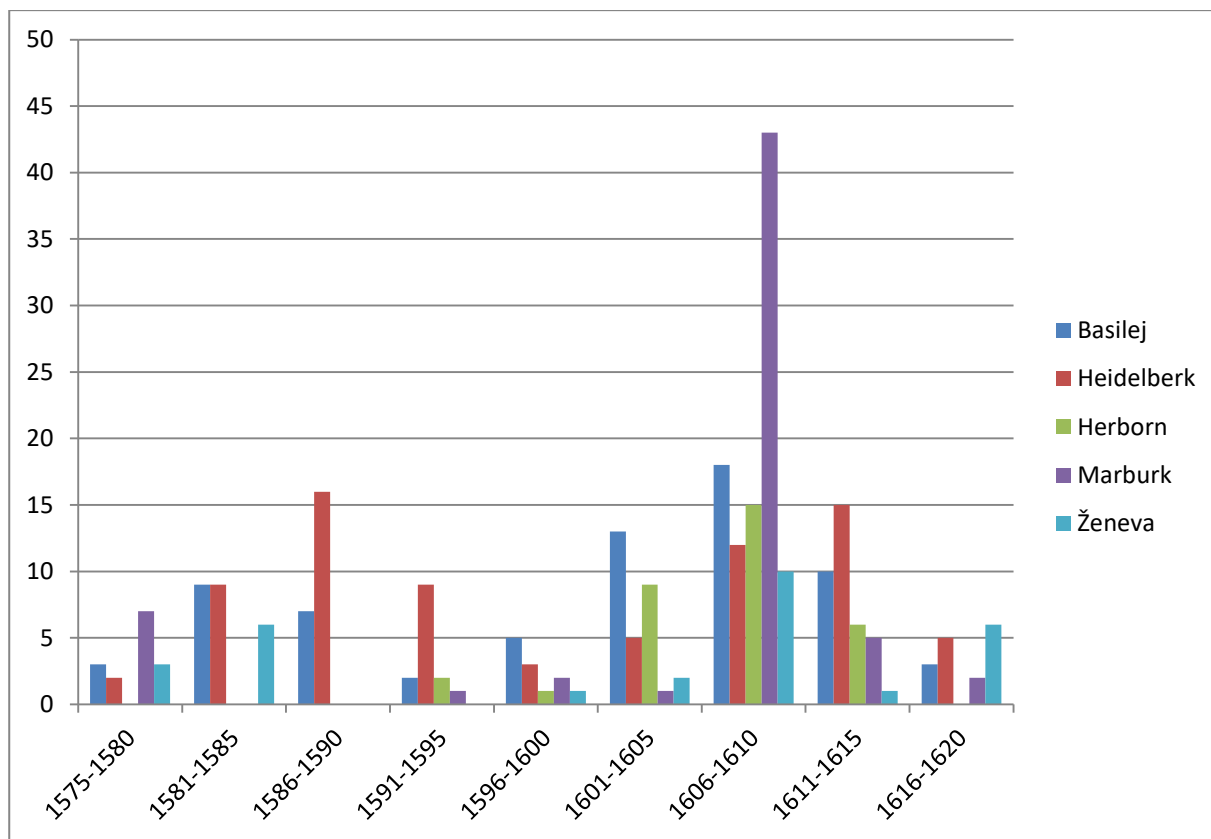
⁵⁷¹ Strážnice

⁵⁷² Pocházel pravděpodobně z Morkovic.

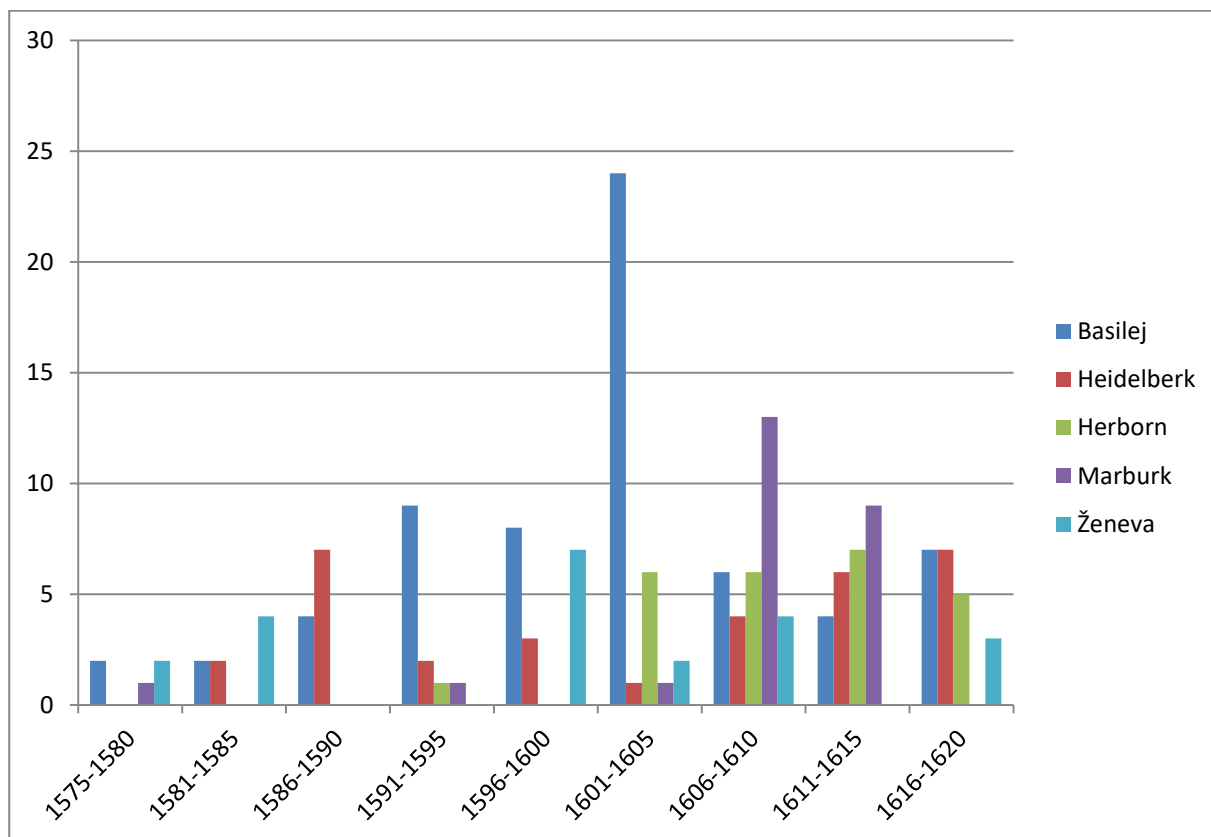
⁵⁷³ Uherský Brod

⁵⁷⁴ Otakar Odložilík ho považuje za příbuzného Ondřeje Štefana, který byl po Janu Blahoslavovu seniorem sboru Jednoty bratrské v Ivančicích. ODLOŽILÍK, Otakar. *Jednota bratrská a reformování*, s. 63.

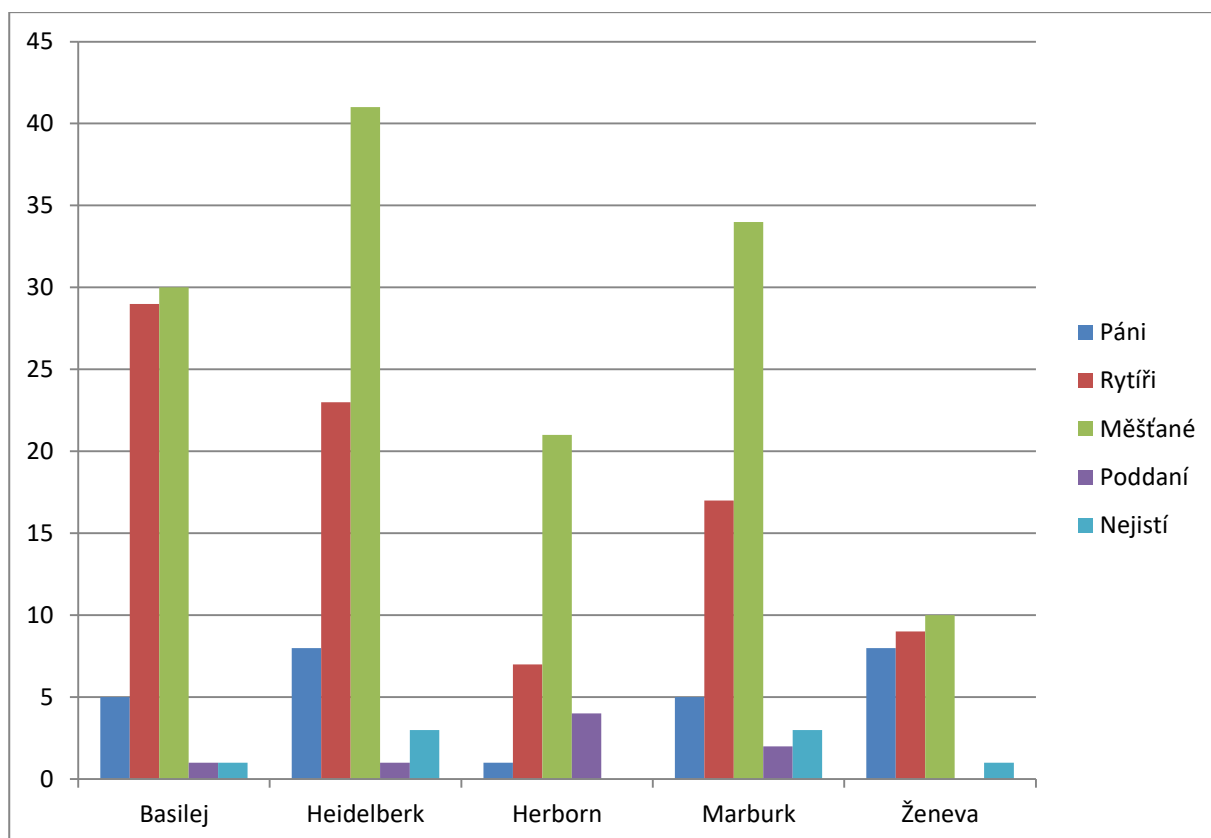
Graf č. 1 - Čeští studenti na reformovaných vysokých školách (1575-1620)

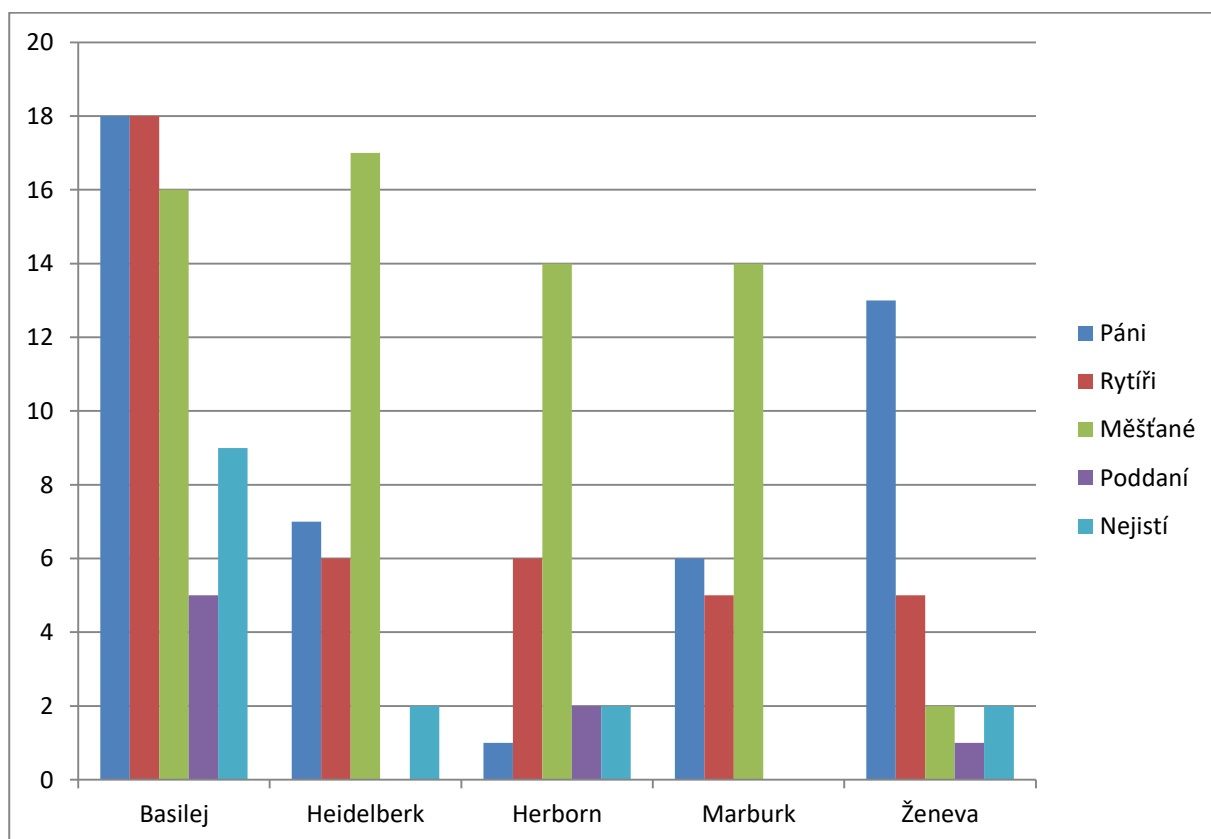
Graf č. 2 - Moravští studenti na reformovaných vysokých školách (1575-1620)

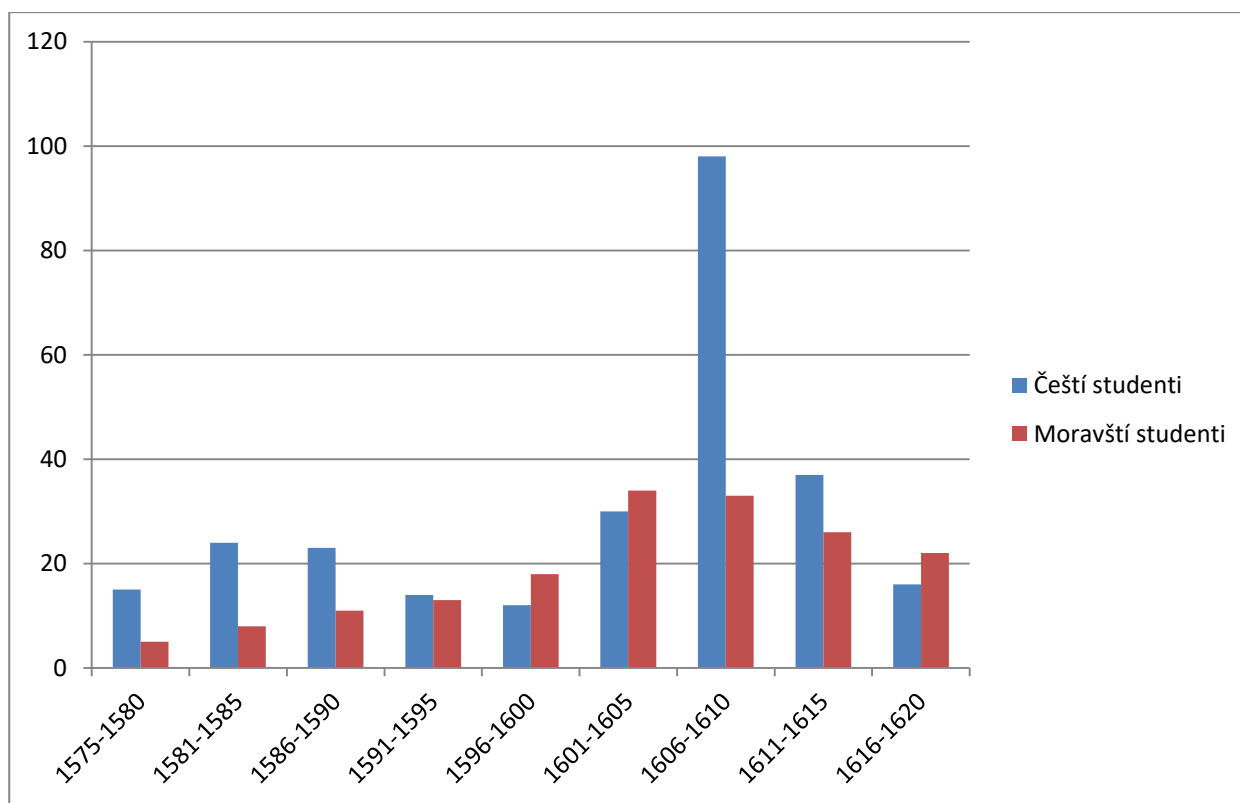
Graf č. 3 - Stavovský původ českých studentů

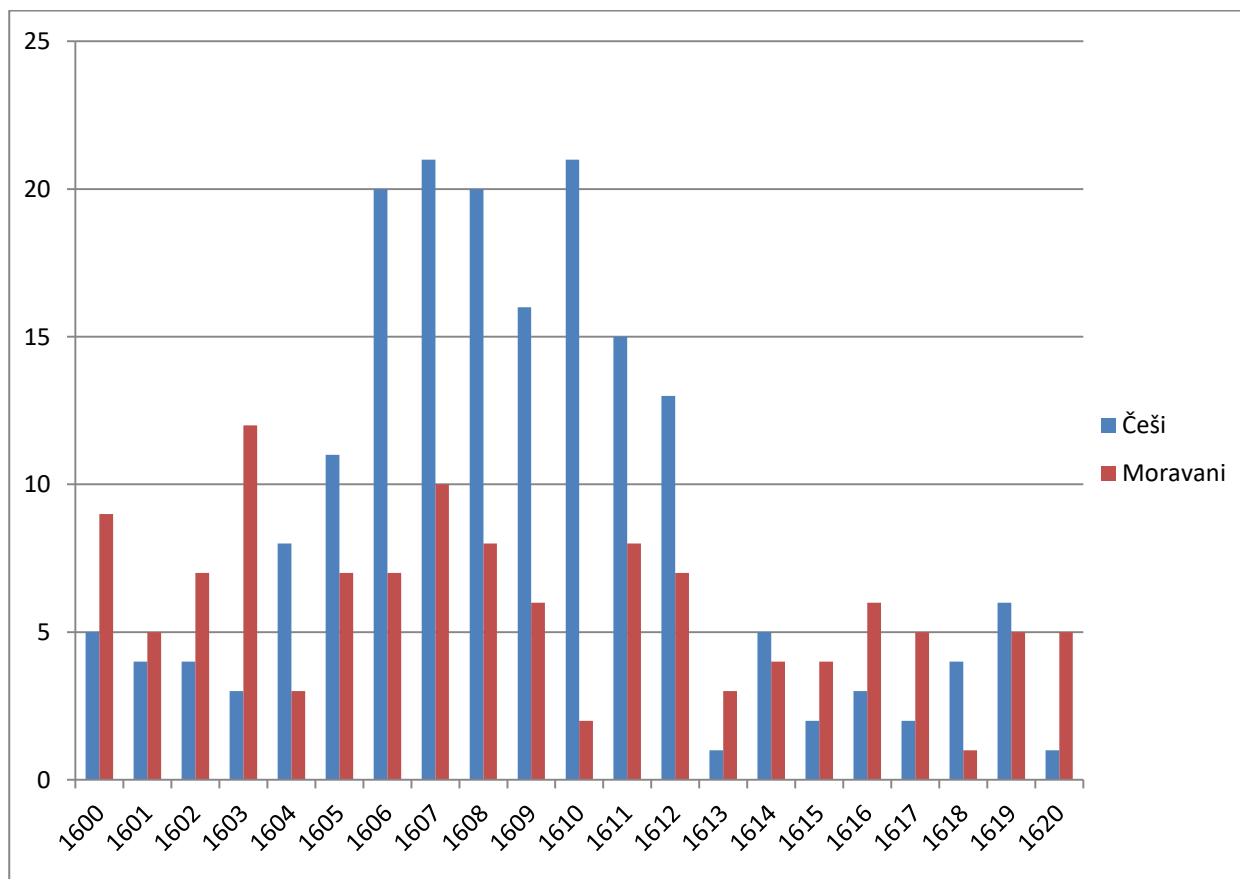
Graf č. 4 - Stavovský původ moravských studentů

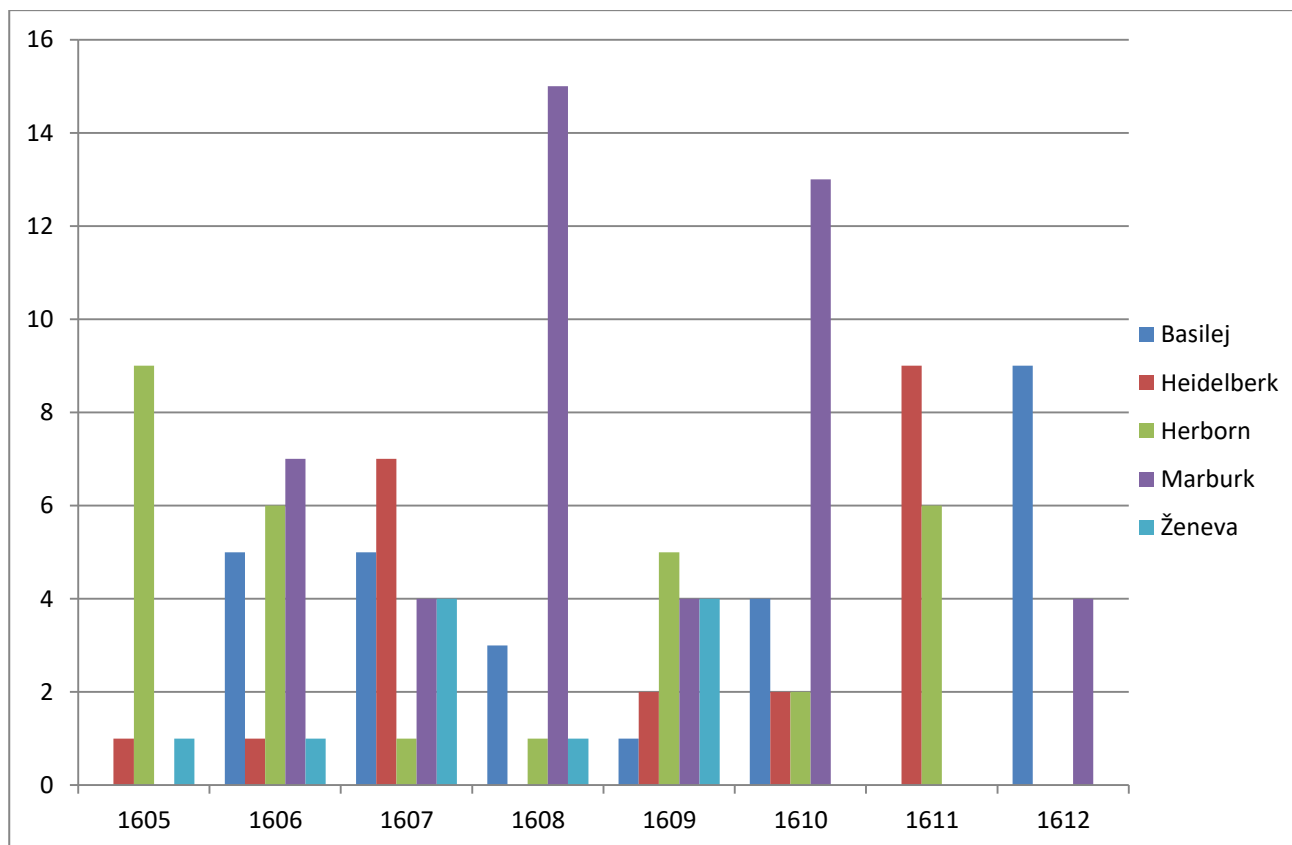
Graf č. 5 - Vývoj počtu českých a moravských studentů

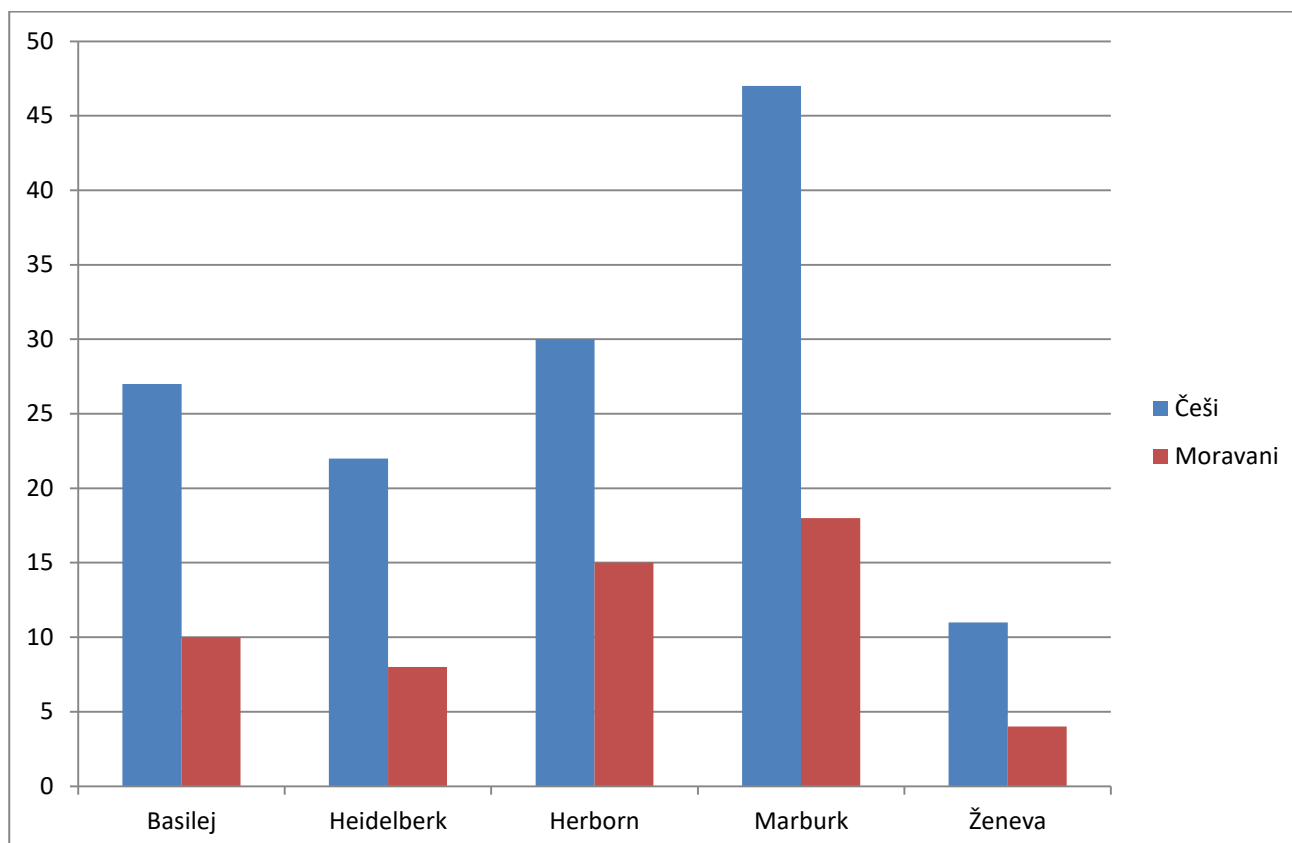
Graf č. 6 Rozdíly v moravské a české peregrinaci (1600-1620)

Graf č. 7 - Čeští studenti v letech 1605-1612

Graf č. 8 - Porovnání počtu imatrikulací českých a moravských studentů (1605-1612)

Graf č. 9 - Porovnání počtu imatrikulací na vybraných školách

